

НАУКОВІ ПРАЦІ

2025

МАУП

Випуск 3(50)

Ризики продовольчої безпеки

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ISSN 3083-6557 print

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Випуск 3 (50), 2025

Матеріали

*Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності:
аналітика, управління, прогнозування, фінансово-маркетингові
інструменти мінімізації”*

м. Київ, МАУП, 23 грудня 2025 р.

Київ
2025

УДК 330-339; 321.7; 159.9
М58

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 11 від 10.12.2025)*

Редакційна колегія:

С. В. Храпатий (голова), д-р фіз.-мат. наук, проф.
К. В. Муравйов, д-р юрид. наук, проф.
М. М. Фурдига, канд. с.-г. наук, ст. наук. співроб.
Г. О. Братусь, д-р екон. наук, проф.
С. О. Лисенко, д-р юрид. наук, проф.
С. В. Матчук, канд. юрид. наук, доц.
В. А. Тарашченко, канд. екон. наук, доц.
І. М. Капеліста (виконавчий редактор), канд. наук з держ. упр.
Є. Я. Черняк

Матеріали подано в авторській редакції.

Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: С. В. Храпатий (голова) [та ін.].
Вип. 3 (50). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом,
2025. 186 с. Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику висвітлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності: аналітика, управління, прогнозування, фінансово-маркетингові інструменти мінімізації” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 23 грудня 2025 р.).

Наведено тези доповідей учасників науково-практичної конференції МАУП з проблематики продовольчої безпеки в Україні.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться темою продовольчої безпеки України.

Видається з 2001 року.

Періодичність: 1 раз на квартал.

Засновник: ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом".

УДК 330-339; 321.7; 159.9

ЗМІСТ

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

“Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності: аналітика, управління, прогнозування, фінансово-маркетингові інструменти мінімізації”

(23 грудня 2025 р.)

Г. І. Скиба, І. М. Беженар

Фінансово-маркетингові інструменти мінімізації ризиків
продовольчої безпеки в умовах економічної невизначеності 9

І. М. Беженар, Г. І. Скиба

Ризики продовольчої безпеки України в умовах невизначеності
та інструменти їх мінімізації 11

А. Г. Єфременко

Фінансові стимули сталого виробництва: ключ до зниження ризиків
продовольчої безпеки 14

І. І. Каліна

Маркетингові інструменти у забезпеченні продовольчої безпеки 16

В. О. Заросило

Правові засади підтримання відповідного рівня продовольчої безпеки 18

О. І. Головка

Актуальність хеджування в контексті мінімізації ризиків
продовольчої безпеки 21

А. С. Дуднік, Б. О. Могірчук-Клименко

Вплив цифровізації та AI-систем на формування ризиків продовольчої безпеки
в умовах нестабільності соціально-економічного середовища 23

С. В. Матчук

Продовольча безпека як управлінський виклик:
синергія науки та державних інституцій 25

К. Г. Кононенко

Стійкість гастрономічного туризму в умовах ризиків
продовольчого забезпечення 27

В. П. Корнійчук

Механізми оптимізації інтеграції України в європейський
економічний простір 30

М. М. Кривоберець, М. І. Башинська

Ризики продовольчої безпеки туристичної індустрії в умовах невизначеності 31

М. О. Левченко <i>Фінансово-маркетингові механізми мінімізації ризиків продовольчої безпеки: економічний аспект в умовах нестабільності</i>	33
Ю. А. Малащенко <i>Фінансовий менеджмент у формуванні резильєнтних продовольчих систем</i>	35
Д. А. Табаченко <i>Системи фінансового управління та маркетингові підходи для зниження невизначеності у ланцюгах постачання продовольства</i>	37
О. О. Тарасенко <i>Бюджетно-податкові та кредитні інструменти забезпечення продовольчої безпеки в умовах економічної турбулентності</i>	39
В. А. Таращенко <i>Податкова безпека агровиробника в умовах невизначеності: податкове планування, ризик перевірок, ПДВ-розриви, комплаєнс</i>	42
В. А. Таращенко, І. І. Студзінська, П. В. Ярошовець <i>Інституційні механізми забезпечення продовольчої безпеки: роль державної підтримки, страхування, резервів і кооперації/кластерів у картоплярстві</i>	44
О. І. Гарасим'юк <i>Роль системи цивільного захисту у зміцненні продовольчої безпеки України</i>	47
Ю. А. Перегуда <i>Роль резильєнтної SMART-економіки у забезпеченні економічної та продовольчої безпеки держави</i>	49
С. І. Петричук <i>Біоекономіка як інструмент забезпечення продовольчої безпеки в умовах сучасних викликів</i>	52
І. В. Сервецький <i>Продовольча проблема в аспекті національної безпеки України</i>	55
О. О. Тимошенко <i>Механізми забезпечення економічної та продовольчої безпеки України в умовах війни</i>	58
Л. П. Тимошиук <i>Теоретико-методологічні засади управління державною власністю як чинник мінімізації ризиків продовольчої безпеки в умовах цифровізації економіки</i>	61
Р. О. Удінцев <i>Євроінтеграційні процеси як чинник фінансово-маркетингових механізмів мінімізації ризиків продовольчої безпеки: економічний аспект</i>	63

О. М. Файчук А. В. Коноплястий <i>Економічна ефективність виробництва біометану в Україні в умовах євроінтеграції</i>	65
О. В. Фірстенко <i>Економічний вимір продовольчої безпеки: людський капітал у повоєнній Україні</i>	67
О. В. Шереметинська <i>Україна на світовому зерновому ринку: виклики продовольчої безпеки та інструменти управління ризиками</i>	70
К. В. Середюк <i>Управління бізнес-проєктами у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності: аналітичний та прогностичний підходи</i>	72
В. В. Кобржицький <i>Нові проблеми сільського господарства України, викликані екоцидом росії</i>	75
О. А. Сливка <i>Продовольча безпека як чинник людського розвитку в умовах соціально-економічної нестабільності</i>	77
Є. В. Коломієць <i>Державне управління продовольчою безпекою: виклики та перспективи</i>	81
П. С. Бойко, А. А. Телендій <i>Інституційне забезпечення продовольчої безпеки в системі публічного адміністрування в умовах невизначеності</i>	83
В. В. Бондаренко, А. А. Телендій <i>Роль цифрової аналітики у моніторингу стану продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	86
О. Л. Боринська, Г. О. Кузьменко <i>Оцінювання ефективності управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	89
О. М. Горобей, Г. О. Кузьменко <i>Антикризове управління у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності: публічно-адміністративний аспект</i>	92
В. В. Мещеряков, Н. А. Сіцінський <i>Маркетингові інструменти регулювання продовольчих ринків у публічному адмініструванні в умовах невизначеності</i>	95
Я. В. Набойченко, Н. А. Сіцінський <i>Участь органів місцевого самоврядування у забезпеченні продовольчої стійкості громад в умовах невизначеності</i>	98
М. М. Панасюк, А. А. Телендій <i>Аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	101

Є. А. Степаненко, Г. О. Кузьменко <i>Механізми публічного адміністрування забезпечення продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	104
Г. О. Кузьменко <i>Консалтинг як інструмент трансформації освітньої політики безпеки в умовах невизначеності</i>	107
А. А. Телендій <i>Інформаційно-аналітична підтримка органів публічної влади у мінімізації ризиків продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	110
М. В. Шайдулін, А. А. Телендій <i>Адаптація європейських підходів до управління продовольчою безпекою в Україні в умовах невизначеності</i>	113
В. В. Чайка, Н. А. Сіцінський <i>Регуляторні механізми держави у стабілізації продовольчих ринків в умовах невизначеності</i>	116
О. М. Слоневський, Г. О. Кузьменко <i>Механізми міжсекторальної взаємодії у публічному управлінні продовольчою безпекою в умовах невизначеності</i>	119
С. В. Рудь, А. А. Телендій <i>Стратегічне планування у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності</i>	122
О. О. Оліферук, Н. А. Сіцінський <i>Публічно-приватне партнерство як інструмент зниження продовольчих ризиків в умовах невизначеності</i>	126
О. В. Настенко, Г. О. Кузьменко <i>Система управління продовольчими ризиками в публічному адмініструванні: аналітичний та організаційний виміри в умовах невизначеності</i>	129
А. В. Ігнатенко, Н. А. Сіцінський <i>Ризик-орієнтований підхід у публічному управлінні продовольчими системами в умовах невизначеності</i>	132
О. О. Оліферук, Н. А. Сіцінський <i>Соціально-економічні ризики продовольчої безпеки та управлінські відповіді публічної влади в умовах невизначеності</i>	135
Є. В. Кравчук, Н. А. Сіцінський <i>Державна політика продовольчої безпеки: виклики та управлінські інструменти реагування в умовах невизначеності</i>	138
А. В. Ігнатенко, Н. А. Сіцінський <i>Ризики продовольчої безпеки як об'єкт управлінського аналізу в системі публічної влади в умовах невизначеності</i>	141

Ю. В. Лесик, А. А. Телендій

Бюджетно-фінансове забезпечення політики продовольчої безпеки держави в умовах невизначеності 144

О. Л. Донченко, А. А. Телендій

Фінансові механізми мінімізації ризиків продовольчої безпеки в державному управлінні в умовах невизначеності 147

М. М. Брендак, А. А. Телендій

Прогнозування продовольчих ризиків як інструмент стратегічного публічного управління в умовах невизначеності 150

І. М. Капеліста

Роль державної політики у забезпеченні продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку 153

О. О. Мухін

Публічноприватне партнерство у розвитку нерухомості як інструмент мінімізації ризиків продовольчої безпеки 155

М. А. Андрєєв

Соціальна інвестиційна політика як механізм відновлення людського капіталу та підвищення продуктивності економіки в Україні 157

Є. Я. Черняк

Чорноморська зернова ініціатива: можливості та обмеження міжнародного забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни 159

О. П. Денега

Аналіз ризиків та фінансово-маркетингові інструменти забезпечення продовольчої безпеки в умовах невизначеності 162

Т. М. Купріянова, Н. В. Макаруч, В. М. МIRONCHUK

Вплив способів зберігання на тривалість періоду спокою мікробульб різних сортів картоплі 164

О. П. Пікіч, О. В. Вишневська

Економічна ефективність комплексного застосування агротехнічних заходів у технології вирощування насіннєвої картоплі 166

О. В. Вишневська, І. В. Левківський

Економічна ефективність виробництва насіннєвої картоплі за використання рістрегуляторів рослин 169

Н. В. Писаренко, М. М. Фурдига,

Н. А. Захарчук, Т. М. Олійник

Селекційний потенціал картоплі як стратегічний ресурс продовольчої безпеки в умовах воєнного стану та кліматичних змін 171

Н. М. Маньковський

Ризик-орієнтоване управління продовольчою безпекою територіальних громад в умовах невизначеності 174

В. Ю. Ямковий, І. М. Подберезко, А. І. Томаш <i>Екологічна стабільність та пластичність сортів картоплі в умовах південного полісся України</i>	<i>177</i>
А. А. Ткаченко, І. М. Капеліста <i>Етапи трансформації державної аграрної політики України в контексті глобальної продовольчої безпеки</i>	<i>181</i>
Т. М. Олійник, О. В. Сідакова <i>Технологія in vitro в оздоровленні картоплі та її роль у стабілізації продовольчих ресурсів</i>	<i>183</i>

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**“Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності:
аналітика, управління, прогнозування,
фінансово-маркетингові інструменти мінімізації”
(23 грудня 2025 р.)**

Г. І. СКИБА

*канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри фінансів, банківської та страхової справи,
Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу,
ПрАТ “ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом”, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3751-0082>*

І. М. БЕЖЕНАР

*канд. екон. наук, ст. наук. співробітник відділу розвитку підприємництва,
кооперації та агропромислової інтеграції
ННЦ “Інститут аграрної економіки”, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4584-9062>*

ФІНАНСОВО-МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах зростаючої економічної невизначеності, зумовленої макроекономічними дисбалансами, інфляційними процесами, валютними коливаннями, порушенням логістичних ланцюгів та геополітичними викликами, проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває особливої актуальності. Нестабільність агропродовольчих ринків підвищує ризики дефіциту продовольства, зростання цін та зниження економічної доступності харчових продуктів для населення. За таких умов важливого значення набуває застосування фінансово-маркетингових інструментів, здатних не лише пом'якшити негативні наслідки кризових явищ, але й забезпечити стійкість функціонування аграрного сектору та продовольчих ланцюгів у довгостроковій перспективі.

Ризики продовольчої безпеки мають комплексний характер і охоплюють виробничі, фінансові, цінові, логістичні та інституційні складові. Виробничі ризики зумовлені природно-кліматичними чинниками та технологічними обмеженнями, тоді як фінансові — нестачею оборотного капіталу, обмеженим доступом до кредитних ресурсів і високою вартістю фінансування. Значна волатильність цін на аграрну продукцію посилює невизначеність доходів виробників та ускладнює процес планування. За таких умов фінансові інструменти управління ризиками відіграють ключову роль у стабілізації діяльності аграрних підприємств. Формування стратегічних резервів і страхових запасів, створення резервного капіталу, диверсифікація фінансування, а також страхування врожаю, форвардні контракти та хеджування цінових ризиків дозволяють зменшити негативний вплив ринкових коливань і підвищити фінансову стійкість суб'єктів аграрного сектору.

Поряд із фінансовими механізмами важливе місце посідають маркетингові інструменти, спрямовані на підвищення адаптивності аграрних виробників до змін ринкового середовища. Контрактація та укладання довгострокових договорів із переробниками і торговельними мережами дозволяють зменшити невизначеність щодо обсягів збуту та цін, забезпечуючи стабільність грошових потоків. Диверсифікація каналів реалізації та ринків збуту сприяє зниженню залежності від окремих покупців або регіонів, що є особливо важливим в умовах порушення логістики або зміни торговельних обмежень [1]. Гнучка цінова політика, орієнтована на структуру витрат і купівельну спроможність споживачів, дає можливість підтримувати попит та уникати різких спадів реалізації. Важливим елементом маркетингової стратегії є формування доданої вартості через брендинг, сертифікацію та позиціонування продукції за якісними характеристиками. Це дозволяє агровиробникам частково нейтралізувати цінову конкуренцію та підвищити стійкість доходів у кризові періоди. Використання цифрових маркетингових інструментів і аналітичних платформ сприяє оперативному моніторингу ринкової кон'юнктури, прогнозуванню попиту та оптимізації логістичних рішень, що додатково знижує ризики продовольчої нестабільності.

Найбільш ефективним підходом до мінімізації ризиків продовольчої безпеки є інтеграція фінансових і маркетингових інструментів у єдину систему управління. Поєднання страхування, хеджування та фінансових резервів із контрактацією, диверсифікацією збуту та активною маркетинговою політикою забезпечує комплексний захист аграрних підприємств від негативних впливів економічної невизначеності [2; 3]. Особливу роль у цьому процесі відіграє держава, яка через механізми підтримки страхування, пільгового кредитування, розвитку інфраструктури та регулювання аграрних ринків створює інституційні умови для підвищення стійкості продовольчої системи.

Отже, мінімізація ризиків продовольчої безпеки в умовах економічної невизначеності потребує системного та комплексного підходу, що базується на поєднанні фінансових і маркетингових інструментів. Практична реалізація таких підходів сприятиме стабілізації агропродовольчих ринків, підвищен-

ню фінансової стійкості виробників і забезпеченню економічної доступності продовольства для населення. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на кількісну оцінку ефективності інтегрованих фінансово-маркетингових механізмів та адаптацію їх до специфіки національних продовольчих систем.

Джерела

1. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. New York: Free Press, 2008. 397 p.
2. Крилов Д. В. Продовольча безпека: теоретико-методологічні основи та місце в системі національної безпеки. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія “Економіка та управління”. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-09>.
3. Саблук П. Т., Месель-Веселяк В. Я., Федоров М. М. Економічні засади формування продовольчої безпеки України. Київ: ННЦ “ІАЕ”, 2019. 248 с.

І. М. БЕЖЕНАР

канд. екон. наук, ст. дослідник, ННЦ “Інститут аграрної економіки”
<https://orcid.org/0000-0002-4584-9062>

Г. І. СКИБА

канд. екон. наук, доц., ННІ УЕБ МАУП, МАУП
<https://orcid.org/0000-0003-3751-0082>

РИЗИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ

Продовольча безпека є критичною складовою національної безпеки будь-якої держави та базовою умовою сталого розвитку суспільства. У сучасних умовах глобальної невизначеності, викликаній військовими конфліктами, кліматичними змінами та економічною волатильністю, питання управління ризиками продовольчої безпеки набувають особливої актуальності. За даними доповіді ФАО про стан продовольчої безпеки у світі 2024 року, понад 730 мільйонів людей стикалися з голодом у 2023 році [1; 2]. Прогнози показують, що без трансформаційних змін 580 мільйонів людей залишатимуться голодними до 2030 року. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнної, економічної та кліматичної невизначеності є одним із ключових викликів сучасної державної політики. Україна, будучи системоутворюючим гравцем глобального аграрного ринку, одночасно виступає країною з підви-

щеним рівнем продовольчих ризиків, що актуалізує необхідність комплексного аналізу факторів впливу та інструментів їх мінімізації [1]. В Україні, де аграрний сектор забезпечував продовольством до 400 мільйонів осіб у світі до війни, втрати перевищили \$80 млрд, а 5 мільйонів українців стикаються з помірно чи серйозною продовольчою небезпекою [4]. У структурі ризиків продовольчої безпеки України доцільно виокремлювати економічні (волатильність цін, наприклад, зростання на 20 % через інфляцію в 2025 [3]), виробничі (деградацію земель — 30 % території України заміновано [5]), безпекові (повномасштабне вторгнення), логістичні (порушення ланцюгів постачання, експорт зерна знизився на 10 % у 2025/26 сезоні [6]), геополітичні (торговельні бар'єри, російська блокада Чорного моря [8]), фінансові (обмежений доступ до кредитів, високі ставки в Україні до 25 %) та кліматичні ризики (екстремальні погодні явища, посухи в Європі 2025 спричинили втрати врожаїв на 15 % [7]). Їх сукупна дія формує кумулятивний ефект, що негативно впливає як на внутрішню доступність продовольства, так і на експортний потенціал. Війна в Україні продемонструвала, як конфлікт в одній країні може дестабілізувати глобальну продовольчу систему.

Ідентифікація ризиків є першим етапом управління продовольчою безпекою. Ідентифікація ризиків базується на експертних оцінках та Глобальному індексі продовольчої безпеки (GFSI), де Україна опустилася на 10 позицій у 2025 через війну [9]. Системи раннього попередження є критично важливими для ефективного управління ризиками. Управління ризиками починається з прогнозування. Дослідження показують, що кожен долар, інвестований у попереджувальні заходи, економить до 15 доларів на надання екстреної допомоги. Сучасні системи інтегрують метеорологічні спостереження, моніторинг цін на продовольство, оцінку врожаїв та запасів, соціально-економічні індикатори вразливості. У 2025 році FAO використала AI для прогнозування посух в Україні, що дозволило скоротити втрати на 5 % [3].

Практика доводить, що ефективними фінансово-маркетинговими інструментами мінімізації ризиків є агрострахування з державною підтримкою (індексне страхування в Україні покриває близько 20 % ферм), що зменшує ризики на 30 %, пільгове кредитування (програми міжнародних інституцій наприклад, програми World Bank обсягом \$1 млрд у 2025 [11]), що забезпечує доступ до ресурсів/обігових коштів, розвиток контрактного виробництва (гарантований збут за передбачуваною ціною для 40% українських фермерів), інвестиції у зберігання та диверсифікацію ринків збуту (експорт до Азії зріс на 15 % [6]). Ф'ючерси на сільгосппродукцію дозволяють хеджувати цінові ризики [15]. Взаємозв'язок “ризик → інструмент → очікуваний ефект” дозволяє підвищити стійкість аграрного сектору навіть за умов високої невизначеності. Якщо детальніше розглянути, то диверсифікація ринків збуту знижує залежність від окремих каналів, концентраційний ризик через вихід на нові географічні ринки, розвиток експорту переробленої продукції з високою доданою вартістю, створення альтернативних каналів збуту. Контрактне виробництво зменшує ризики для обох сторін: виробник отримує гаран-

тований збут за передбачуваною ціною, а покупець — стабільне постачання якісної продукції. Вертикальна інтеграція дозволяє контролювати різні ланки продовольчого ланцюга, знижуючи трансакційні витрати та залежність від зовнішніх постачальників. Україна перейшла на сухопутні маршрути до ЄС [5]) та вертикальну інтеграцію (контроль від виробництва до збуту, як у агрохолдингах типу Kernel [10]). Розвиток сильних брендів та отримання міжнародних сертифікатів (органічна продукція, справедлива торгівля, географічні зазначення) дозволяє виробникам отримувати премію до ціни та знижувати цінову волатильність. Цифрові рішення (наприклад, AgriChain [12]) забезпечують атоматизацію, інші прозорість цін, знижують інформаційну асиметрію, спрощують доступ до ринків для дрібних виробників. Для України ключові кроки — національна стратегія управління ризиками, створення законодавчої бази для розвитку ринку деривативів на сільськогосподарську продукцію (ф'ючерси на зерно [15]), запровадження державної підтримки агрострахування з фокусом на індексне та параметричне страхування, інвестиції в цифрову інфраструктуру (EIB з FAO на \$500 млн [16]) та системи моніторингу продовольчої безпеки, розвиток міжнародного співробітництва та залучення донорського фінансування, технологій та відкриття нових ринків. Превентивне управління не лише економить ресурси, але й перетворює виклики на можливості для стійкого розвитку.

Таким чином, стійкість продовольчої системи України визначається не лише обсягами виробництва, а ефективністю інтегрованого управління ризиками. Превентивний підхід, що поєднує фінансові інструменти, цифрові технології та стратегічну диверсифікацію, є економічно вигідним шляхом перетворення викликів на можливості для сталого відновлення та розвитку.

Джерела

1. FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World. Rome, 2023. URL: <https://surl.li/laxhqh>
2. FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2024. Rome, 2024. URL: <https://doi.org/10.4060/cd1254en>
3. FAO The State of Food Security and Nutrition in the World 2025. Rome, 2025. URL: <https://surl.li/fvybeq>
4. World Food Programme. Ukraine Country Brief. Rome: WFP, 2025. URL: <https://www.wfp.org/countries/ukraine>.
5. Mercy Corps. Ukraine's Agricultural Losses Mount. 2025. URL: <https://www.mercycorps.org/press-room/releases/Ukraine-Attacks-On-Farms>.
6. DW. World Food Day: Is Ukraine still feeding the world? 2025. URL: <https://www.dw.com/en/world-food-day-is-ukraine-still-feeding-the-world>.
7. World Bank. Global Food Security and Sustainability Implications of the Ukraine Conflict. Washington, DC: World Bank, 2025. URL: <https://climateandsecurity.org/wp-content/uploads/2025/01/26754.pdf>.
8. EU Council. How the Russian invasion of Ukraine has further aggravated the global food crisis. 2025. URL: <https://surl.li/zfokfh>.
9. Global Food Security Index 2025. London: EIU, 2025. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>

10. Kernel Annual Report 2025. Kyiv: Kernel, 2025. <https://surl.li/ndcspw>
11. World Bank. Rising to the Challenge of Transformation. Washington, DC: World Bank, 2025. URL: <https://surl.li/abwjqu>
12. AgriChain. URL: <https://agrichain.com.ua/>
13. CGAP. Enhancing Food Security through Finance-Enabled Food Systems Transformation. 2025. URL: <https://surli.cc/ktjokq>
14. EDF. 94% of Agricultural Finance Institutions See Climate Change as a Material Risk. 2025. URL: <https://surl.li/tbedjl>
15. White & Case. Food security and sustainable financing in Africa: Risks, hurdles and opportunities. 2025. URL: <https://surl.li/bhuzzi> .
16. EIB. The EIB reinforces global partnerships to boost food security. 2025. URL: <https://surl.lu/xdzzoz>

А. Г. ЄФРЕМЕНКО

канд. екон. наук, доц., Придніпровський інститут МАУП
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6212-0660>

ФІНАНСОВІ СТИМУЛИ СТАЛОГО ВИРОБНИЦТВА: КЛЮЧ ДО ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

В умовах зростаючої глобальної економічної й політичної турбулентності забезпечення продовольчої безпеки набуває статусу одного з пріоритетних завдань державної економічної політики та корпоративного управління агропродовольчими системами. Поглиблення кліматичних загроз, подорожчання енергетичних ресурсів, дестабілізація логістичних мереж і нестійкість фінансових ринків чинять суттєвий вплив на безперервність аграрного виробництва та доступність продовольства. У такому контексті впровадження сталих моделей господарювання розглядається не лише як екологічна необхідність, а й як дієвий механізм зміцнення фінансової резильєнтності аграрного сектору та мінімізації системних ризиків продовольчої безпеки.

Фінансові стимули сталого виробництва, зокрема субсидування та податкові преференції, відіграють провідну роль у системі інструментів державного регулювання розвитку агропродовольчої сфери. Їх економічний зміст полягає в цілеспрямованому перерозподілі фінансових ресурсів для покриття додаткових витрат виробників, пов'язаних із запровадженням ресурсоефективних, кліматично адаптованих та інноваційних технологій. Інвестиційні субсидії орієнтовані на оновлення виробничих потужностей, цифровізацію сільського господарства, розбудову зрошувальної інфраструктури та впровадження екологічно безпечних рішень, що сприяє стабілізації виробничих обсягів і зниженню рівня виробничих ризиків.

Податкові пільги як складова фінансово-економічних стимулів суттєво впливають на фінансову стратегію аграрних підприємств. Використання податкових кредитів, зниження фіскального навантаження та застосування механізмів прискореної амортизації формують передумови для активізації інвестиційних процесів, зміцнення ліквідності та підвищення платоспроможності суб'єктів господарювання. З погляду фінансового менеджменту це забезпечує стабілізацію грошових потоків, зменшення ризиків дефіциту капіталу та посилення спроможності підприємств ефективно реагувати на зовнішні шоки.

Аналітична оцінка результативності фінансових стимулів передбачає аналіз не лише їх прямого впливу на фінансово-економічні показники діяльності аграрних підприємств, а й їх опосередкованого ефекту на функціонування продовольчих ринків. Зокрема, стабілізація виробничих процесів сприяє зменшенню цінової волатильності, підвищенню передбачуваності поставок та зниженню ризиків виникнення дефіциту продовольства. Поряд із цим фінансові стимули впливають на трансформацію ризикової структури агропродовольчого сектору, переводячи короткострокові фінансові ризики у площину довгострокових інвестиційних зобов'язань, що обумовлює необхідність посилення систем управління та фінансового контролю.

З управлінської перспективи ключовим аспектом є узгодженість механізмів фінансового стимулювання зі стратегічними цілями сталого розвитку та забезпечення продовольчої безпеки. Результативність субсидій і податкових преференцій значною мірою визначається прозорістю процедур їх надання, чіткістю критеріїв відбору отримувачів та ефективністю систем моніторингу досягнутих результатів. Фрагментарне або недостатньо обґрунтоване застосування фінансових стимулів може зумовлювати зростання фіскальних ризиків, спотворення ринкових сигналів і зниження зацікавленості виробників у підвищенні ефективності використання ресурсів.

Важливе значення має порівняльний аналіз міжнародних практик реалізації фінансових стимулів сталого виробництва. Досвід країн Європейського Союзу демонструє тенденцію до поступового відходу від прямих форм підтримки на користь результатієорієнтованих фінансових інструментів, у межах яких обсяг державної допомоги корелює з досягненням конкретних екологічних та соціально-економічних цілей. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів і мінімізації ризиків їх нецільового спрямування.

Фінансові стимули сталого виробництва виступають важливою складовою системи управління ризиками продовольчої безпеки. Їх цілеспрямоване та системне застосування забезпечує зміцнення фінансової стійкості агропродовольчого сектору, стабілізацію обсягів виробництва та зменшення чутливості до зовнішніх шоків. Подальше вдосконалення механізмів фінансового стимулювання має базуватися на інтеграції фінансових, управлінських і аналітичних підходів у межах довгострокової стратегії сталого розвитку.

Таким чином, фінансові стимули сталого виробництва доцільно розглядати як елемент комплексної системи управління ризиками продовольчої безпеки. Їх значення полягає не лише у наданні фінансової підтримки виробникам, а й у формуванні довгострокової резильєнтності агропродовольчих систем. Подальший розвиток інструментів фінансового стимулювання потребує поєднання методів аналітичної оцінки ризиків, фінансового прогнозування та стратегічного менеджменту, що дозволить забезпечити стабільне функціонування продовольчих систем в умовах зростаючої невизначеності.

Джерела

1. Financial sustainability in agri-food supply chains: A system approach. *Economia agro-alimentare/Food Economy*, 2023.
2. Community financing for sustainable food and farming: a proximity perspective. *Agriculture and Human Values*, 2022.

І. І. КАЛІНА

д-р екон. наук, професор ННІУЕБ МАУП

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах глобальної нестабільності, воєнних загроз, порушення логістичних ланцюгів та коливань продовольчих ринків проблема продовольчої безпеки набуває стратегічного значення для держави та суспільства. Забезпечення фізичної та економічної доступності безпечних і якісних продуктів харчування неможливе без ефективного використання маркетингових інструментів, які дозволяють узгодити інтереси виробників, переробників, торговельних мереж і споживачів, а також стабілізувати попит і пропозицію на продовольчих ринках.

Маркетинг у сфері продовольчої безпеки виступає не лише інструментом просування продукції, а й механізмом управління ринковими процесами. Через маркетингові дослідження формується інформаційна база щодо структури споживчого попиту, рівня доходів населення, цінової доступності продуктів та споживчих уподобань. Це дає змогу прогнозувати дефіцити, надлишки та ризики на продовольчих ринках і своєчасно реагувати на них.

У системі продовольчої безпеки ключову роль відіграють такі маркетингові інструменти [1]:

Маркетингові дослідження — аналіз попиту, споживчої поведінки, рівня продовольчої доступності та регіональних диспропорцій споживання.

Цінова політика — формування справедливих і соціально орієнтованих цін, використання цінових інтервенцій, знижок і субсидій для підтримки вразливих груп населення.

Товарна політика — розвиток асортименту базових продуктів харчування, забезпечення якості, безпечності та стандартизації продовольчої продукції.

Розподільча та логістична політика — оптимізація каналів збуту, розвиток локальних ринків, скорочення логістичних витрат і втрат продовольства.

Маркетингові комунікації — інформування споживачів про якість, походження та безпечність продуктів, формування довіри до виробників і торговельних мереж.

Маркетингові комунікації та довіра споживачів. Важливим елементом забезпечення продовольчої безпеки є комунікаційна складова маркетингу. Прозорі інформаційні кампанії, маркування продукції, соціальні та освітні комунікації сприяють підвищенню рівня обізнаності населення щодо раціонального споживання, якості харчових продуктів та продовольчої відповідальності. Довіра споживачів до брендів і державних інституцій знижує панічні настрої, спекулятивний попит і нестабільність ринку [2].

Український аграрний сектор продовжує демонструвати високу стійкість та адаптивність до ризиків воєнного часу. Попри постійні атаки з боку агресора, які спрямовані на знищення інфраструктури агросектора та створення продовольчої кризи, Україна забезпечує внутрішню продовольчу безпеку й далі зміцнює свої позиції на світовому ринку продовольства.

Маркетингові інструменти відіграють системоутворюючу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, поєднуючи економічні, соціальні та комунікаційні аспекти розвитку агропродовольчих ринків. Їх комплексне та адаптивне використання дозволяє підвищити доступність і якість продовольства, мінімізувати ризики дефіциту та сформувати стійку систему продовольчої безпеки в умовах сучасних викликів.

Джерела

1. Буга, Н., & Боєнко, О. (2025). Вплив маркетингових інструментів на поведінку споживачів медичних послуг. *Економіка та суспільство*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-157>
2. Каліна І. І., Хайдарова Т. М., Сабірова І. М. Механізм впливу цифрової маркетингової комунікації на споживача в умовах військового стану країни. *Наукові праці МАУП. Економічні науки*. 2023. Вип. 3 (70). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. С. 52–57. <https://doi.org/10.32689/2523-4536/70-8>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДТРИМАННЯ ВІДПОВІДНОГО РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Продовольча безпека на сьогодні є однією з провідних тем і напрямів діяльності як органів центральної так і місцевої влади. Проте на нашу думку досягнення відповідного рівня продовольчої безпеки не може бути досягнуто будь-яким шляхом.

На сьогодні є цілий ряд шляхів досягнення високого рівня продовольчої безпеки. Це підвищення врожайності сільськогосподарських культур, поліпшення їх переробки, підвищення та збільшення кількості випуску продуктів різними підприємствами та організаціями. Проте з точки зору підвищення рівня життя громадян є певні побоювання, що всі ці процеси можуть призводити до погіршення перш за все рівня якості продукції, а з іншого боку до використання не тільки неякісних складових у виробництві продуктів, але й в процесі вирощування сільськогосподарських культур.

Не секрет, що сьогодні крім того, що використовуються так звані генномодифіковані сільськогосподарські культури, вплив яких на здоров'я людей ще досконало не вивчений, загрозу становлять і використання хімікатів і добрив у сільському господарстві.

Перш за все же виробляються ці хімікати і добрива. Контроль у зазначеному напрямі м'яко скажемо поганий. Адже велика кількість добрив наприклад, ввозиться в Україну з рф. Звичайно не напряму, а через різноманітні фірми, які беруть добрива в рф, наклеюють свої дані і продають їх як такі, що вони виготовлені в якійсь Африканській країні типу Конго та т. ін.

Якщо перевірити, то в зазначених країн навіть не чули про такі мінеральні добрива. Фірми, які закупляють зазначену продукцію в Україні не завжди ставляться відповідно до перевірок місця виробництва зазначених товарів, тому вони потрапляють до наших сільськогосподарських підприємств і відповідно у землю, а потім до нас на стіл.

Разом з тим мало хто звертає увагу на включає неправильне зберігання хімікатів, їх транспортування, а також особливо застосування та т. ін., що призводить до забруднення ґрунту, води, повітря, знищення біорізноманіття та ризиків для здоров'я людей.

Контроль за дотриманням відповідних норм у зазначеній сфері має здійснювати Держспоживслужба, проте якщо взяти судову практику за останні роки то не було жодної справи стосовно кримінальних правопорушень які

визначаються статтею 245 Кримінального кодексу України, яка визначає Знищення або пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення вогнем чи іншим загальнонебезпечним способом [1]. Це перша частина. І тільки друга частина статті передбачає відповідальність за дії, якщо вони спричинили загибель людей, масову загибель тварин або інші тяжкі наслідки.

Якщо не звертати увагу на війну, яку веде проти нас рф то можна говорити, що все добре. Але ви знаєте, що рф використовує всі можливі способи знищення людей, то чого б не використати хімікати.

Що стосується в цілому порушень, які можуть бути допущені у роботі з хімічними речовинами.

При цьому за зазначені правопорушення у нас передбачена лише адміністративна відповідальність.

До таких порушень відносять:

- Неправильне зберігання хімікатів та пестицидів, яке може виражатися у порушеннях температурного режиму. зберіганні на складах, які не мають відповідного рівня захисту, зберігання в доступних для дітей місцях.
- Недотримання норм застосування, що передбачає перевищення доз, обробка під час цвітіння, розпилення з дрейфом на сусідні ділянки.
- Незаконне ввезення в Україну а також використання.
- Неправильна утилізація.

Наступним етапом забезпечення продовольчої безпеки є переробка сільськогосподарських культур та виробництво продукції для споживання. Можуть бути особи, які не чули про шкоду використання пальмової олії у виробництві продукції, але в мене є досить ґрунтовні сумніви.

Разом з тим Держспоживслужба зазначених порушень практично не виявляє [2].

На практиці мабуть 99 % підприємств, які випускають продукцію використовують пальмову олію. Тобто нас труять поступово. А стаття 227 Кримінального кодексу України яка передбачає відповідальність за виготовлення/збут/зберігання з метою збуту небезпечних харчових продуктів, що призвело до отруєння чи смерті в Україні практично не застосовувалася протягом цілого ряду років. А тим більше на сьогодні коли стоїть питання, що треба перш за все нагодувати людей, ніхто не буде звертати увагу на використання пальмової олії чи ще чогось більш цікавого.

Трохи відходячи від теми продукції для споживання можна зазначити, що у нас є стаття 204, яка передбачає відповідальність за Незаконне придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, пива, тютюнових виробів, тютюну, промислових замінників тютюну, пального або інших підакцизних товарів. За даною стат-

тю порушувалися кримінальні справи та проводилося розслідування, проте хіба штрафи, які накладаються за першою частиною цієї статті що складають від 60 до 110 тисяч можуть зупинити припустимо виробництво якісного самогону, який можна маскувати навіть під віскі.

Друга частина зазначеної статті передбачає вже більш суворе покарання, у вигляді позбавлення волі від трьох до п'яти років. А якщо зазначені дії по-тягло отруєння чи смерть особи то караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією майна, з вилученням та знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення.

Третім напрямом щодо загроз для продовольчої безпеки є ввезення імпортних продовольчих товарів. На сьогодні кількість ввезених продовольчих товарів в Україну мабуть перевищує виробництво вітчизняних. Разом з тим контроль за якістю ввезених товарів практично не здійснюється.

Мабуть є необхідність разом з митниками на кордонах повинні перебувати фахівці Держпродслужби, які б могли хоча б формально здійснювати контроль за продукцією, яка ввозиться. Мабуть багато з вас чули про те, що часом в Україну ввозяться отруєні фрукти та овочі, проте ми взаємо про їх ввезення коли вже добре їх наїлися [2].

Виходячи з викладеного можна запропонувати декілька пропозицій стосовно підвищення відповідальності за вирощування, переробку та виготовлення продовольчих товарів.

1. Необхідно встановити контроль за ввезенням мінеральних добрив та пестицидів, особливо з тих країн де вони не виробляються. Рф, яка веде війну на знищення України може використовувати мінеральні добрива та пестициди для отруєння населення, адже вони використовують будь-які форми і методи з метою досягти так званої перемоги

2. Вимагає також вирішення питання про перевірки відповідного зберігання та використання хімікатів, що використовуються у вирощуванні сільськогосподарських культур. Це також загроза сповільненої дії, яка може бути невидимою.

3. Підвищення контролю за виготовлення виробів з борошна також є досить важливою. Враховуючи те, що на сьогодні стоїть питання про підвищення цін на хлібобулочні вироби можна передбачити, що окремі виробники можуть використовувати низькоякісні складові з метою отримання більш високого прибутку

4. Щодо контролю за реалізацією продукції, яка зберігається в магазинах та інших місцях зберігання, можливо є сенс створити громадські організації по контролю за термінами зберігання продукції та вчасної її утилізації, адже прострочена продукція це також загроза для життя і здоров'я громадян

Джерела

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 31. Ст. 343.

О. І. ГОЛОВКО

*здобувач ступеня доктора філософії з економіки,
Державний біотехнологічний університет, м. Харків
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0457-2088>*

**АКТУАЛЬНІСТЬ ХЕДЖУВАННЯ В КОНТЕКСТІ
МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

В умовах глобалізації та новітніх викликів однією з найбільш важливих проблем на сьогодні залишається питання забезпечення продовольчої безпеки. Кожна країна повинна гарантувати продовольчу безпеку власного населення, що підтверджує її автономність і незалежність, а також сприяє сталому соціально-економічному розвитку. Тому, цілком закономірно, що “подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарств” є одним з ключових завдань сталого розвитку нашої країни [1]. Водночас, проблема продовольчої безпеки не тільки не вирішується, а навпаки — лише посилюється.

Особливої актуальності проблема забезпечення глобальної продовольчої безпеки набуває в умовах кліматичних змін, цінових, логістичних, геополітичних, валютних і фінансових ризиків. Зважаючи на це, світова продовольча безпека стикається з низкою викликів, зокрема порушенням логістики, недостатнім забезпеченням продовольством громадян у деяких країнах світу, посиленням імпортозалежності окремих держав і зосередженням виробництва продовольства в обмеженій кількості країн. Такі тенденції збільшують рівень уразливості глобальних ринків і створюють ризики для стабільного забезпечення населення продуктами харчування. За такої ситуації зростає потреба в ґрунтовному аналізі та вдосконаленні фінансових і організаційних інструментів, які спрямовані на зниження зазначених ризиків.

Одним із таких елементів виступає хеджування — економічний інструмент, який спрямований на зниження чи нейтралізацію ризиків, пов'язаних із коливанням цін, курсів валют або процентних ставок, неврожаю, перебоями в логістиці тощо. Наразі, інвестори під час формування своїх стратегій дедалі частіше орієнтуються не лише на дохідність, а й на захист вкладеного капіталу. Саме тому хеджування, як один із ключових засобів мінімізації ризиків через використання фінансових деривативів і супутніх інструментів набуває все більшого значення в сучасній системі управління фінансовими

активами [2]. Що важливо — практично в усіх сферах підприємницької діяльності.

Наприклад, при виробництві сільськогосподарської продукції, під впливом розвитку якого й знаходиться продовольча безпека, процес хеджування в основному реалізується через форвардні та ф'ючерсні контракти, опціони на аграрну продукцію, валютні деривативи й довгострокові контракти з незмінними цінами.

Застосовування таких механізмів в аграрному секторі сприяє:

- стабілізації доходів виробників сільськогосподарської продукції, що дає змогу забезпечувати безперервність процесу виробництва;
- більшій прогнозованості цін на продовольчі товари для внутрішнього ринку;
- зменшенню ризику дефіциту продуктів харчування;
- вищій інвестиційній привабливості аграрного сектору економіки;
- захисту від цінової нестабільності державного продовольчого резерву.

Зважаючи на це, в умовах повномасштабного вторгнення для України хеджування виступає дієвим інструментом нівелювання кризових явищ у системі продовольчого забезпечення населення країни. Значною мірою актуальність хеджування в Україні зросла через нестабільність експорту аграрної продукції, залежність від світових цін, обмежені можливості державної підтримки аграрних виробників, руйнування або пошкодження інфраструктурних об'єктів агропромислового комплексу.

За даними щорічного звіту щодо глобальних ризиків від “World Economic Forum”, війна в Україні є суттєвою загрозою глобальній продовольчій безпеці в найближчі роки [4]. Враховуючи, що Україна, навіть в умовах війни, відіграє провідну роль у забезпеченні світової продовольчої безпеки, пріоритетним завданням для українського аграрного бізнесу є стабілізація доходів під час цінової волатильності [3]. Тому, активна участь у міжнародних біржових торгах дозволить українським виробникам сільськогосподарської продукції страхувати свої цінові ризики й адаптувати національні стандарти та технології у відповідності з міжнародною практикою.

Отже, подальший розвиток біржової торгівлі, фінансової грамотності сільськогосподарських виробників, державних програм підтримки хеджування може бути одним із важливих факторів зміцнення продовольчої безпеки країни. Безпосередньо правильне застосування хеджування дозволяє зменшити вплив зовнішніх і внутрішніх викликів, забезпечити стабільність аграрного виробництва та підтримати належний рівень соціально-економічної стабільності держави.

Джерела

1. Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Бачо Р. Й., Ганусич В. О., Макарович В. К. Хеджування як захисна стратегія на фондовому ринку. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2025. № 3 (17). DOI: <http://doi.org/10.32750/2025-0311>

3. Діана В. Стельмах. Перспективи розвитку хеджування на ринку зерна в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 7 (265). С. 131–140.
4. The official website of World Economic Forum. *Global Risks Report 2023*. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/>

Науковий керівник:

Білоусько Таміла Юріївна, канд. екон. наук, доцент

А. С. ДУДНІК

д-р техн. наук,

професор кафедри комп'ютерних інформаційних систем і технологій,

Інституту комп'ютерно-інформаційних технологій та дизайну МАУП

Б. О. МОГІРЧУК-КЛИМЕНКО

студент групи: ІК-9-25-Б1ІПМ (2.0дс),

Інститут комп'ютерно-інформаційних технологій та дизайну МАУП

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА АІ-СИСТЕМ НА ФОРМУВАННЯ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Цифровізація та впровадження систем штучного інтелекту дедалі активніше трансформують агропродовольчий сектор, змінюючи підходи до управління виробництвом, логістикою, прогнозуванням попиту й пропозиції, а також до формування державної політики у сфері продовольчої безпеки.

В умовах нестабільності соціально-економічного середовища, зумовленої глобальними кризами, воєнними загрозами, кліматичними змінами та коливаннями світових ринків, цифрові технології одночасно виступають як інструмент зниження ризиків, так і фактором виникнення нових загроз, оскільки, з одного боку, вони забезпечують підвищення оперативності управлінських рішень, точності прогнозування та ефективності використання ресурсів у агропродовольчому секторі, а з іншого — посилюють залежність продовольчої системи від якості даних, стійкості цифрової інфраструктури, надійності алгоритмів і рівня кібербезпеки, що в умовах кризових явищ може призводити до збоїв у виробництві, постачанні та державному регулюванні продовольчої безпеки.

Використання АІ-систем у прогнозуванні врожайності, управлінні ресурсами, оптимізації агротехнологій і моніторингу ланцюгів постачання сприяє підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень, однак їхня за-

лежність від якості даних, алгоритмічних моделей і технічної інфраструктури формує додаткові ризики для продовольчої безпеки.

У ситуації соціально-економічної нестабільності спостерігається фрагментарність статистичної інформації, нерівномірність доступу до цифрових ресурсів та обмеженість інвестицій у технологічне оновлення, що знижує точність прогнозів і підвищує ймовірність помилкових управлінських рішень, унаслідок чого зростають ризики неузгодженості дій між державними інституціями та суб'єктами аграрного ринку, посилюється асиметрія інформації, ускладнюється своєчасне реагування на загрози продовольчій безпеці та зменшується ефективність стратегічного планування розвитку агропродовольчої системи.

Значною загрозою є також алгоритмічна упередженість і непрозорість AI-рішень, які можуть не враховувати регіональні особливості агровиробництва, соціальні фактори та дрібнотоварний характер значної частини сільського господарства, що в підсумку поглиблює дисбаланси у забезпеченні продовольством.

Цифровізація управління агропродовольчими системами посилює залежність продовольчої безпеки від кіберстійкості та надійності інформаційних платформ, оскільки кібератаки, збої програмного забезпечення або втрати даних можуть призводити до порушення виробничих процесів, логістичних ланцюгів і систем державного контролю. Водночас автоматизація та використання AI можуть сприяти витісненню робочої сили, особливо у сільській місцевості, що за умов соціально-економічної нестабільності посилює соціальну напругу, знижує купівельну спроможність населення та опосередковано впливає на доступність продовольства, водночас загострюючи проблеми зайнятості, міграційні процеси та демографічний дисбаланс у сільських територіях, що в довгостроковій перспективі підриває відтворювальний потенціал аграрного сектору й стійкість національної продовольчої системи.

Особливої актуальності набуває проблема цифрової нерівності між великими аграрними холдингами та малими й середніми виробниками, які мають обмежений доступ до сучасних технологій, що формує асиметрію у продуктивності та конкурентоспроможності і створює додаткові ризики концентрації продовольчих ресурсів, посилюючи залежність національної продовольчої безпеки від обмеженого кола великих виробників, знижуючи стійкість сільських територій до кризових явищ та ускладнюючи забезпечення рівномірної доступності продовольства для різних соціальних груп населення. Разом із тим потенціал AI-систем у сфері раннього виявлення ризиків, аналізу кліматичних і ринкових загроз, а також підтримки антикризового управління залишається значним, за умови формування ефективного інституційного середовища, нормативного регулювання та поєднання цифрових рішень з експертними оцінками.

Таким чином, вплив цифровізації та AI-систем на формування ризиків продовольчої безпеки є багатовимірним і суперечливим, оскільки в умовах нестабільного соціально-економічного середовища вони здатні як підвищу-

вати адаптивність агропродовольчої системи, так і посилювати вразливість у разі відсутності комплексного управління, стратегічного планування та державної підтримки інклюзивного цифрового розвитку, що зумовлює необхідність поєднання технологічних інновацій із інституційними реформами, розвитком людського капіталу, удосконаленням нормативно-правового регулювання та впровадженням механізмів моніторингу і контролю ризиків з метою забезпечення довгострокової стійкості та безпеки продовольчої системи.

Джерела

1. *Бородіна О. М.* Цифрова трансформація аграрного сектору та виклики продовольчої безпеки України. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 5–15.
2. *Кириленко І. Г.* Соціально-економічні ризики розвитку сільського господарства в умовах цифровізації. *Вісник аграрної науки*. 2023. № 4. С. 64–71.
3. *Лупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я.* Інноваційні та цифрові технології в управлінні розвитком агропродовольчих систем. *Агросвіт*. 2020. № 21. С. 3–10.
4. *Шубравська О. В., Прокопенко К. О.* Продовольча безпека в умовах глобальної нестабільності: ризики та механізми адаптації. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 32–45.

С. В. МАТЧУК

канд. юрид. наук, доц. ІБ МАУП,
ст. наук. співроб. ІК НААН України
ORCID: (0000-0001-8017-8981)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИКЛИК: СИНЕРГІЯ НАУКИ ТА ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ

У сучасних умовах розвитку суспільства продовольча безпека дедалі більше виходить за межі суто аграрної або економічної проблематики та набуває рис комплексного управлінського виклику. Воєнні загрози, кліматичні трансформації, нестабільність фінансових ринків і порушення логістичних ланцюгів формують середовище високої невизначеності, у якому традиційні підходи до забезпечення продовольства втрачають свою ефективність [1; 2]. За таких обставин продовольча безпека стає складовою національної безпеки та потребує системного державного управління [1].

Тривалий час у науковій і практичній площині домінував підхід, відповідно до якого рівень продовольчої безпеки визначався переважно обсягами виробництва та наявністю продовольчих резервів. Однак сучасний досвід де-

монструє обмеженість такої моделі. Навіть за умов достатнього виробництва зберігаються ризики дефіциту окремих видів продукції, цінової нестабільності та зниження економічної доступності продовольства для населення [2; 3]. Це зумовлює необхідність переосмислення ролі управлінських механізмів і переходу до ризик-орієнтованої моделі забезпечення продовольчої безпеки.

У цьому контексті особливого значення набуває аграрна наука як джерело аналітичної та прогнозної інформації. Сучасні наукові дослідження дозволяють оцінювати вплив кліматичних змін на врожайність сільськогосподарських культур, прогнозувати поширення фітосанітарних загроз, а також моделювати наслідки управлінських рішень у середньо- та довгостроковій перспективі [2; 4]. Таким чином, наука формує основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки.

Водночас ефективність наукових розробок значною мірою залежить від рівня їх інтеграції в діяльність державних інституцій. Саме інституції забезпечують нормативно-правове регулювання, реалізацію державних програм підтримки та координацію дій суб'єктів аграрного сектору. За відсутності системної взаємодії з наукою управлінські рішення часто носять реактивний характер і спрямовані на подолання вже наявних кризових явищ, що підвищує ціну управлінських помилок та знижує стійкість продовольчої системи [3].

Синергія науки та державних інституцій передбачає не формальну співпрацю, а інтеграцію наукових знань у процес формування та реалізації державної політики. Така взаємодія дозволяє перейти від ситуативного реагування до проєктивного управління продовольчими ризиками, що є особливо важливим в умовах невизначеності [4].

Вагому роль у системі інституційного забезпечення продовольчої безпеки відіграють державні галузеві наукові установи. Зокрема, Інститут картоплярства НААН є прикладом наукової інституції, діяльність якої має безпосереднє значення для стабільності внутрішнього продовольчого ринку. Картопля належить до базових продуктів споживання населення та водночас є культурою, чутливою до кліматичних змін, фітосанітарних ризиків і технологічних факторів.

Інститут картоплярства здійснює наукове забезпечення галузі шляхом збереження та розвитку сортового потенціалу, дослідження адаптивності сортів до змінних умов вирощування, а також розроблення рекомендацій щодо підвищення стійкості виробництва. У цьому аспекті діяльність Інституту виходить за межі вузькогалузових завдань і набуває значення елемента інституційної інфраструктури продовольчої безпеки держави.

Залучення результатів наукових досліджень Інституту картоплярства до процесу формування управлінських рішень дозволяє знизити рівень невизначеності, підвищити прогнозованість державної аграрної політики та мінімізувати ризики продовольчої нестабільності. Таким чином, синергія науки та інституцій виступає ключовим чинником забезпечення стійкості національної продовольчої системи.

Висновки

Продовольча безпека в умовах сучасних викликів є комплексним управлінським завданням, що потребує системної взаємодії аграрної науки та державних інституцій. Аграрна наука формує аналітичну та прогнозну основу управління продовольчими ризиками, тоді як державні інституції забезпечують реалізацію відповідних управлінських рішень. Державні наукові установи, зокрема Інститут картоплярства НААН, відіграють ключову роль у забезпеченні стійкості продовольчої системи та зміцненні національної продовольчої безпеки [3; 4].

Джерела

1. Закон України “Про національну безпеку України”.
2. FAO. Food Security and Nutrition in the World.
3. *Саблук П. Т.* Аграрна політика та продовольча безпека України.
4. *Коваленко І. Г.* Управління ризиками в аграрному секторі економіки.

К. Г. КОНОНЕНКО

студентка 4 курсу спеціальності туризм і рекреація

Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної Академії управління персоналом

СТІЙКІСТЬ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Стійкість гастрономічного туризму в умовах ризиків продовольчого забезпечення стає однією з ключових тем для дослідників і практиків туристичної галузі, оскільки гастрономічний туризм знаходиться на перетині двох вразливих систем — туристичної індустрії та агропродовольчих ланцюгів постачання. Незалежно від того, чи йдеться про відвідування фермерських ринків у провінційному містечку, участь у кулінарних майстер-класах з локальними продуктами чи висококласний ресторанний досвід, здатність задовольнити очікування гастрономічного туриста залежить від доступності, якості та безпеки продуктів харчування, а також від організаційної гнучкості бізнесів у секторі гостинності. Ця взаємозалежність стала особливо помітною під час глобальних шоків останнього десятиліття — пандемії COVID-19, порушень логістики через кліматичні аномалії й зростаючих геополітичних ризиків — що підкреслило необхідність системного підходу до підвищення стійкості [3].

Гастрономічний туризм має кілька вразливих складових: висока залежність від свіжих і швидкопсувних продуктів, складні міжнародні ланцюги

постачання інгредієнтів (часто зручні для імпорту делікатесів), сезонність пропозиції та чутливість попиту до змін у доходах і мобільності туристів. Порушення у будь-якій із цих ланок — наприклад, логістичні затримки, зміни в сертифікаційних правилах, епізодичні локальні неврожаю або різкі коливання цін — можуть миттєво вплинути на можливості ресторану чи кулінарного туроператора. Окрім того, ризики пов'язані не лише з постачанням: питання продовольчої безпеки, зростання цін, дефіцит кадрів у агропродовольчому секторі та потенційні репутаційні втрати (харчові скандали) також впливають на привабливість гастрономічних пропозицій для туристів [1].

Питання стійкості гастрономічного туризму вимагає розгляду на кількох рівнях — від глобальної політики і регіональних ланцюгів постачання до практик окремих ресторанів і туристичних маршрутів. На рівні стратегій держав і регіонів заходи, що зміцнюють локальні продовольчі системи (підтримка коротких ланцюгів постачання, інвестиції в холодильну інфраструктуру, сертифікація локальних продуктів) не лише підвищують продовольчу безпеку мешканців, але й збільшують привабливість гастрономічних продуктів як туристичного ресурсу [7].

На рівні підприємств гостинності адаптивні практики включають диверсифікацію постачальників (не залежати від одного великого імпортера), планування меню з врахуванням сезонності та доступності продуктів, довгострокові партнерства з місцевими фермерами та кооперативами, інвестиції в холодильні та зберігачі технології й розвиток запасів “критичного” асортименту. Крім того, цифрові інструменти — від простих систем відстеження запасів до більш складної прослідковуваності продукту — допомагають зменшити ризики втрат, швидше реагувати на зміни та підтримувати довіру туристів через прозорість походження інгредієнтів [5].

Соціально-економічний аспект стійкості гастрономічного туризму пов'язаний із взаємозалежністю між туризмом і харчовою безпекою місцевих громад. Коли гастрономічний попит стимулює розвиток місцевих ланцюгів вартості — від виробництва та переробки до ринків і кулінарних послуг — це створює додаткові доходи для фермерів і робить місцеві продовольчі системи більш стійкими та диверсифікованими. Але без цілеспрямованої політики підтримки є ризик “гастрономічної гентрифікації”, коли популяризація певних продуктів через туризм веде до росту цін і зменшення доступності для місцевих мешканців. Щоб уникнути таких негативних наслідків, потрібні механізми регулювання (підтримка малих виробників, контроль ринків, справедливі контракти) і відповідальні практики туроператорів [4].

Екологічний вимір стійкості означає врахування кліматичних ризиків та їхнього впливу на виробництво продуктів, зміну сезонних моделей ймовірності посух, повеней або нових шкідників. Планування гастрономічних маршрутів і продуктового портфеля має включати сценарне прогнозування (що станеться з доступністю ключових інгредієнтів при різних кліматичних сценаріях) та заходи з пом'якшення (зниження харчових відходів, перехід на менш ресурсомісткі продукти, використання адаптованих сортів) [2].

Практичні рекомендації для розвитку стійкого гастрономічного туризму включають тривалу співпрацю між туристичними агентствами, ресторанами та місцевими постачальниками; створення сертифікацій або маркувань, що підтверджують місцеве походження та етичність постачання; інвестування в логістику й холодовий ланцюг; навчання персоналу кризовому менеджменту; просування сезонних гастрономічних продуктів як частини туристичного бренду. Також важливо залучати громаду до розробки гастрономічних пропозицій, щоб економічні вигоди від туризму розподілялися справедливо й посилювали продовольчу стійкість регіону [6].

На завершення, стійкість гастрономічного туризму — це не лише про збереження привабливості меню для туриста, а ширше — про здатність продовольчих і туристичних систем витримувати, адаптуватися й відновлюватися після шоків, одночасно підвищуючи добробут місцевих спільнот. Комплексна політика, що поєднує локалізацію постачання, інфраструктурні інвестиції, цифрові інструменти прослідковуваності, освіту та соціально орієнтовані економічні механізми, створює основу для того, щоб гастрономічний туризм був не джерелом вразливості, а рушієм сталого розвитку й продовольчої безпеки.

Джерела

1. Disruptions in the food supply chain: a literature review [Електронний ресурс]. *ScienceDirect* — електронна наукова стаття. Режим доступу: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S240584402410761X?utm_source
2. Localisation of bibliographies and other updates — Grafiati [Електронний ресурс]. *Grafiati.com*. Режим доступу: https://www.mdpi.com/2071-1050/17/16/7206?utm_source
3. Risks and vulnerabilities in the EU food supply chain [Електронний ресурс]. *openknowledge.fao.org*. Режим доступу: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/71364d69-c916-425f-8ee4-8fff23230a41/content>
4. Sustainability and resilience of local food systems [Електронний ресурс]. *openknowledge.fao.org*. Режим доступу: https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/a4fd8ac5-4582-4a66-91b0-55abf642a400/content?utm_source
5. Supply Chain Management in Times of Supply Disruption Risk and Consumer Panic Buying: a Systematic Review [Електронний ресурс]. *MDPI Mathematics*. Режим доступу: https://www.mdpi.com/2227-7390/13/21/3449?utm_source
6. The Demand for Gastronomic Tourism—Characterization and Drivers [Електронний ресурс]. *MDPI Sustainability*. Режим доступу: https://www.mdpi.com/2071-1050/17/16/7206?utm_source
7. UN Food and Agriculture Organization: COVID-19 and the risk to food supply chains [Електронний ресурс]. *FAO Open Knowledge Repository*. Режим доступу: https://agris.fao.org/search/en/providers/122535/records/65dfddd3b766d82b18035f92?utm_source

МЕХАНІЗМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Події, що викликані повномасштабним вторгненням РФ — змусили як Україну, так і європейські країни переглянути стратегічні орієнтири та пріоритети розвитку. Ключове місце серед них зайняли питання збереження безпеки і стійкості господарського механізму країн Європи та відновлення лідерських позицій за рівнем конкурентоспроможності на глобальних ринках. В нових умовах та сформованих ключових пріоритетах європейської спільноти — Україна може посісти чільне місце, завдяки ресурсному потенціалу, сприятливому географічному розташуванню та спільними з ЄС цінностями та завданнями [1; 4].

Інтеграція України в європейський економічний простір набула великого значення для підтримки та розвитку національного господарства. Проте, структуру імпорту складає продукція із високим рівнем доданої вартості, а структуру експорту — навпаки — із низьким рівнем — це посилює дефіцит торгового балансу України [2].

Так структура експортних потоків з України до ЄС в переважній більшості складалась із продукції сільського господарства і харчової промисловості, в той час як частка металургійної і машинобудівної продукції різко скоротилась за 2022–2025 роки. Водночас у структурі імпорту переважають нафтопродукти, хімічна, машинобудівна тощо.

Проте, запровадження санкційної політики ЄС щодо країн-агресорів дало можливість українському товаровиробнику замінити своєю продукцією імпорт ЄС з РФ та РБ і низки інших країн. Переорієнтація країн ЄС на заміщення підсанкційних товарів продукцією з України — підвищує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників, проте брак поінформованості європейської сторони щодо виробничо-експортного потенціалу України, а також залишкові нетарифні бар'єри — перешкоджають в доступі українських товарів до ЄС [5].

Механізмами оптимізації інтеграції України в європейський економічний простір являється подальше удосконалення та розвиток промисловості України та збільшення експорту продукції з високим рівнем доданої вартості, зокрема — продукції машинобудівної галузі, електричне устаткування, скловолокно, різноманітні вироби з вулканізованої гуми, сантехнічні вироби з пластмас, дерев'яні шпали, вироби з цементу і бетону, печі, плити й інші подібні вироби з недорогоцінних металів [3].

Налагодження тіснішого торговельно-інвестиційного співробітництва України з ЄС — відповідає стратегії європейських країн підвищення співпраці з географічно ближчими країнами-партнерами, які розділяють з ЄС спільні цінності та підходи до справедливої торгівлі і конкуренції, що дозволяє Україні спільно з ЄС забезпечити стратегічну автономію у найбільш життєво важливих сферах. Такий підхід дозволить більш стрімкому розвитку промисловості України та можливості наших європейських партнерів уникнути залежності від країн із агресивними підходами в партнерстві та підвищити конкурентоспроможність ЄС у низці передових галузей.

Джерела

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України. <https://www.president.gov.ua/>
2. Переробна промисловість. Зайнятість, економічне зростання, спроможна держава. <https://komprompol.rada.gov.ua/uploads/documents/31367.pdf>
3. Стратегічні орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами ЄС. <https://fru.ua/ua/media-center/analytics/strategichni-orientiry>
4. Урядовий офіс координації європейсько та євроатлантичної інтеграції. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/>
5. Центр економічної стратегії. <https://ces.org.ua/eu-ukraine/>

М. М. КРИВОБЕРЕЦЬ

канд. екон. наук, доц., ННІУЕБ МАУП
orcid: <https://orcid.org/0000-0001-5229-2672>

М. І. БАШИНСЬКА

канд. екон. наук, доц., ННІУЕБ МАУП
orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8129-8691>

РИЗИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Туристична сфера є однією з найбільш чутливих до зовнішніх ризиків галузей економіки, оскільки її функціонування тісно пов'язане з рівнем споживання, логістикою, якістю сервісу та безпекою харчування. В умовах глобальної невизначеності, спричиненої економічними кризами, пандеміями, військовими конфліктами та кліматичними змінами, особливої актуальності набуває проблема продовольчої безпеки в туризмі. Забезпечення стабільного доступу до якісних і безпечних продуктів харчування є ключовим чинником конкурентоспроможності туристичних DESTINACIY та підприємств [3].

Ризики продовольчої безпеки в туризмі доцільно розглядати як імовірність порушення стабільності постачання, якості та доступності продуктів харчування для туристів і закладів гостинності.

До основних груп таких ризиків належать:

- економічні ризики (інфляція, зростання цін на продукти, коливання валютних курсів);
- логістичні ризики (перебої постачання, залежність від імпорту, транспортні обмеження);
- санітарно-епідеміологічні ризики (порушення стандартів безпеки харчування, поширення захворювань);
- кліматичні та природні ризики (посухи, повені, сезонні коливання виробництва);
- політичні та регуляторні ризики (торговельні обмеження, зміни стандартів і норм).

Наявність продовольчих ризиків негативно відображається на якості туристичного продукту, рівень задоволеності споживачів, а також фінансових результатах підприємств. Підвищення витрат на харчування призводить до зростання собівартості туристичних послуг, зниження попиту та погіршення іміджу дестинацій. Особливо вразливими є курортні регіони, готельно-ресторанний бізнес, а також масовий туризм [4].

Ефективне управління ризиками продовольчої безпеки в туризмі передбачає використання комплексного підходу, що включає:

- моніторинг ринків продовольства та цінових коливань;
- диверсифікацію постачальників і локалізацію ланцюгів постачання;
- впровадження систем контролю якості та безпеки харчових продуктів;
- застосування методів прогнозування попиту та сценарного аналізу.

До ключових фінансово-маркетингових інструментів мінімізації продовольчих ризиків у туризмі належать страхування, хеджування цінових ризиків, довгострокові контракти з постачальниками, а також формування гнучкої цінової політики. Важливу роль відіграють маркетингові стратегії, орієнтовані на використання локальних продуктів, розвиток гастрономічного туризму та підвищення довіри споживачів до якості харчування [1].

Отже, ризики продовольчої безпеки є суттєвим чинником нестабільності туристичної сфери в умовах невизначеності. Підвищення стійкості туристичної галузі можливе за рахунок розвитку локальних ланцюгів постачання, впровадження інноваційних підходів до управління ризиками та формування адаптивних стратегій розвитку. Туристична галузь, будучи залежною від безперервності постачання, якості та цінової доступності продуктів харчування, особливо гостро реагує на порушення продовольчих ланцюгів, інфляційні процеси та зниження стандартів безпеки харчування. Найбільший вплив на функціонування туристичних підприємств мають економічні та логістичні ризики, які призводять до зростання собівартості туристичних послуг, скорочення попиту та погіршення конкурентних позицій туристичних дестинацій. Водночас санітарно-епідеміологічні та регуляторні ризики

формують додаткові загрози для іміджу туристичного бізнесу та рівня довіри споживачів [2].

Ефективне управління ризиками продовольчої безпеки в туризмі потребує комплексного підходу, який поєднує аналітичні інструменти моніторингу ринку, прогнозування попиту та сценарного аналізу з управлінськими рішеннями щодо диверсифікації постачальників і впровадження систем контролю якості харчових продуктів [5]. Важливу роль відіграє використання фінансово-маркетингових інструментів, зокрема страхування, довгострокових контрактів, гнучкої цінової політики та просування локальних гастрономічних продуктів.

Джерела

1. Громов О. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів. *Урядовий кур'єр*. 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/silске-gospodarstvo-pid-chas-vijni-zmina-prioritet/>.
2. Залізюк В. П. Імпортозаміщення в системі забезпечення продовольчої безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1374>
3. Імпорт та експорт України: вплив війни. Всеукраїнське професійне юридичне видання. *Юридична газета*. 21 грудня 2022 року. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/import-ta-eksport-ukrayini-vpliv-viyini.htm>
4. Біла С. О. Стратегічні пріоритети розвитку туристичних послуг в Україні та перспективи підвищення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 17–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sru_2016_1_5
5. Дудник, О. В., Кудла, Н. В. (2020). Якість обслуговування у сфері гостинності: теоретико-методологічні засади. *Вісник Київського нац. ун-ту культури і мистецтв*. Серія “Туризм”, 3(2), 58–67.

М. О. ЛЕВЧЕНКО

д-р філософії в галузі держ. упр., професор МКА,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
кафедра організації туристичної діяльності

ФІНАНСОВО-МАРКЕТИНГОВІ МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Продовольча безпека в умовах сучасних економічних трансформацій та зростання глобальної нестабільності постає ключовим індикатором стійкості національної економіки, що зумовлює необхідність пошуку ефективних фінансово-маркетингових механізмів мінімізації ризиків. Зростання вола-

тильності цін на агропродукцію, порушення логістичних ланцюгів, зовнішньополітичні виклики та інфляційні процеси формують нові загрози для забезпечення продовольчої доступності, що потребує адаптивних інструментів управління.

Фінансові механізми, зокрема аграрне страхування, державне субсидювання, ф'ючерсні контракти та програми гарантування цінової стабільності, дозволяють зменшити вплив цінових коливань і забезпечити прогнозованість доходів виробників, водночас формуючи більш стійке середовище для планування виробничих і збутових процесів.

Розвиток системи агрострахування сприяє зниженню ризиків, пов'язаних із несприятливими погодними умовами, техногенними загрозами та ринковою волатильністю, що особливо актуально в умовах кліматичних змін та геополітичної нестабільності. Державні програми підтримки, орієнтовані на компенсацію частини витрат, здешевлення кредитних ресурсів та стимулювання інновацій, забезпечують доступ сільськогосподарських виробників до необхідних фінансових інструментів і підвищують їх інвестиційну активність.

Використання ф'ючерсних контрактів та інших похідних фінансових інструментів дозволяє не лише хеджувати ризики, а й підвищувати ефективність цінового прогнозування, забезпечуючи агровиробникам можливість укладати довгострокові контракти за вигідними умовами. Програми гарантування цінової стабільності, інтегровані із державними інтервенціями та резервними фондами, створюють додаткові запобіжники для уникнення різких ринкових дисбалансів, що сприяє зміцненню фінансової дисципліни та підвищенню загальної стійкості аграрного сектору. У комплексі ці механізми формують фінансову інфраструктуру, здатну мінімізувати негативні впливи зовнішнього середовища, забезпечити підтримку виробництва та сприяти збереженню продовольчої безпеки навіть у періоди глибокої економічної турбулентності.

Водночас використання маркетингових інструментів — сегментації ринку, стратегічного позиціонування, цифрової аналітики попиту, оптимізації логістики та розвитку бренд-орієнтованих моделей збуту — сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрних підприємств і зміцненню їх ролі на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Ефективна взаємодія фінансових і маркетингових механізмів формує комплексний підхід до управління ризиками продовольчої безпеки, спрямований на стабілізацію виробничих процесів, мінімізацію втрат і забезпечення стійкості системи постачання продовольства, водночас підсилюючи здатність аграрних підприємств адаптуватися до ринкових змін. Поєднання фінансових інструментів із маркетинговою аналітикою дозволяє виробникам точніше прогнозувати попит і пропозицію, визначати оптимальні стратегії позиціонування продукції та оперативно реагувати на коливання цін і зміну поведінки споживачів.

Застосування цифрових платформ, логістичних інновацій, систем управління запасами та моделей оптимізації збуту забезпечує ефективну координа-

цію між усіма ланками продовольчого ланцюга — від виробника до кінцевого споживача. Такий синергетичний підхід не лише знижує ризики пов'язані з порушенням ланцюгів постачання, але й сприяє підвищенню прозорості ринку, покращенню доступу до інформації та забезпеченню рівноваги між виробництвом і споживанням. У результаті формується більш гнучка та стійка система продовольчого забезпечення, здатна витримувати зовнішні шоки, підтримувати конкурентоспроможність аграрного сектору та гарантувати продовольчу безпеку країни в умовах економічної нестабільності.

В умовах нестабільності важливим є розвиток інструментів моніторингу та прогнозування — цифрових платформ, систем раннього попередження, big data-аналітики та моделей оцінки ризиків, які дозволяють не лише оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, а й формувати стратегічні рішення на основі достовірних даних.

Отже, узгодженість державної політики, фінансових стимулів і маркетингових стратегій створює основу для підвищення економічної безпеки аграрного сектору, забезпечення продовольчої незалежності та формування стійких ланцюгів поставок у довгостроковій перспективі.

Джерела

1. Бондарчук Я. В. (ред.) та ін. Економіка, управління та фінансові механізми в умовах глобальної нестабільності // Матеріали міжнар. наук. конф. Київ: Ліга-Прес, 2021. С. 101–110.
2. Райко Д. Маркетингові стратегії як інструмент підвищення фінансово-економічної безпеки підприємства у періоди криз. *Економіка і суспільство*. 2021. № 15. С. 45–53.
4. Свидрук І. І., Клепанчук О. Ю., Підлітна Р. П. Забезпечення продовольчої безпеки засобами відновлення агропромислового ринку України. *Вісник Львівського ун-ту економіки і торгівлі*. 2022. № 2. С. 33–41.
4. Черняк О. Л., Чакалов Р. К., Зачосова Н. В. Засади використання ризик-менеджменту у системі управління фінансово-економічною безпекою в умовах економіки воєнного часу. *Вісник економічних досліджень*. 2022. № 3. С. 12–20.

Ю. А. МАЛАШЕНКО

канд. екон. наук, Придніпровський інститут МАУП
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5748-8906>

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ У ФОРМУВАННІ РЕЗИЛЬЄНТИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ

В умовах посилення глобальних загроз, зумовлених кліматичними змінами, геополітичною турбулентністю, воєнними протистояннями та дестабілі-

зацією логістичних ланцюгів, питання формування резильєнтних продовольчих систем набуває особливої значущості. Для України зазначені виклики мають комплексний характер, оскільки агропродовольчий сектор відіграє ключову роль як у забезпеченні національної продовольчої безпеки, так і у формуванні експортного потенціалу держави. За таких умов фінансовий менеджмент постає визначальним інструментом підвищення адаптивності, стійкості та здатності продовольчих систем до відновлення.

Фінансовий менеджмент у продовольчій сфері охоплює управління фінансовими потоками, капітальними ресурсами та інвестиційною діяльністю в середовищі підвищеної невизначеності. Для вітчизняних агропродовольчих підприємств характерними є обмежені можливості залучення довгострокових фінансових ресурсів, високий рівень кредитних і валютних ризиків, а також значна залежність від механізмів державної підтримки. Натомість у державах Європейського Союзу фінансове управління аграрним сектором ґрунтується на поєднанні ринкових інструментів із системною державною підтримкою в рамках Спільної аграрної політики (САР), що сприяє підвищенню фінансової стабільності продовольчих систем у цілому.

Визначальним чинником забезпечення резильєнтності виступає ефективне управління ліквідністю та фінансовою гнучкістю. Для України це передбачає формування фінансових резервів, диверсифікацію джерел залучення капіталу та розвиток інструментарію страхування аграрних ризиків. У країнах ЄС відповідні механізми посилюються системою державних гарантій, стабілізаційних фондів і програм підтримки доходів сільськогосподарських виробників, що дозволяє мінімізувати вплив короткострокових шоків на процеси продовольчого виробництва.

Стратегічний фінансовий менеджмент має визначальне значення для забезпечення довгострокової резильєнтності продовольчих систем. Спрямування інвестицій на розвиток сталої та кліматично стійкої інфраструктури, впровадження цифрових інструментів управління виробничими й логістичними процесами, а також оновлення систем зберігання і транспортування продовольства сприяє мінімізації системних ризиків та підвищенню ефективності використання ресурсного потенціалу. Практика країн Європейського Союзу засвідчує результативність застосування фінансових інструментів, орієнтованих на досягнення конкретних цілей сталого розвитку, за яких обсяги фінансової підтримки корелюють із досягнутими показниками, що може бути імplementовано й в українських реаліях.

Управлінський вимір фінансового менеджменту виявляється також у забезпеченні узгодженості фінансових взаємозв'язків між суб'єктами продовольчих ланцюгів. В українських умовах поглиблення кооперації між виробниками сільськогосподарської продукції, підприємствами переробки, логістичними структурами та фінансовими інституціями є важливою передумовою скорочення трансакційних витрат і підвищення прозорості руху фінансових ресурсів. У державах ЄС така взаємодія підтримується розвиненими інституційними механізмами та цифровими платформами, що спри-

яє формуванню інтегрованих і стійких до зовнішніх впливів продовольчих систем.

Таким чином, фінансовий менеджмент у контексті формування резильєнтних продовольчих систем забезпечує створення необхідних фінансових умов для адаптації, стабільного функціонування та відновлення в середовищі підвищеної невизначеності. Для України особливої ваги набуває використання та адаптація європейського досвіду фінансового управління з урахуванням національних особливостей, що сприятиме посиленню продовольчої безпеки та забезпеченню довгострокової економічної стійкості.

Джерела

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Resilient food systems: what are they and why do we need them? Rome : FAO, 2021. URL: <https://openknowledge.fao.org> (дата звернення: 25.12.2025).
2. Tendall D. M., Joerin J., Kopainsky B., Edwards P., Shreck A., Le Q. B., Kruetli P., Grant M., Six J. Food system resilience: defining the concept. *Global Food Security*. 2015. Vol. 6. P. 17–23.

Д. А. ТАБАЧЕНКО

аспірант кафедри менеджмент організацій

Навчально-наукового інституту управління економіки та бізнесу МАУП

СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ТА МАРКЕТИНГОВІ ПІДХОДИ ДЛЯ ЗНИЖЕННЯ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ЛАНЦЮГАХ ПОСТАЧАННЯ ПРОДОВОЛЬСТВА

Сучасні ланцюги постачання продовольства характеризуються високим рівнем невизначеності, що обумовлено коливаннями цін на сировину, змінами попиту та пропозиції, геополітичними факторами, кліматичними ризиками та впливом глобальних економічних криз. У цих умовах забезпечення продовольчої безпеки потребує комплексного підходу до фінансового управління та використання ефективних маркетингових інструментів, що дозволяють мінімізувати ризики та забезпечити стабільність постачання.

Системи фінансового управління в агропродовольчому секторі включають планування та прогнозування витрат і доходів, формування резервних фондів, застосування механізмів страхування врожаю та цінових ризиків, а також використання фінансових деривативів для хеджування ризиків, що дозволяє зменшувати негативний вплив коливань ринку та непередбачува-

них економічних факторів на фінансову стабільність підприємств. Крім того, до ключових елементів таких систем належать оптимізація грошових потоків, контроль за ліквідністю та платоспроможністю, впровадження інвестиційних стратегій для модернізації виробничих потужностей та підвищення ефективності ланцюгів постачання, а також інтеграція інформаційних технологій для оперативного аналізу фінансових показників та прогнозування потенційних ризиків. Такий комплексний підхід дозволяє підвищити фінансову стійкість агропродовольчих підприємств, забезпечити своєчасне реагування на ринкові зміни та підтримати стабільність продовольчого ринку в умовах економічної невизначеності.

Важливою складовою є оптимізація фінансових потоків у ланцюгах постачання, що дозволяє забезпечити своєчасне фінансування виробництва, переробки та логістики, зменшуючи ймовірність виникнення дефіциту продуктів на ринку, підвищуючи ефективність управління запасами та скорочуючи витрати на зберігання та транспортування продукції. Крім того, оптимізація фінансових потоків сприяє підвищенню прозорості господарських операцій, дозволяє швидко реагувати на зміни попиту та пропозиції, ефективно розподіляти ресурси між учасниками ланцюга постачання та забезпечує стабільність партнерських відносин між виробниками, переробниками та дистриб'юторами. Такий підхід не лише зменшує фінансові та операційні ризики, а й сприяє підвищенню конкурентоспроможності агропродовольчого сектора на національному та міжнародному рівнях, забезпечуючи стабільне постачання якісних продуктів споживачам навіть у умовах економічної та ринкової невизначеності.

Маркетингові підходи спрямовані на адаптацію виробників та дистриб'юторів до змінних умов ринку, формування попиту та пропозиції, ефективне управління запасами та прогнозування поведінки споживачів, що дозволяє своєчасно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури та мінімізувати ризики надлишку або дефіциту продукції. Вони включають аналіз споживчих переваг, сегментацію ринку, формування цінових стратегій та просування продукції через різні канали збуту, а також застосування цифрових технологій та аналітичних платформ для оцінки тенденцій і прогнозування попиту. Крім того, маркетингові стратегії дозволяють зміцнювати довіру споживачів, підвищувати лояльність до бренду та стимулювати стабільний попит, що особливо важливо для забезпечення продовольчої безпеки в умовах економічної невизначеності та коливань ринку.

Використання сучасних аналітичних інструментів, таких як Big Data, машинне навчання та моделі прогнозування попиту, дозволяє точніше оцінювати потенційні ризики та планувати виробництво й логістику відповідно до очікуваного попиту.

Комунікаційна стратегія та брендинг відіграють важливу роль у зниженні невизначеності, оскільки дозволяють будувати довіру споживачів, стимулювати лояльність до продукту та забезпечувати стабільний збут продукції. Інтеграція фінансових та маркетингових інструментів в єдину систему

управління ланцюгами постачання дозволяє підвищити ефективність роботи агропродовольчих підприємств, зменшити ризики втрат та коливань цін, а також забезпечити стабільність постачання продуктів харчування споживачам.

Таким чином, комплексне використання систем фінансового управління та маркетингових стратегій є ключовим фактором підвищення стійкості продовольчих ланцюгів у умовах невизначеності, забезпечення продовольчої безпеки та адаптації до змінних економічних і ринкових умов.

Джерела

1. Антощенкова В. Складові та напрямки управління продовольчою безпекою. *Інновації в АПК*. 2021. № 4. С. 27–35.
2. Макаренко Н., Гуцал Т. Формування стратегічних напрямів удосконалення маркетингового управління ланцюгами поставок аграрної продукції. *Маркетинг і менеджмент*. 2021. № 3. С. 45–53.
3. Мовчанюк А. Особливості управління маркетинговою діяльністю підприємств аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Аграрна економіка*. 2022. № 2. С. 33–41.
4. Петренко О., Козак К., Атамась Г., Ханін А. Фінансова політика у формуванні стратегії продовольчої безпеки України. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 12–21.

О. О. ТАРАСЕНКО

магістрант групи Е – 8 -24- МІЕ 2,0з

Навчально-наукового інституту управління економіки та бізнесу, МАУП

БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВІ ТА КРЕДИТНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

У сучасних умовах економічної турбулентності, що характеризується високим рівнем макрофінансової нестабільності, інфляційними процесами, порушенням логістичних ланцюгів та зростанням фіскальних ризиків, проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває особливої актуальності та потребує комплексного фінансово-економічного підходу.

Бюджетно-податкові та кредитні інструменти виступають ключовими важелями державного впливу на агропродовольчий сектор, оскільки саме через них формується фінансова спроможність виробників, стабільність продовольчих ринків і доступність харчових продуктів для населення, що в умовах економічної нестабільності набуває особливої ваги для збережен-

ня соціально-економічної рівноваги. Раціональне використання бюджетних ресурсів, запровадження ефективних податкових стимулів і забезпечення доступу до пільгового кредитування дозволяють пом'якшити вплив макрофінансових ризиків, підтримати безперервність аграрного виробництва та запобігти різким коливанням цін на продовольство. Водночас узгодженість фінансової та кредитної політики сприяє підвищенню інвестиційної привабливості агропродовольчого сектору, зміцненню його конкурентоспроможності та формуванню передумов для сталого розвитку національної системи продовольчої безпеки.

У періоди економічних потрясінь роль державних фінансів зростає, адже приватний капітал обмежує інвестиційну активність, а фінансові ризики для сільськогосподарських товаровиробників істотно посилюються. Бюджетна політика в таких умовах спрямовується на підтримку безперервності аграрного виробництва, компенсацію зростаючих витрат та збереження виробничого потенціалу галузі.

Державні видатки на агропродовольчий сектор, включаючи прямі бюджетні дотації, субсидії на закупівлю матеріально-технічних ресурсів, фінансування програм розвитку сільських територій і підтримку малих та середніх фермерських господарств, дозволяють пом'якшити негативний вплив кризових явищ і забезпечити стабільність пропозиції продовольства на внутрішньому ринку. Водночас ефективність бюджетної підтримки значною мірою залежить від її цільового характеру, прозорості розподілу коштів та орієнтації на довгострокові структурні зміни, а не лише на короткострокове реагування на кризові виклики.

Податкова політика виступає важливим інструментом зниження фінансового навантаження на суб'єктів агропродовольчого сектору та стимулювання їх економічної активності в умовах нестабільності. Запровадження податкових пільг, спеціальних режимів оподаткування, відстрочок або реструктуризації податкових зобов'язань сприяє збереженню ліквідності підприємств, підвищує їхню здатність адаптуватися до змін кон'юнктури та зменшує ризики скорочення виробництва.

Особливе значення мають податкові стимули для інвестицій у модернізацію аграрного виробництва, розвиток переробної промисловості та впровадження інноваційних технологій, що підвищують ефективність використання ресурсів і стійкість продовольчих систем. Кредитні інструменти, у свою чергу, є необхідною умовою забезпечення фінансової доступності ресурсів для агровиробників, особливо в періоди обмеженого доступу до ринкового фінансування та зростання вартості позикового капіталу.

Державні програми пільгового кредитування, компенсація процентних ставок, гарантійні механізми та підтримка аграрних банківських продуктів дозволяють активізувати інвестиційні процеси, забезпечити своєчасне проведення посівних і збиральних кампаній та підтримати оборотний капітал підприємств, зменшуючи їх залежність від коливань фінансових ринків і зростання вартості кредитних ресурсів. Реалізація таких інструментів спри-

яє зниженню рівня фінансових ризиків для сільськогосподарських товаровиробників, підвищує їх платоспроможність і стійкість до кризових явищ, а також створює умови для модернізації виробництва та впровадження інноваційних технологій. У сукупності це забезпечує стабільність функціонування агропродовольчого сектору, підвищує ефективність використання ресурсів і посилює спроможність держави гарантувати продовольчу безпеку в умовах економічної турбулентності.

В умовах економічної турбулентності важливою є також координація бюджетно-податкових і кредитних інструментів, що забезпечує їх синергійний ефект і підвищує результативність державної політики у сфері продовольчої безпеки, оскільки узгоджене застосування фіскальних стимулів і механізмів фінансової підтримки дозволяє комплексно впливати на виробничі, інвестиційні та цінові процеси в агропродовольчому секторі. Така взаємодія сприяє оптимальному розподілу державних ресурсів, мінімізації дублювання заходів підтримки та підвищенню адресності допомоги, що особливо важливо в умовах обмежених бюджетних можливостей. У результаті формується більш стійка система державного регулювання, здатна оперативно реагувати на кризові виклики, зменшувати фінансово-економічні ризики та забезпечувати стабільне функціонування національної системи продовольчої безпеки.

Узгодженість фіскальних стимулів із механізмами кредитної підтримки сприяє зменшенню фінансових ризиків, стабілізації агропродовольчих ринків та формуванню передумов для сталого розвитку аграрного сектору, забезпечуючи більш передбачувані умови господарювання та підвищення довіри з боку інвесторів і фінансових установ. Такий комплексний підхід дозволяє ефективніше використовувати бюджетні ресурси, активізувати інвестиційну діяльність і стимулювати модернізацію виробничих потужностей, що позитивно позначається на конкурентоспроможності вітчизняних виробників. У довгостроковій перспективі це сприяє зміцненню продовольчої безпеки держави, підвищенню стійкості аграрної економіки до кризових впливів та забезпеченню соціально-економічної стабільності.

Отже, бюджетно-податкові та кредитні інструменти є стратегічно важливими елементами системи забезпечення продовольчої безпеки в умовах економічної турбулентності, оскільки вони дозволяють не лише реагувати на поточні кризові виклики, але й створювати фінансово-економічні передумови для довгострокової стабільності та підвищення стійкості національної продовольчої системи.

Джерела

1. Бородіна О. М. Продовольча безпека України в умовах економічної нестабільності. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 2. С. 7–22.
2. Шубравська О. В. Фінансові механізми державної підтримки аграрного сектору в умовах кризових викликів. *Економіка АПК*. 2022. № 4. С. 14–25.
3. Крисанов Д. Ф., Лупенко Ю. О. Бюджетно-податкова політика у системі забезпечення продовольчої безпеки держави. *Фінанси України*. 2020. № 9. С. 96–110.

4. Саблук П. Т. Кредитне забезпечення розвитку агропродовольчого сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 5–17.
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Продовольча безпека України: фінансово-економічні аспекти та інструменти державної політики : аналітична доповідь. Київ, 2021. 68 с.

В. А. ТАРАЩЕНКО

канд. екон. наук, доц., Інститут картоплярства НААН
orcid: 0000-0002-4873-982X

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА АГРОВИРОБНИКА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ, РИЗИК ПЕРЕВІРОК, ПДВ-РОЗРИВИ, КОМПЛАЄНС

Податкова безпека агровиробника в умовах невизначеності — це здатність підприємства виконувати податкові обов'язки і зберігати безперервність виробництва без критичних втрат ліквідності. В аграрному секторі податкові збої (донарахування, штрафи, блокування податкових накладних, затримки з податковим кредитом) швидко трансформуються у фінансові ризики: обмежуються закупівлі матеріально-технічних ресурсів, паливно-енергетичне забезпечення, оплата логістики та зберігання. Через сезонність це прямо впливає на обсяги й ритмічність постачання агропродукції, а отже посилює ризики продовольчої безпеки на рівні регіону та країни.

Для практичного окреслення механізмів мінімізації податкових ризиків доцільно послідовно зосередитися на чотирьох взаємопов'язаних елементах: податкове планування (превентивна організація податкових рішень), ризик перевірок (готовність до контролю та доказова база), ПДВ-розриви (управління ліквідністю та реєстраційними ризиками) і комплаєнс (внутрішні процедури та дисципліна виконання вимог).

Податкове планування доцільно будувати як постійний цикл, синхронізований із виробничим календарем: прогноз податкових платежів у розрізі місяців, формування “буферів” ліквідності на пікові періоди, контроль податкових дат за договорами. Базою планування є доказова дисципліна: узгоджені договори, первинні документи, підтвердження реальності операцій і ділової мети. Практично це означає завчасно “закривати” типові слабкі місця (повноваження підписантів, специфікації, транспортні документи, складські записи, відповідність облікових даних первинним документам).

Ризик перевірок потребує управлінської готовності. Податковий кодекс України визначає форми податкового контролю, процедури перевірок і ме-

ханізми захисту прав платника, зокрема порядок оскарження рішень [1]. Додатковим практичним орієнтиром є план-графік документальних планових перевірок, який оприлюднює ДПС [2]. Для агровиробника доцільний мінімальний комплаєнс-контур: календар податкових подій; матриця відповідальних; правила зберігання документів; стандартизована процедура відповіді на запити; внутрішні звірки показників ПДВ і зарплатних податків; підготовка до контрольних дій без зупинки операційної діяльності.

Окремий критичний ризик — ПДВ-розриви, коли податкові зобов'язання виникають раніше за надходження виручки, або коли податковий кредит не реалізується через проблеми з реєстрацією податкових накладних. Норми ПКУ пов'язують податкові наслідки з реєстрацією ПН/РК у ЄРПН [1], а процедурні питання зупинення реєстрації та критерії ризиковості деталізовані постановою КМУ № 1165 [3]. Зменшення ПДВ-розривів досягається поєднанням договірних і процедурних рішень: узгодження графіків платежів і поставок, контроль строків реєстрації, оперативне реагування на зупинення реєстрації, а також оцінка “вартості затримки” ПДВ для ціноутворення і вибору контрагентів.

Отже, податкова безпека агровиробника в умовах невизначеності є складним елементом економічної та фінансової безпеки: вона поєднує податкове планування, комплаєнс-процедури, підготовленість до контролю та управління ПДВ-розривами. Системність таких дій підвищує стійкість господарств і опосередковано знижує ризики продовольчої безпеки через стабілізацію виробництва та постачання агропродукції на ринок.

Джерела

1. Податковий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. База даних “Законодавство України”. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 17.12.2025).
2. План-графік проведення документальних планових перевірок платників податків на 2025 рік. *Державна податкова служба України*. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/937725.html>
3. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1165. База даних “Законодавство України”. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1165-2019-%D0%BF>

В. А. ТАРАЩЕНКО

канд. екон. наук, доц., Інститут картоплярства НААН
orcid: 0000-0002-4873-982X

І. І. СТУДЗІНСЬКА

Інститут картоплярства НААН
orcid: 0000-0003-0081-5966

П. В. ЯРОШОВЕЦЬ

Інститут картоплярства НААН
orcid: 0009-0008-5433-3800

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ, СТРАХУВАННЯ, РЕЗЕРВІВ І КООПЕРАЦІЇ/КЛАСТЕРІВ У КАРТОПЛЯРСТВІ

Картоплярство для України — це не лише “традиційна культура”, а реальний елемент продовольчої стійкості домогосподарств і громад. У періоди невизначеності (воєнні ризики, логістичні збої, коливання цін на пальне й добрива, нестача обігових коштів) найбільше страждають саме ті ланки, де потрібні планування і “довгі гроші”: насінництво, зберігання, переробка, організований збут. Тому продовольчу безпеку в картоплярстві доцільно розглядати через інституційні механізми — правила, інструменти та організації, які допомагають зменшити ризики і втрати та зробити виробництво і збут більш прогнозованими.

Офіційний підхід держави до цієї логіки зафіксовано в законодавстві: державна політика щодо стимулювання виробництва та розвитку аграрного ринку пов’язується також із забезпеченням продовольчої безпеки населення [1]. Для практики картоплярства це означає, що акцент має бути не лише на “виросити”, а й на можливості втримати виробника на ринку, згладити сезонні коливання, запобігти провалам постачання і втратам після збирання.

Нижче подано чотири найбільш прикладні елементи такої інституційної архітектури для картоплярства: державна підтримка, страхування, система резервів та кооперація/кластери.

1. Державна підтримка та “правила гри” на ринку

Державна підтримка у продовольчій безпеці працює тоді, коли вона зрозуміла і передбачувана. Її сенс — зменшити вхідні бар’єри для виробника та створити умови, щоб ринок не “розгойдувало” надто сильно. У законодавстві про державну підтримку сільського господарства прописано механізми

державних аграрних інтервенцій (товарних і фінансових) як інструменту цінової стабільності [1].

Для картоплярства (де ціна може сильно відрізнятись між сезоном і міжрегіонально) практичні напрями підтримки можуть бути такими:

- підтримка інфраструктури зберігання (сховища, сортування, охолодження) — щоб зменшувати втрати та продавати не “з поля”;
- підтримка насінництва і якісного посадкового матеріалу — щоб підвищувати урожайність і зменшувати собівартість;
- підтримка прозорого збуту (контракти, стандарти якості, інструменти організованого ринку) — щоб виробник отримував прогнозовану ціну.

Ключове при цьому: державна підтримка має “вмикатися” не лише після кризи, а й працювати як система правил, що стимулює довгі інвестиції у технологію, зберігання та якість.

2. Страхування як інструмент фінансової стійкості виробника

У картоплярстві ризик — це не абстракція. Це — посуха/надлишок вологи, град, хвороби, збої в техніці під час пікових робіт, а також цінові “провали” в період масової пропозиції. Саме тому страхування є важливою ланкою продовольчої стійкості: воно дозволяє виробнику не “випасти” з виробництва після одного невдалого сезону.

Емпіричні дослідження показують, що агрострахування може мати позитивний вплив на показники продовольчої безпеки. Зокрема, група науковців, аналізуючи дані по Китаю, пов’язують розвиток агрострахування з покращенням індикаторів продовольчої безпеки і підкреслюють роль страхування як механізму зниження наслідків кліматичних ризиків [2].

Для українського картоплярства практичний зміст цього висновку такий: страхування — це не “додаткова витрата”, а спосіб стабілізувати грошовий потік і зберегти виробничий потенціал. Особливо це важливо для насінницьких господарств, де провал врожаю означає ризик “обриву” технологічного ланцюга на 1–2 роки.

3. Резерви та інтервенційні механізми

Навіть коли виробництво достатнє, продовольча безпека може “просісти” через цінові стрибки, сезонні розриви та дефіцит продукції у певних регіонах. Саме тому у державній політиці існує логіка інтервенцій і фондів стабілізації. Закон визначає державні аграрні інтервенції як купівлю/продаж продукції “з метою забезпечення цінової стабільності”. Також вводиться поняття державного інтервенційного фонду, який формується та використовується для товарних інтервенцій [1].

У картоплярстві “резерв” на практиці доцільно розуміти ширше, ніж склад із продукцією. Це може бути:

- резерв потужностей зберігання (контрактовані обсяги в сховищах);
- резерв якісного насіннєвого матеріалу (щоб швидко відновлювати виробництво після втрат);
- резерв фінансування для закупівель/інтервенцій у пікові моменти (коли ціна падає нижче економічно обґрунтованої).

Такі резерви зменшують паніку на ринку, дають сигнал виробнику і дозволяють споживачу отримувати більш стабільну ціну й наявність продукції.

4. Кооперація/кластери як “організація ринку”

Якщо виробник працює один, він слабший у переговорах, гірше планує збут і частіше продає “в мінус” у піковий сезон. Кооперація є способом організувати ринок і зменшити втрати на етапах зберігання та реалізації.

На прикладі Греції дослідження показує, що кооперативні практики (спільне використання ресурсів, обмін інформацією, колективні переговори та доступ до ринку) позитивно пов’язані зі сталим сільським господарством і продовольчою (агропродовольчою) безпекою. Автори підкреслюють, що кооперативи можуть підвищувати продуктивність, стійкість і продовольчу безпеку через доступ до ресурсів, ринків і технологій [3].

Для картоплярства кооперація/кластерна модель особливо доречні там, де потрібно:

- спільно інвестувати у сховища, сортувальні лінії, пакування;
- формувати стандарти якості та партії однорідної продукції;
- виходити в організований роздріб/переробку через контракти;
- спільно закуповувати ресурси (насіння, ЗЗР, добрива) і зменшувати собівартість.

У підсумку кооперація дає те, чого часто бракує виробнику в умовах невизначеності, а саме: прогнозований збут і сильнішу позицію на ринку.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

- 1) продовольча безпека в картоплярстві залежить не лише від урожаю, а й від інституцій: правил, інструментів і організацій, які зменшують ризики та втрати;
- 2) державна підтримка має працювати як система передбачуваних правил і інструментів цінової стабільності (інтервенції, фонди), що прямо пов’язано із забезпеченням продовольчої безпеки;
- 3) страхування допомагає зберігати виробничий потенціал після ризикових подій і, за результатами досліджень, може покращувати показники продовольчої безпеки;
- 4) кооперація/кластери підсилюють виробника через спільні ресурси, інформацію, доступ до ринку і технології, що також позитивно пов’язано з продовольчою безпекою.

Комплексне та узгоджене застосування цих механізмів є практичним шляхом до більш стійкого картопляного сектору в умовах невизначеності.

Джерела

1. Про засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. База даних “Законодавство України”. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.
2. Wang, H., Liu, H., Wang, D. Agricultural Insurance, Climate Change, and Food Security: Evidence from Chinese Farmers. *Sustainability*. 2022. Vol. 14(15). Article 9493. DOI: 10.3390/su14159493.

3. Kalogiannidis, S., Karafolas, S., Chatzitheodoridis, F. The Key Role of Cooperatives in Sustainable Agriculture and Agrifood Security: Evidence from Greece. *Sustainability*. 2024. Vol. 16 (16). Article 7202. DOI: 10.3390/su16167202.

О. І. ГАРАСИМ'ЮК

канд. техн. наук,

доцент кафедри національної безпеки Інституту безпеки

ПрАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом", м. Київ

<https://orcid.org/0000-0001-9708-9862>

РОЛЬ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ У ЗМІЦНЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Роль системи цивільного захисту у зміцненні продовольчої безпеки України доцільно розглядати в контексті трансформації підходів до державного управління безпековою сферою в умовах повномасштабної війни, коли загрози життю і здоров'ю населення безпосередньо поєднуються з руйнуванням виробничого потенціалу, логістичної інфраструктури та ланцюгів постачання продовольства. Продовольча безпека в сучасному розумінні охоплює не лише достатність внутрішнього виробництва та можливість імпорту необхідних обсягів харчових продуктів, а й безперервність їх фізичної доступності для різних соціальних груп, стійкість логістики, здатність держави підтримувати мінімально необхідні резерви та оперативно реагувати на екстремальні події, що порушують нормальне функціонування ринку і соціальних систем [1]. За таких умов система цивільного захисту виступає не відокремленою рятувальною службою, а інструментом захисту життєво важливих функцій держави і суспільства, до яких належить гарантування продовольчої безпеки на національному та регіональному рівнях.

З інституційної точки зору система цивільного захисту забезпечує координацію суб'єктів, відповідальних за попередження, реагування та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, що безпосередньо впливають на аграрний сектор і продовольчу інфраструктуру. Йдеться про захист сільськогосподарських угідь і підприємств від бойових дій, мінування, техногенних аварій, руйнування енергетичних та транспортних мереж, а також про підтримання функціонування об'єктів зберігання і переробки продовольства в умовах постійних загроз. Нормативно-правова база цивільного захисту, доповнена стратегічними документами у сфері національної та продовольчої безпеки, створює рамку для інтеграції відповідних завдань у плани реагування, галузеві програми розвитку сільських територій та механізми територіальної оборони, що сприяє формуванню комплексного підходу до захисту критич-

ної інфраструктури агропродовольчого сектору [2]. На рівні територіальних громад особливого значення набуває взаємодія органів місцевого самоврядування, підрозділів ДСНС, агропідприємств і громадських організацій, які спільно формують локальні плани дій у разі надзвичайних ситуацій, включно з евакуацією населення, перерозподілом ресурсів, підтримкою функціонування базових сервісів.

Операційний вимір участі системи цивільного захисту у зміцненні продовольчої безпеки проявляється у здійсненні моніторингу загроз, інформуванні та оповіщенні населення і суб'єктів господарювання, організації аварійно-рятувальних і відновлювальних робіт на об'єктах аграрної та продовольчої інфраструктури, забезпеченні доступу до продовольства у зонах активних бойових дій чи на звільнених територіях. Важливою функцією є координація дій щодо розмінування сільськогосподарських земель, відновлення зрошувальних систем, тимчасового забезпечення електро- та водопостачання для агровиробників, а також налагодження тимчасових логістичних маршрутів постачання продуктів харчування в умовах руйнування традиційних транспортних коридорів.

У сфері гуманітарного реагування система цивільного захисту бере участь в організації пунктів роздачі продовольства, координації діяльності волонтерських мереж і міжнародних гуманітарних місій, що дозволяє зменшити ризики локального голоду, панічних настроїв і соціальної напруги серед внутрішньо переміщених осіб та населення прифронтових регіонів [3]. Цифровізація процесів управління, використання геоінформаційних систем для картографування пошкоджень, ризиків та ресурсів, а також інтеграція національної системи цивільного захисту у європейські механізми реагування створюють передумови для більш швидкого та скоординованого ухвалення рішень щодо забезпечення продовольчої безпеки в кризових ситуаціях.

У стратегічній перспективі посилення ролі системи цивільного захисту у зміцненні продовольчої безпеки України пов'язане з переходом від переважно реактивної моделі реагування на надзвичайні ситуації до проактивного, ризик-орієнтованого управління, яке враховує вразливість аграрного сектору до воєнних, кліматичних і техногенних ризиків [4]. Це передбачає вбудовування показників продовольчої безпеки в систему моніторингу ризиків цивільного захисту, регулярне оновлення карт загроз для сільськогосподарських територій, проведення навчань і сценарного моделювання для органів влади, бізнесу та громад, а також розроблення локальних планів забезпечення доступу до продовольства в надзвичайних умовах.

Зміцнення інституційної спроможності органів цивільного захисту, розширення їх співпраці з аграрними асоціаціями, логістичними операторами, міжнародними організаціями та фінансовими інституціями формує підґрунтя для створення стійкої, багаторівневої системи гарантування продовольчої безпеки, здатної витримувати тривалі кризові періоди і сприяти повоєнному відновленню. У підсумку система цивільного захисту виступає не лише механізмом порятунку та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій,

а й важливим елементом архітектури національної безпеки, що забезпечує збереження продуктивного потенціалу аграрного сектору, підтримання соціальної стабільності та зміцнення довіри суспільства до держави в умовах високої невизначеності й довготривалих загроз.

Джерела

1. Давискиба П. І. Ресурси і моделі вирішення глобальної продовольчої проблеми : кваліфікаційна бакалаврська робота. Київ : Київський нац. економічний ун-т ім. В. Гетьмана, 2024. 67 с. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstreams/538cbc36-0849-4a77-bc23-5b08e0c9745e/download> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу : тези доповідей учасників Міжнародної наук.-практ. онлайн/офлайн конф. (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2022. 299 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u348/zbirka_1.pdf (дата звернення: 03.12.2025).
3. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних "Законодавство України". Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Ukraine: Note on the impact of the war on food security in Ukraine. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2022. 30 p. DOI: 10.4060/cc1025en. URL: <https://www.fao.org/3/cb9171en/cb9171en.pdf> (дата звернення: 03.12.2025).

Ю. А. ПЕРЕГУДА

д-р екон. наук, доц.,

заступник завідувача кафедри організація туристичної діяльності,

професор кафедри організації туристичної діяльності

Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу (ННІУЕБ)

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Електронна пошта: julilla.pereguda@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

РОЛЬ РЕЗИЛЬЄНТНОЇ SMART-ЕКОНОМІКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах глобальної нестабільності, зростання геополітичних ризиків, кліматичних загроз та системних трансформацій світової економіки проблема забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави набуває особливої гостроти. Для України ці виклики посилюються наслідками

воєнної агресії, руйнуванням виробничої й логістичної інфраструктури, порушенням ланцюгів постачання та високим рівнем невизначеності щодо довгострокових економічних перспектив. За таких умов традиційні моделі економічного розвитку виявляються недостатньо ефективними для протидії кризам і забезпечення стійкого функціонування національної економіки.

У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція резильєнтної SMART-економіки, яка поєднує інноваційні цифрові технології, інтелектуальні системи управління, аналітику великих даних і принципи адаптивності до кризових впливів. SMART-економіка розглядається як сучасна модель розвитку, здатна забезпечити гнучкість економічних процесів, оперативне реагування на ризики та підвищення ефективності управління ресурсами, зокрема у сфері продовольчого забезпечення [1–3].

Особливу роль резильєнтна SMART-економіка відіграє у мінімізації ризиків продовольчої безпеки, оскільки впровадження цифрових платформ моніторингу, прогнозування та управління агропродовольчими системами дозволяє підвищити прозорість ринків, оптимізувати виробництво й логістику, зменшити втрати та посилити стійкість аграрного сектору до зовнішніх і внутрішніх шоків [3].

Інтеграція фінансово-маркетингових інструментів у SMART-економічній моделі сприяє стабілізації продовольчих ринків і забезпеченню доступності продовольства для населення.

На мезорівні (галузь економіки країни) до ключових факторів забезпечення переходу на резильєнтну smart модель розвитку слід віднести (на додачу до адаптованих до рівня галузі економіки факторів, які були наведені для макрорівня): формування та використання нових конкурентних переваг в межах переходу, у тому числі за рахунок переходу на циркулярні принципи роботи; нарощування автономності та незалежності, у першу чергу ресурсної; активізація процесів екологізації та цифровізації; формування позитивного іміджу галузі для населення, споживачів, працівників; розробку та реалізацію ефективних соціальних стандартів і нарощування кількості соціальних підприємств [1].

Сучасні умови розвитку України зумовлюють об'єктивну потребу у формуванні та впровадженні нової моделі функціонування економічних систем на різних рівнях — від національного й галузевого до регіонального та рівня окремих суб'єктів господарювання [2]. Така модель має бути зорієнтована на забезпечення сталого довгострокового зростання, підвищення адаптивності економіки до комплексних ризиків і загроз, зокрема економічних, соціальних, політичних, екологічних та воєнних, а також на створення передумов для прискореного відновлення країни після завершення збройної агресії російської федерації.

Важливим завданням є формування ефективної системи економічних взаємодій між учасниками економічних процесів різних рівнів, що сприятиме збалансованому розвитку територій, галузей і підприємств. Окремої

уваги потребує питання посилення соціальної складової економічного розвитку, зокрема підвищення рівня соціального захисту населення в умовах післявоєнної трансформації та структурних змін на ринку праці.

Реалізація зазначених завдань вимагає інтеграції сучасних підходів по-стіндустріального розвитку, серед яких найбільш перспективними є концепції SMART-економіки та резильєнтного розвитку [4]. Поєднання інтелектуальних технологій, цифрових інструментів управління та принципів стійкості до кризових впливів створює підґрунтя для формування гнучкої, адаптивної та конкурентоспроможної економічної системи, здатної ефективно функціонувати в умовах високої невизначеності та забезпечувати довгострокові суспільні результати.

Пошук і впровадження ефективних траєкторій розвитку економічної системи України та її ключових складових набуває визначального значення в умовах багатовимірних загроз, спричинених воєнною агресією російської федерації, економічним тиском, структурними дисбалансами та високим рівнем невизначеності [5]. Додатковими чинниками актуалізації цієї проблематики є прискорення євроінтеграційних процесів, стратегічний курс України на інтеграцію до Європейського Союзу та НАТО, а також необхідність формування дієвих механізмів післявоєнного відновлення економіки держави.

Особливої ваги в цих умовах набуває забезпечення економічної та продовольчої безпеки, яка зазнає суттєвих ризиків унаслідок руйнування виробничої інфраструктури, логістичних ланцюгів, скорочення інвестиційної активності, коливань цін на продовольчі ресурси та зростання залежності від зовнішніх ринків [4]. Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності потребують комплексного аналітичного підходу, удосконалення системи управління, розвитку інструментів прогнозування, а також активного застосування фінансово-маркетингових механізмів мінімізації негативних впливів на аграрний сектор і суміжні галузі.

Досягнення зазначених цілей можливе в межах комплексної трансформації економічної системи України на основі побудови резильєнтної SMART-економіки, яка поєднує принципи адаптивності, технологічності, стійкості та аналітичної обґрунтованості управлінських рішень. Такий підхід створює передумови для зниження ризиків продовольчої безпеки, підвищення ефективності використання ресурсів, зміцнення економічної безпеки держави та формування конкурентоспроможної моделі розвитку в умовах глобальної нестабільності.

Таким чином, дослідження ролі резильєнтної SMART-економіки у забезпеченні економічної та продовольчої безпеки держави є своєчасним і науково обґрунтованим. Воно має важливе теоретичне та прикладне значення, оскільки сприяє формуванню нових підходів до управління економічними ризиками, розробці ефективних механізмів адаптації національної економіки до умов невизначеності та підвищенню рівня стійкості держави в умовах сучасних глобальних викликів.

1. Лігоненко Л. О., Андрійчук В. А. Резильєнтність в економічному контексті : аналіз світових трендів та перспективи наукових досліджень. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. Вип. 52. С. 16–37.
2. Al-Zoubi W. K. Economic Development in the Digital Economy : A *Bibliometric Review*. *Economies*. 2024. Vo. 12(3). URL: <https://www.mdpi.com/2227-7099/12/3/53>
3. Khan R. Z., Razak L. A., Premaratne G. Green growth and sustainability: A systematic literature review on theories, measures and future directions. *Cleaner and Responsible Consumption*. 2025. Vol. 17. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666784325000257>
4. Popadynets N., Oleksyuk H. Smart economy tools: theoretical and practical approaches. *Economy of Ukraine*. 2024. № 67(757). URL: <https://doi.org/10.15407/economy-ukr.2024.12.067>
5. Capoani L., Fantinelli M., Giordano L. The concept of resilience in economics: a comprehensive analysis and systematic review of economic literature. *Continuity & Resilience Review*. 2025. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/crr-11-2024-0045/full/html>

С. І. ПЕТРИЧУК

д-р екон. наук,
Чернівецький інститут МАУП
orcid 0000-0003-1533-8090

БІОЕКОНОМІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Біоекономіка та продовольча безпека є нерозривно пов'язаними концепціями, де перша виступає інструментом для досягнення другої через стале використання біологічних ресурсів. Це тісно пов'язані поняття, особливо для аграрних країн, таких як Україна. Адже, біоекономіка — це економіка, що використовує відновлювані біологічні ресурси (рослини, тварини, мікроорганізми, відходи) для виробництва продуктів харчування, кормів, біоенергії, біоматеріалів.

Станом на грудень 2025 року біоекономіка розглядається як ключова парадигма для подолання глобальної продовольчої кризи. Її вплив реалізується через [2, 116]:

- *циклічність та безвідходність*, шляхом переробки сільськогосподарських відходів та побічних продуктів у добрива, корми або біоенергію, що дозволяє знизити витрати виробництва та зменшити втрати їжі, які складають близько 30 % глобального обсягу;

- *інноваційні технології*, шляхом використання біотехнологій для підвищення врожайності та стійкості культур до кліматичних змін, що зменшує залежність від хімічних пестицидів і добрив;
- *диверсифікацію доходів фермерів*, так як біоекономіка створює нові ринки для біомаси (біопластик, біохімікати), що зміцнює фінансову стабільність аграріїв та їхню здатність продовжувати виробництво їжі.

Біоекономіка зміцнює продовольчу безпеку через підвищення ефективності агровиробництва (точне землеробство, біодобрива); зменшення втрат та відходів, перетворюючи їх на корисні продукти (корма, біогаз); зниження залежності від викопних ресурсів, роблячи систему стійкішою; підтримку сільських громад через нові робочі місця та доходи; адаптацію агросектору до змін клімату (стійкі культури, біотехнології).

Стратегічні ініціативи 2025 визначені як ЄС так і Україною. 27 листопада 2025 року Європейська Комісія ухвалила нову Біоекономічну стратегію 2025, де продовольча та енергетична безпека визначені центральними пріоритетами. Україна в умовах війни інтегрує принципи біоекономіки у Стратегію продовольчої безпеки до 2027 року, фокусуючись на відновленні деградованих земель та розвитку біоенергетики для автономності агропідприємств [1].

Порівняльний аналіз структури біоекономіки України та країн ЄС засвідчив суттєве відставання за рівнем диверсифікації та інноваційності. В Україні 71 % доданої вартості зосереджено у первинному секторі (сільське господарство та харчова промисловість), тоді як у ЄС домінує переробка біосировини з високою доданою вартістю (сектори біохімії, біоматеріалів, біопалива). Встановлено, що біоекономічна продуктивність праці в Україні у 16 разів нижча, ніж у середньому по ЄС, що пояснюється низьким рівнем технологічної модернізації та недостатнім залученням цифрових інструментів управління.

Основним викликом біоекономіки є конкуренція за ресурси між продовольчими та технічними цілями (наприклад, використання кукурудзи для біопалива замість харчування). У 2025 році акцент зміщується на використання виключно непродовольчої біомаси (відходів, залишків) для уникнення загрози продовольчій безпеці.

Біоекономіка визначається як ключовий напрям трансформації української економіки, що поєднує інноваційність, енергетичну незалежність, раціональне використання ресурсів і соціальну відповідальність. У контексті сучасних глобальних викликів, зокрема кліматичних змін, енергетичної нестабільності та наслідків війни, вона розглядається як один із пріоритетних інструментів відновлення та модернізації національного господарства.

Інституційна основа біоекономіки в Україні перебуває у фазі становлення, характеризується фрагментарністю нормативно-правового поля та низькою координацією між державними інституціями. Незважаючи на наявність окремих документів стратегічного характеру (зокрема у сферах енергетики, довкілля, сталого землекористування), відсутність єдиної національної стратегії розвитку біоекономіки ускладнює формування системного підходу

до підтримки підприємств, що впроваджують біоорієнтовані технології. У цьому контексті особливу роль відіграють механізми державно-приватного партнерства, здатні поєднати державну політику стимулювання сталого розвитку з інвестиційною активністю бізнесу.

Інституційна спроможність держави у сфері біоекономіки визначається насамперед якістю взаємодії між міністерствами, науковими установами, освітніми закладами та підприємницьким сектором. На практиці ж відсутність координації між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України та Міністерством економіки, довкілля та сільського господарства України призводить до дублювання функцій і розмиття відповідальності за реалізацію біоекономічних ініціатив.

Організаційна структура біоекономічного управління передбачає формування спеціалізованих інституцій — кластерів, біотехнологічних парків, інноваційних центрів і платформ трансферу знань. Їхня діяльність має бути спрямована на підвищення технологічного рівня підприємств, стимулювання інноваційної активності та розбудову ринку біопродукції. Важливою умовою є розвиток людського капіталу — підготовка кадрів з компетенціями у сфері біотехнологій, екологічного менеджменту, цифрового маркетингу та економіки сталого розвитку.

В аграрному секторі біоекономіка виступає ключовим вектором переходу до ресурсоефективної та екологічно збалансованої моделі господарювання. Вона базується на раціональному використанні біологічних ресурсів, що є основною умовою забезпечення продовольчої безпеки — тобто стабільного доступу населення до достатньої, безпечної та поживної їжі, а також вирощуванні енергетичних культур — для виробництва біоенергії та біопалива, та на впровадженні інноваційних харчових технологій, орієнтованих на скорочення втрат і повторне використання побічної сировини. Інтеграція агровиробництва, біотехнологічних процесів і енергетичних рішень формує нові типи ланцюгів створення вартості, у яких зростає роль локальних підприємств як виробників не лише продовольства, а й відновлюваних енергоресурсів. Такий підхід забезпечує диверсифікацію джерел доходів, підвищує конкурентоспроможність аграрного бізнесу та сприяє досягненню цілей продовольчої безпеки, кліматичної нейтральності через поєднання економічної доцільності, екологічної відповідальності й соціальної стійкості.

Отже, можна стверджувати, що ефективність біоекономічного переходу залежить від взаємодії інституційних і організаційних факторів. Низький рівень біоекономічної зрілості свідчать про необхідність диференційованої політики підтримки, спрямованої на усунення структурних диспропорцій та стимулювання розвитку для реалізації завдань продовольчої безпеки.

Джерела

1. Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року. <https://surl.li/glnft>

2. Будякова О. Ю. Біоекономіка для продовольчої безпеки та екологічної політики в сучасному світі. *Екологічні та соціальні аспекти розвитку економіки в умовах євроінтеграції*: тези доповідей X Всеукраїнської наук.-практ. конф. (23–25 жовтня 2024 р., м. Миколаїв). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 115–117.

І. В. СЕРВЕЦЬКИЙ

д-р юрид. наук, проф., завідувач кафедри національної безпеки
Інституту безпеки ПрАТ “ВНЗ “МАУП”
siv2055@gmail.com,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5713-8911>

ПРОДОВОЛЬЧА ПРОБЛЕМА В АСПЕКТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті досліджено продовольчу проблему як ключовий елемент національної безпеки України в умовах воєнної агресії. Проаналізовано стратегічні ризики та загрози продовольчій системі держави, у тому числі руйнування аграрної інфраструктури, мінування земель, порушення логістичних маршрутів та залежність від зовнішніх ринків. Розкрито основні положення Стратегії забезпечення продовольчої безпеки України до 2030 року, визначено пріоритети державної політики та напрями модернізації аграрного виробництва. Показано гуманітарний та міжнародний виміри продовольчої безпеки, роль міжнародної кооперації, а також важливість диверсифікації експорту, створення резервів і забезпечення доступності продуктів для вразливих груп населення. Сформульовано висновки щодо підвищення стійкості продовольчої системи у довгостроковій перспективі.

Продовольча безпека є однією з ключових складових системи національної безпеки, оскільки здатність держави забезпечувати населення достатньою кількістю якісних харчових продуктів визначає рівень соціальної стабільності, економічної стійкості та загальної життєздатності суспільства. Нестача продовольства або порушення доступності харчових продуктів спричиняє зростання соціальної напруги, політичної нестабільності, погіршення демографічної ситуації та підвищує криміногенність [1].

В умовах воєнної агресії проти України продовольча безпека постала як комплексна проблематика, що охоплює економічні, гуманітарні, соціальні, політичні та стратегічні аспекти. Руйнування аграрної інфраструктури, логістичні обмеження, мінування значних територій, розрив зовнішньоекономічних зв'язків — усе це посилює вразливість продовольчої системи та вимагає розроблення нових механізмів забезпечення національної стійкості у сфері продовольства.

Продовольча безпека як стратегічний елемент національної безпеки. Тому згідно з підходами ООН, ФАО та ЄС, продовольча безпека розглядається як здатність держави гарантувати фізичну та економічну доступність продуктів харчування для всього населення, незалежно від зовнішніх і внутрішніх кризових факторів.

Вона включає чотири ключові компоненти: доступність, стабільність, якість і безпечність.

У національному вимірі продовольча безпека впливає на такі сфери:

- економічну безпеку (стійкість аграрного сектору, валютні надходження, інвестиційна привабливість);
- соціальну безпеку (сталий рівень споживання, недопущення голоду, цінова стабільність);
- державну безпеку (стабільність суспільства, мінімізація ризиків протестної активності);
- оборону (забезпечення армії продовольством та ресурсами).

Таким чином, продовольча безпека є не лише галузевою проблемою, а комплексним стратегічним викликом, особливо під час війни.

Воєнні дії проти України створили безпрецедентні виклики продовольчій сфері. До основних загроз можна віднести знищення і руйнування аграрної інфраструктури, місць зберігання збіжжя, елеваторів, складів, тваринницьких комплексів та об'єктів переробки зменшує виробничі потужності та обсяги збуту продукції [2].

Україна сьогодні має найбільші у світі міновані території, фермерських земель, що зменшує площі орних земель та унеможлиблює їх повноцінну експлуатацію впродовж тривалого часу.

Порушення логістики

Блокування морських портів, руйнування мостів і залізниць, зміна транспортних маршрутів призводять до:

- здорожчання логістики,
- зниження конкурентоспроможності української продукції,
- падіння обсягів експорту.

Зростає залежність України від зовнішніх ринків, від імпорту окремих видів продукції та ресурсів (паливо, добрива, насіння).

Мобілізація, міграція та переміщення населення створили дефіцит робочої сили у сільському господарстві.

Ці фактори у сукупності формують ризик довгострокової дестабілізації продовольчої системи.

Відповідно до Стратегії забезпечення продовольчої безпеки України до 2030 року, ключовими напрямками державної політики є [3]:

- модернізація аграрного сектора
- впровадження цифрових технологій;
- автоматизація виробництва;
- точне землеробство;
- розширення інноваційних технологій зберігання та переробки.

Розвиток системи зрошення. Особлива увага приділяється відновленню та модернізації зрошувальних систем Півдня України, де ризики посухи є найвищими.

Диверсифікація логістики та ринків передбачає такі інструменти:

- альтернативні сухопутні маршрути;
- зміцнення співпраці з ЄС через “шляхи солідарності”;
- розвиток Дунайських портів;
- інтеграція у європейські продовольчі ланцюги;

Розвиток переробки та формування продовольчих резервів. Стратегія наголошує на необхідності створення:

- резервів стратегічних продуктів,
- внутрішніх переробних підприємств,
- стабілізаційних фондів для швидкого реагування на кризи.

Підтримка фермерства. Фермерські господарства є фундаментом продовольчої стабільності. Пропонується їх підтримка через:

- пільгове кредитування,
- грантові програми,
- агрострахування,
- розвиток кооперативів.

Україна відіграє ключову роль у світовому продовольчому балансі. За даними ФАО, українське зерно щорічно забезпечує харчові потреби 400 млн людей [2]. Тому порушення експорту створює ризики глобального масштабу.

У міжнародному вимірі пріоритетами України є: розвиток логістичних коридорів через ЄС; участь у міжнародних програмах продовольчої допомоги; посилення співпраці з ООН, ЄБРР, ФАО, USAID; зміцнення позицій на ринках Азії, Африки та Близького Сходу.

Створення політичних коаліцій на підтримку українського аграрного експорту є стратегічною необхідністю.

Гуманітарні аспекти продовольчої безпеки

У контексті війни продовольча безпека має чітко виражений гуманітарний вимір. Він включає:

- забезпечення внутрішньо переміщених осіб;
- підтримку прифронтових регіонів;
- контроль за якістю продуктів в умовах послабленого нагляду;
- протидію корупції у сфері гуманітарної допомоги;
- запобігання спекуляціям та монополізації ринку.

Особливо важливим є питання економічної доступності продуктів для соціально вразливих категорій населення.

Висновки. Продовольча безпека України в умовах війни є комплексним викликом, що охоплює економічні, соціальні, гуманітарні та стратегічні аспекти. Реалізація Стратегії продовольчої безпеки до 2030 року створює підґрунтя для зміцнення стійкості продовольчої системи, модернізації аграрного сектора, диверсифікації логістики та ринків збуту, а також забезпечення захищеності населення.

Підвищення продовольчої безпеки є не лише питанням економічного розвитку, але й фундаментальною умовою існування держави, її обороноздатності та стабільності у післявоєнний період.

Джерела

1. Національна безпека України: навч. посіб. / за ред. В. П. Горбуліна. К.: НІСД, 2020. 512 с.
2. Продовольча безпека в умовах воєнних дій: аналітична доповідь. К.: Центр досліджень продовольчих систем, 2023. 48 с.
3. Стратегія забезпечення продовольчої безпеки України на період до 2030 року. К.: Кабінет Міністрів України, 2022. 42 с.
4. Аграрний сектор України: виклики та перспективи розвитку. К.: Мінагрополітики України, 2021. 96 с.

О. О. ТИМОШЕНКО

*канд. екон. наук, доцент кафедри інформаційної та фінансової безпеки
Інституту безпеки ПрАТ "ВНЗ "МАУП", м. Київ
<https://orcid.org/0009-0001-8227-8772>*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Механізми забезпечення економічної та продовольчої безпеки України в умовах війни доцільно розглядати через призму стійкості національної економіки до воєнних шоків, здатності держави підтримувати базові виробничі й логістичні ланцюги та гарантувати мінімально необхідний рівень споживання продовольства для населення. Умови повномасштабної агресії зумовили різке зростання ролі держави у регулюванні фінансових потоків, перерозподілі ресурсів, підтримці критичної інфраструктури та аграрного сектору як ключового драйвера і економічної, і продовольчої безпеки [1]. Економічна безпека виступає рамковою категорією, в межах якої формуються механізми бюджетної, валютно-фінансової, інвестиційної, енергетичної політики, тоді як продовольча безпека є її функціональним сегментом, що відображає спроможність забезпечити населення доступними й безпечними продуктами харчування в умовах тривалих криз та воєнних дій.

Важливою передумовою зміцнення економічної та продовольчої безпеки є посилення ролі стратегічного планування і ризик-орієнтованого управління у публічній політиці. Інструменти середньо- та довгострокового бюджетного планування, програмно-цільового методу, державних цільових програм

підтримки аграрного сектору та сільських територій повинні узгоджуватися з оцінкою воєнних і геоекономічних ризиків, включно з можливістю блокування експортної логістики, руйнування складських потужностей, мінування сільськогосподарських земель [2]. У цій площині особливого значення набуває формування стратегічних резервів продовольства, розвиток інструментів державного та приватного страхування ризиків агровиробництва, розбудова альтернативних логістичних коридорів для експорту та внутрішнього постачання, а також використання механізмів державно-приватного партнерства для відновлення переробних підприємств та транспортної інфраструктури.

Механізми забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни охоплюють широкий спектр адміністративних, економічних і організаційних інструментів, спрямованих на підтримку виробників, стабілізацію цін та цільову допомогу найбільш уразливим групам населення. Важливим завданням держави стає адресне субсидіювання критичних видів сільськогосподарського виробництва, компенсація частини відсоткових ставок за кредитами, впровадження податкових стимулів для малих і середніх фермерських господарств, а також підтримка кооперативних форм організації виробництва та збуту [3]. Паралельно реалізуються механізми соціального захисту, орієнтовані на внутрішньо переміщених осіб, домогосподарства у прифронтових регіонах і міста з високим рівнем інфляційного навантаження, що передбачає розширення програм продовольчої допомоги, ваучери або цільові грошові виплати. Усе це доповнюється цифровізацією управління продовольчими ресурсами, створенням електронних реєстрів виробників, складів, логістичних потужностей, що підвищує прозорість розподілу та дозволяє оперативно реагувати на локальні дефіцити.

Тісний взаємозв'язок між економічною та продовольчою безпекою проявляється в тому, що аграрний сектор одночасно є джерелом валютних надходжень і фундаментом соціальної стабільності, а отже будь-які збої в його функціонуванні безпосередньо проєктуються на макрофінансову рівновагу та рівень довіри до держави [4]. У відповідь на воєнні виклики формується інтегрована система механізмів, що поєднує фіскальну та монетарну політику, програми міжнародної фінансової підтримки, регуляторні рішення у сфері торгівлі, інвестицій, земельних відносин, а також інституційні реформи, спрямовані на зміцнення спроможності органів публічного управління. Застосування підходів сценарного аналізу, постійний моніторинг показників економічної та продовольчої безпеки, розбудова систем раннього попередження щодо локальних і регіональних криз дозволяють мінімізувати негативний вплив воєнних дій і створюють підґрунтя для повоєнного відновлення на засадах стійкості, інклюзивності та орієнтації на довгострокові національні інтереси.

Узагальнюючи викладене, механізми забезпечення економічної та продовольчої безпеки України в умовах війни доцільно трактувати як цілісну багаторівневу систему, що поєднує антикризові інструменти короткострокової стабілізації з довгостроковими завданнями структурної модернізації

економіки й аграрного сектору. Повномасштабна війна спричинила суттєві втрати сільськогосподарських угідь, руйнування інфраструктури, мінування значних площ, що прямо обмежує виробничий потенціал та підриває продовольчу безпеку й джерела валютних надходжень країни. Водночас аналітичні оцінки FAO, Світового банку та інших міжнародних інституцій демонструють, що підтримка аграрних виробників, захист сільських засобів до існування та розбудова альтернативних логістичних маршрутів здатні істотно пом'якшити шок від воєнних дій і запобігти масштабній продовольчій кризі як на національному, так і на глобальному рівні.

У стратегічному вимірі економічна та продовольча безпека України дедалі більше залежать від здатності держави поєднати внутрішні реформи з ефективною інтеграцією у світові агропродовольчі ринки, зберігаючи роль одного з ключових експортерів зернових та олійних культур і водночас гарантувати достатній рівень забезпечення власного населення. Це передбачає пріоритетність розмінування сільськогосподарських територій, модернізацію логістичної й переробної інфраструктури, розвиток інструментів страхування воєнних ризиків, поглиблення державно-приватного партнерства та залучення міжнародної фінансової й технічної допомоги з фокусом на стійкість і інклюзивність аграрного розвитку. У підсумку саме інтегроване бачення економічної та продовольчої безпеки, підкріплене ризик-орієнтованим стратегічним плануванням і посиленням інституційної спроможності органів публічної влади, має стати ключовою умовою повоєнного відновлення та утвердження України як суб'єкта, здатного одночасно гарантувати внутрішню стабільність і робити внесок у глобальну продовольчу безпеку.

Джерела

1. Економічна безпека України в умовах довготривалої війни : експертно-аналітична доповідь / за заг. ред. Я. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 71 с. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/232> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Собкевич О. В., Шевченко А. В. та ін. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналітична доповідь / за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04> (дата звернення: 03.12.2025).
3. Артеменко Л., Мариненко Н., Крамар І., Гац Л. Продовольча безпека України в умовах військової агресії: стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2023. Вип. 1 (28). С. 115–128. URL: <https://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2023/23albstp.pdf> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Батигіна О. М., Жушман В. М., Корнієнко В. М. та ін. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України : монографія. Харків : ФОРМ ШІВЧЕНКО С. О., 2013. 326 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/3811> (дата звернення: 03.12.2025).

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ ЯК ЧИННИК МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність дослідження

В умовах зростання рівня економічної невизначеності, воєнних викликів та трансформації глобальних ринків питання продовольчої безпеки набуває стратегічного значення для державної економічної політики. Нестабільність логістичних ланцюгів, цінова волатильність аграрної продукції та обмеженість ресурсів зумовлюють необхідність переосмислення ролі державної власності у забезпеченні продовольчої стійкості країни [1, с. 259]. У цьому контексті цифровізація економіки виступає ключовим чинником модернізації механізмів управління державними активами та підвищення ефективності прийняття управлінських рішень [2, с. 41].

Теоретичні засади взаємозв'язку продовольчої безпеки та управління державною власністю

З позицій сучасної економічної теорії управління державною власністю розглядається як складна система інституційних, фінансових та організаційних відносин, спрямованих на досягнення суспільно значущих результатів [3, с. 87]. Об'єкти державної власності у сфері агропродовольчого комплексу — земельні ресурси, інфраструктурні підприємства, резервні фонди — виконують функцію стабілізатора продовольчих ринків та інструмента зниження системних ризиків [4, с. 112].

У межах теоретико-методологічного підходу доцільним є застосування ризик-орієнтованої концепції управління державною власністю, яка передбачає ідентифікацію, оцінку та прогнозування загроз продовольчій безпеці з урахуванням економічних і технологічних факторів [5, с. 64].

Цифровізація як інструмент управління ризиками продовольчої безпеки

Цифровізація економіки суттєво розширює можливості держави у сфері моніторингу, обліку та аналізу використання об'єктів державної власності. Впровадження цифрових реєстрів, аналітичних платформ та геоінформаційних систем забезпечує підвищення прозорості управлінських процесів і ство-

рює передумови для переходу до прогностного управління продовольчими ризиками [6, с. 203]. Застосування цифрових моделей оцінки ефективності дозволяє інтегрувати фінансові показники з індикаторами продовольчої доступності та стійкості [7, с. 58].

Фінансово-маркетингові інструменти управління державними активами

У сучасних умовах управління державною власністю у сфері продовольчої безпеки потребує використання фінансово-маркетингових інструментів, адаптованих до цифрового середовища. До таких інструментів належать механізми державно-приватного партнерства, цифрове управління державними резервами, індикативне ціноутворення та оцінка ефективності державних інвестицій з позицій мінімізації ризиків [8, с. 145]. Їх застосування сприяє підвищенню адаптивності системи управління державною власністю та зниженню негативного впливу невизначеності на продовольчу безпеку [9, с. 91].

Висновки

Управління державною власністю в умовах цифровізації економіки виступає важливим інструментом мінімізації ризиків продовольчої безпеки. Поєднання теоретико-методологічних засад управління власністю з цифровими та фінансово-маркетинговими інструментами формує основу для проактивної державної політики у сфері продовольчої безпеки та прогнозування ризиків [10, с. 37].

Джерела

1. *Кваша С. М.* Продовольча безпека: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ННЦ “ІАЕ”, 2020. 312 с.
2. *Геєць В. М.* Цифрова економіка: виклики для України. Київ : НАН України, 2019. 152 с.
3. *Амоша О. І., Ляшенко В. І.* Управління державною власністю в системі економічної безпеки. *Економіка України*. 2018. № 9. С. 82–95.
4. *Саблук П. Т.* Аграрна економіка і продовольча безпека. Київ : Інститут аграрної економіки, 2017. 420 с.
5. *Кузьмин О. Є., Мельник О. Г.* Управління ризиками в економічних системах : монографія. Львів : Львівська політехніка, 2016. 180 с.
6. OECD. Digital Government Review of Ukraine. Paris : OECD Publishing, 2021. 260 p.
7. *Шваб К.* Четверта промислова революція / пер. з англ. Київ : Форс Україна, 2019. 208 с.
8. *Бланк І. О.* Управління державними фінансами : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2020. 356 с.
9. FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Rome : FAO, 2022. 240 p.
10. *Мельник Л. Г.* Економіка розвитку: цифрові трансформації та стійкість. Суми : Університетська книга, 2021. 198 с.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ЧИННИК ФІНАНСОВО-МАРКЕТИНГОВИХ МЕХАНІЗМІВ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Євроінтеграційні процеси виступають ключовим каталізатором трансформації механізмів забезпечення продовольчої безпеки, оскільки вони стимулюють гармонізацію національної аграрної політики з нормами та стандартами Європейського Союзу, розширюють доступ до фінансових інструментів підтримки та формують нові можливості для модернізації ринку.

Інтеграція до європейського економічного простору сприяє впровадженню сучасних методів управління ризиками, включаючи страхування аграрного виробництва, систему контрактного хеджування, адаптовані субсидійні програми, а також механізми стабілізаційних фондів, що дозволяють мінімізувати цінові коливання та забезпечити стабільність доходів виробників. Разом із цим європейські підходи обумовлюють посилення ролі прозорих фінансових інструментів, удосконалення системи кредитування та розширення можливостей для участі аграрних підприємств у регіональних програмах підтримки, що сприяє створенню більш конкурентного та стабільного фінансового середовища для розвитку аграрного сектору.

Запровадження єдиних стандартів оцінки кредитоспроможності, доступу до пільгових фінансових ресурсів і використання електронних платформ для управління кредитними заявками значно підвищує ефективність фінансових операцій і зменшує ризики для позичальників. Крім того, поширення практик зеленого фінансування та інвестицій у сталий розвиток стимулює аграріїв упроваджувати екологічно орієнтовані технології, що відповідають вимогам ринку ЄС і підвищують їхню конкурентоспроможність. Участь у регіональних програмах, грантових проєктах та інструментах технічної допомоги відкриває доступ до сучасних технологій, ноу-хау та додаткових фінансових ресурсів, що дозволяє малим і середнім виробникам підвищувати продуктивність, знижувати виробничі ризики та адаптуватися до стандартів спільного європейського ринку. У підсумку такі підходи формують більш гнучку, інноваційно спрямовану систему фінансової підтримки, здатну забезпечити стійкий розвиток аграрного сектору та його інтеграцію в європейський економічний простір.

Використання європейських стандартів управління ризиками підвищує рівень фінансової дисципліни, формує сприятливі умови для укладання дов-

гострокових контрактів і зменшує вплив зовнішніх шоків на аграрні ринки. Додатковим стимулом стає доступ до інноваційних моделей оцінки ризиків, аналітичних платформ, систем раннього попередження та цифрових інструментів моніторингу, які дозволяють агровиробникам оперативного реагувати на зміни ринкової кон'юнктури.

Європейський досвід у сфері агропродовольчої політики сприяє підвищенню ефективності державного регулювання, зокрема через прозорість процедур, посилення конкурентоспроможності та збільшення довіри інвесторів. У результаті впровадження таких методів формує більш прогнозоване та збалансоване середовище для розвитку аграрного сектору, забезпечуючи його стійкість і здатність підтримувати продовольчу безпеку держави в умовах економічних і політичних викликів.

Одночасно посилюється роль маркетингових інструментів, адже відповідність європейським вимогам до якості, простежуваності та екологічності продукції підвищує конкурентоспроможність українських аграрних підприємств і сприяє їхньому ефективному позиціонуванню на міжнародних ринках.

Використання цифрової аналітики, систем моніторингу ринкової кон'юнктури, логістичних інновацій і стратегій бренд-орієнтованого просування забезпечує кращу адаптацію виробників до коливань попиту та формує підґрунтя для довгострокового планування.

Євроінтеграція стимулює розвиток інституційної спроможності держави, удосконалення нормативно-правової бази, розширення механізмів державної підтримки та інвестиційної привабливості аграрного сектору, що в комплексі зміцнює економічну стійкість системи продовольчого забезпечення. Адаптація до вимог ЄС передбачає впровадження прозорих стандартів управління, посилення контролю за якістю та безпечністю продукції, розширення можливостей для сертифікації й підвищення відповідальності виробників, що сприяє підвищенню довіри з боку міжнародних партнерів і споживачів.

Гармонізація законодавства забезпечує передбачуваність регуляторного середовища та стимулює впровадження інноваційних технологій, зокрема цифрових систем моніторингу, екологічно орієнтованих моделей виробництва та сучасних логістичних рішень, які оптимізують витрати й мінімізують ризики. Розширення доступу до європейських інвестиційних програм, грантів та фінансових інструментів дозволяє агровиробникам оновлювати матеріально-технічну базу, впроваджувати енергоефективні технології та підвищувати продуктивність.

Важливим результатом є також посилення взаємодії між державними інституціями, бізнесом і науковими структурами, що формує основу для розроблення довгострокових стратегій розвитку аграрного сектору. У сукупності ці процеси забезпечують формування більш гнучкої, конкурентоспроможної та стійкої моделі продовольчої системи, здатної ефективно реагувати на зовнішні виклики, підтримувати стабільність внутрішнього ринку та гарантувати продовольчу безпеку країни в умовах динамічних євроінтеграційних змін.

Отже, у таких умовах фінансово-маркетингові механізми управління ризиками стають більш ефективними, науково обґрунтованими та інтегрованими в європейську систему безпеки, забезпечуючи підвищення рівня продовольчої незалежності України та її спроможності протидіяти зовнішнім шокам і внутрішнім загрозам в умовах глобальної економічної нестабільності.

Джерела

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграрного сектору України до 2030 року. Київ: МАПП, 2021.
2. Європейська Комісія. Сільське господарство та розвиток сільських територій у ЄС: ключові напрями політики та підтримки. Брюссель: Європейська Комісія, 2023.
3. ФАО. Стан продовольчої безпеки та харчування у світі 2023 року. Рим: Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, 2023.
4. *Кравчук І.* Євроінтеграційні процеси та їх вплив на розвиток аграрного сектору України. *Економіка АПК*. 2022. № 5. С. 18–25.

О. М. ФАЙЧУК

канд. екон. наук, доц., НУБіП України
orcid 0000-0003-4710-4563

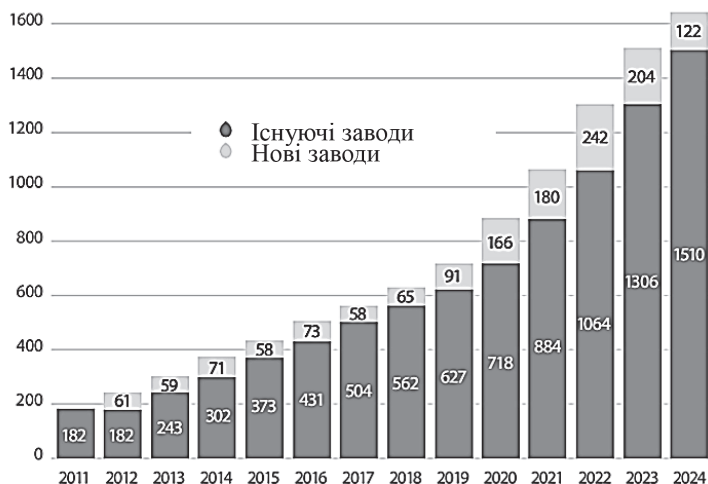
А. В. КОНОПЛЯСТИЙ

аспірант, НУБіП України
orcid 0009-0006-3332-4126

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА БІОМЕТАНУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Україна сьогодні перебуває на переговорному етапі щодо вступу до Європейського Союзу. У свою чергу, останній зазнає економічної трансформації під впливом Європейської зеленої угоди, яка продовжує реалізовуватись із грудня 2019 р. Варто зазначити, що одним із ключових її напрямів є виробництво чистої, безпечної і доступної енергії, де чільне місце належить виробництву біометану.

Згідно зі стратегічним планом REPowerEU сумарне виробництво біогазу (у т. ч. біометану) в ЄС до 2030 році має становити 42 млрд куб м, а до 2050 р. — 125 млрд куб м. Більше того, вже сьогодні на території інтеграційного угруповання функціонує 1632 біогазових заводи, тоді як в Україні — лише чотири сумарною потужністю 41 млн м³ біометану на рік (див. рис.).

Динаміка кількості біометанових заводів в Європі протягом 2011–2024 рр., од.
Джерело: [1].

За сучасної кон'юнктури вітчизняного ринку енергетичних ресурсів ціна реалізації природного газу продовжує залишатись нижчою за біометан, що значно ускладнює конкурентні позиції останнього. Також собівартість біометану (залежить від розміру установки і вартості сировини) у середньому знаходиться у діапазоні від 600 до 800 євро за 1 тис. куб. м, тобто від 29700 до 39600 грн. Якщо включати у розрахунок ціну реалізації природного газу, яка на грудень 2025 р. досягла рівня 26400 грн/ тис. м³, то стає очевидним факт нерентабельного виробництва біометану в Україні. Проте, ціна біометану у ЄС знаходиться на рівні 900 євро за 1 тис. куб. м (тобто, 44550 грн), оскільки вона складається із ціни природного газу в ЄС плюс премія. Звідси випливає, що при умові експортної орієнтації вітчизняних біогазових заводів виробництво біометану починає бути економічно ефективним [2; 3].

Більше того, актуальним для українських виробників залишається біометан з преміями за використання сировини з високою карбоновою інтенсивністю, тому що при його виробництві з гною та/чи посліду в залежності від сертифікату сталості сировини, ціна може досягати 1400 євро за 1000 м³ біометану [4].

Для порівняння, премія за біометан, отриманий із жому в країнах-членах ЄС взагалі відсутня, оскільки він не вважається кінцевим відходом та може бути кормом для тварин. Схожа ситуація із кукурудзяним силосом. Проте, даний напрям також є перспективним для України, тому що у сільськогосподарських виробників у наявності є велика кількість побічної продукції — відходи і залишки агровиробництва. Тому, в першу чергу, саме тут потрібно шукати резерви для підвищення економічної ефективності виробництва біометану. Не менший науковий інтерес становить також отримання і реалізація дигестату, який утворюється в кінці виробничого циклу із біомаси з реактора та представляє собою органічне добриво.

З іншого боку, економічний потенціал вітчизняної біометанової галузі є найбільшим серед країн-членів ЄС і дорівнює 21,8 млрд куб м, реалізація якого зможе до 2050 р. задовольнити близько 20 % потреб ЄС у даному відновлювальному джерелі енергії.

Таким чином, для забезпечення високоефективного виробництва біометану в Україні потрібно, з одного боку, раціонально організувати виробництво та його експорт до ЄС в рамках відповідної сертифікації продукції. З іншого боку, слід провести дослідження щодо пошуку науково-обґрунтованих шляхів підвищення рівня рентабельності біометану, одержаного із відходів сільськогосподарського виробництва і харчової промисловості.

Джерела

1. Gas Infrastructure Europe. *European Biogas Association*. 2025. URL: https://www.europeanbiogas.eu/wp-content/uploads/2025/10/GIE_EBA_BIO_2025_A0_FULL_252.pdf (дата звернення: 8.12.2025 р.)
2. Офіційний сайт газопостачальної компанії “Нафтогаз”. URL: <https://gas.ua/uk/business/tariffs> (дата звернення: 10.12.2025 р.)
3. Потаєва О. Названо собівартість виробництва біометану. *AgroTimes*. 22 березня 2024 р. URL: <https://agrotimes.ua/agromarket/nazvano-sobivartist-vyrobnyctva-biometanu/> (дата звернення: 10.12.2025 р.)
4. VEYT. 2025. URL: <https://veyt.com/veyt-2024-biomethane-overview-and-2025-outlook/> (дата звернення: 11.12.2025 р.)

О. В. ФІРСТЕНКО

аспірант ПрАТ “ВНЗ “МАУП”

ORCID ID: 0009-0006-8454-695X

ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ У ПОВОЄННІЙ УКРАЇНІ

Проблема продовольчої безпеки України у повоєнний період потребує переосмислення управлінських підходів до розвитку аграрного сектору та суміжних економічних сфер. Забезпечення безпеки визначається не лише виробничим потенціалом, а й ефективністю управління людським капіталом як стратегічним ресурсом. Якість рішень у сфері освіти, зайнятості, соціальної політики та регіонального розвитку формує передумови стабільного функціонування системи продовольчої безпеки.

Воєнні та повоєнні трансформації людського капіталу — демографічні втрати, міграційні процеси та зміни ринку праці — підкреслюють необхідність комплексної державної політики для відновлення трудового потенціалу, під-

тримки сільських територій та стимулювання аграрного підприємництва. Управління людським капіталом стає ключовим інструментом підвищення економічної стійкості аграрного сектору та продовольчої безпеки України.

Проблема продовольчої безпеки України у повоєнний період потребує переосмислення управлінських підходів, зокрема розвитку людського капіталу як ключового чинника економічної стійкості та соціальної цілісності. Продовольча безпека визначається здатністю держави гарантувати доступність, достатність та сталість постачання харчових продуктів, що впливає на економічну безпеку та якість життя населення. Воєнні дії призвели до змін у виробництві, логістиці та структурі ринку праці, що знизило продуктивність аграрного сектору та потребує стратегічної державної підтримки. [3, с. 68].

Водночас питання людського капіталу стає критично важливим для забезпечення продовольчої безпеки. Під людським капіталом розуміють сукупність знань, навичок, здоров'я та здатності людей брати участь у економічній діяльності, що визначає продуктивність праці й інноваційний потенціал аграрного сектору. Сучасні демографічні й економічні тенденції України станом на 2025 р. свідчать про суттєві зміни в структурі трудових ресурсів, що прямо впливає на кадровий потенціал у сільській місцевості. За даними міжнародних та українських джерел, населення України скоротилося до менше ніж 36 млн осіб через війну, еміграцію та низьку народжуваність, і цей тренд може продовжитися в найближчі роки [5]. При цьому аграрний сектор залишається одним із головних джерел зайнятості: він забезпечує роботою близько 2,3–2,5 млн осіб та покриває до 15 % зайнятості в Україні, але водночас практично 39 % аграрних підприємств повідомляють про нестачу кваліфікованих працівників, що значно ускладнює виробничі процеси та впровадження технологічних інновацій [1].

Розвиток кадрового потенціалу сільських громад через модернізацію освіти, професійну перепідготовку, підтримку зайнятості та соціальні ініціативи стає ключовою умовою підвищення ефективності виробництва й управління в аграрному секторі. Це сприяє підвищенню продуктивності праці, зменшенню сезонної безробітності та зміцненню продовольчої самодостатності територіальних громад. Виклики сучасного періоду визначають напрями державної політики та управлінських рішень, що включають програми професійного розвитку, стимулювання інновацій і підтримку місцевих громад у відновленні виробничого потенціалу. Такий підхід підсилює аграрний сектор як економічну базу та загальну соціально-економічну стійкість повоєнної України, забезпечуючи сталий розвиток національної продовольчої системи [3, с. 70–71].

Сучасна державна політика України у сфері продовольчої безпеки включає розроблену Стратегію продовольчої безпеки на період до 2027 року, яка визначає основні напрями адаптації агросектору до нових викликів, включно з трансформаціями людського потенціалу та регіональними диспропорціями у забезпеченні доступу до продуктів харчування. Документ підкреслює, що для підвищення адаптивності системи продовольчої безпеки необхідно по-

силити інституційну спроможність органів управління та розвивати механізми моніторингу ризиків, а також вдосконалювати програмне забезпечення, спрямоване на розвиток потенціалу місцевих громад та стабілізацію ринку праці [4].

У контексті безпеки людського капіталу державна політика має передбачати не лише короткострокові заходи реагування на дефіцит робочої сили, а й довгострокові програми підтримки здоров'я, освіти та професійної мобільності. Дослідження показують, що інвестиції в людський капітал підвищують інноваційність і конкурентоспроможність аграрного сектору, що зміцнює здатність національної продовольчої системи протистояти зовнішнім шокам та ризикам [2, с. 20].

Таким чином, продовольча безпека України у повоєнний період є багатофакторною проблемою, що вимагає комплексної інтеграції людського капіталу у систему державного управління. Забезпечення доступу до продовольства та стійкої роботи аграрного сектору потребує не лише матеріальних ресурсів, а й цілеспрямованої політики розвитку людських ресурсів — модернізації освіти, стратегії зайнятості, соціальної підтримки та стимулювання трудової мобільності. Підсилення кадрового потенціалу сільських громад, підтримка інновацій та створення умов для повернення трудових мігрантів стануть ключовими факторами економічної та соціальної стійкості України.

Джерела

1. Агросектор забезпечує роботою 2,3–2,5 млн людей. *AgroPolit.com*. 3 груд. 2025. Режим доступу: https://agropolit.com/news/30812-v-ukrayini-23--25-mln-lyudey-pratsyuuyut-v-agrosektori?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 29.12.2025).
2. Брич Л. В. Людський капітал і його значення в контексті забезпечення національної безпеки: ризики інвестування в умовах воєнного стану. *Український економічний часопис*. 2024. Вип. 5. С. 19–22.
3. Ольшанська О. В., Тимкован В. І. Сталий розвиток сільського господарства та його вплив на продовольчу безпеку України. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. Вип. № 4. С. 67–76. <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2021.4.7>
4. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684 р. База даних “Законодавство України”. *Верховна Рада України*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/684%2024%D1%80> (дата звернення: 29.12.2025).
5. Melnyk O. Agricultural Sector of Ukraine: Labor Shortage Reaches 39% Among Agricultural Companies. *Finway*. 2025. Режим доступу: <https://finway.com.ua/en/agricultural-sector-ukraine-labor-shortage/> (дата звернення: 29.12.2025).

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ ЗЕРНОВОМУ РИНКУ: ВИКЛИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Україна є одним із системоутворюючих учасників світового зернового ринку, забезпечуючи значну частку глобального експорту пшениці, кукурудзи та ячменю, що зумовлює її ключову роль у формуванні глобальної продовольчої безпеки, особливо для країн з високою імпоротною залежністю.

Порушення стабільності експорту українського зерна мають мультиплікативний вплив на світові продовольчі ринки, провокуючи зростання цін, посилення інфляційного тиску та поглиблення продовольчої нестабільності в країнах Африки, Близького Сходу та Південної Азії, що підтверджується оцінками FAO [1].

Сучасні виклики функціонування українського зернового ринку мають багатовимірний характер, зокрема, воєнно-політичні ризики призводять до порушення виробничих циклів, скорочення посівних площ та обмеження експортної інфраструктури. Також суттєві перешкоди для вільного просування українського зерна на світові ринки представляють логістичні ризики, пов'язані з блокуванням або перевантаженням традиційних транспортних коридорів, що зумовлює зростання витрат та зниження конкурентоспроможності українського зерна. Ці ризики залишаються одним із ключових обмежувальних факторів експорту зерна, що зумовлює необхідність диверсифікації експортних маршрутів, розвитку альтернативної інфраструктури та зменшення залежності від окремих транспортних коридорів, зокрема Чорноморського напрямку [2].

Кліматичні ризики, що також постійно перешкоджають роботі аграріїв, проявляються у зростанні частоти екстремальних погодних явищ, що негативно впливає на врожайність і якість зерна. І наостанок волатильність валютних курсів, обмежений доступ до кредитних ресурсів та підвищення собівартості аграрного виробництва, що формують фінансово-економічні ризики слід також враховувати при побудові стабільного експорту зернових на глобальні ринки.

Фінансово-економічні ризики аграрного сектору України посилюються нестабільністю валютних курсів, обмеженим доступом до кредитних ресурсів та зростанням собівартості виробництва, що негативно впливає на інвестиційну активність і довгострокову стійкість зернового виробництва.

Управління ризиками на світовому зерновому ринку потребує поєднання державних і ринкових інструментів, зокрема механізмів страхування вро-

жаю, форвардних і ф'ючерсних контрактів, експортно-кредитної підтримки та державних гарантій для агровиробників.

Аналітичні та прогнозні інструменти відіграють ключову роль у мінімізації ризиків продовольчої безпеки, оскільки дозволяють моделювати сценарії розвитку ринку, оцінювати чутливість світових цін до змін експортних потоків та своєчасно коригувати аграрну й торговельну політику.

Посилення інституційної взаємодії України з міжнародними організаціями та торговельними партнерами сприяє стабілізації глобальних зернових ринків і зниженню ризиків продовольчих криз, що підтверджується досвідом міжнародних ініціатив із підтримки експорту зерна.

Ефективне управління ризиками у зерновому секторі потребує комплексного підходу, що поєднує державні та ринкові механізми.

До державних інструментів належать програми страхування врожаю, підтримка логістичної інфраструктури, експортно-кредитні гарантії та стабілізаційні заходи аграрної політики. Водночас ринкові інструменти включають використання форвардних і ф'ючерсних контрактів, хеджування цінових ризиків, диверсифікацію ринків збуту та впровадження цифрових платформ торгівлі зерном.

Особливе значення мають аналітичні та прогнозні інструменти, які дозволяють моделювати сценарії розвитку світового зернового ринку, оцінювати чутливість цін до змін експортних потоків та формувати адаптивні управлінські рішення.

У довгостроковій перспективі стабілізація участі України у світовому зерновому ринку потребує структурних трансформацій, зокрема формування пріоритету щодо переходу від сировинної моделі до моделі з вищою доданою вартістю, що в свою чергу потребує розвиток переробної промисловості, інвестиції у логістику, цифровізацію аграрного бізнесу та впровадження інноваційних технологій виробництва.

Посилення інституційної співпраці з міжнародними організаціями та торговельними партнерами сприятиме зниженню глобальних продовольчих ризиків і підвищенню стійкості світової агропродовольчої системи.

Україна відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності світового зернового ринку та глобальної продовольчої безпеки. Водночас зростання рівня невизначеності та комплексності сучасних ризиків потребують удосконалення механізмів управління зерновим сектором. Поєднання державних і ринкових інструментів управління ризиками, розвиток аналітичних систем і стратегічна трансформація аграрного виробництва є необхідними умовами зміцнення позицій України на світовому зерновому ринку та мінімізації загроз продовольчій безпеці.

Джерела

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations. *The State of Food Security and Nutrition in the World 2023*. Rome : FAO, 2023. 316 с. URL: <https://doi.org/10.4060/cd6008en>. (дата звернення 15.12.2025).

2. World Bank. Managing Agricultural Risk, Food Security and Climate Change. Washington, DC : World Bank Group, 2021. 198 с.
3. Organisation for Economic Co-operation and Development. Global Grain Markets and Food Security. Paris : OECD Publishing, 2022. 248 с.
4. United Nations Conference on Trade and Development. Trade and Development Report 2022. Geneva : UNCTAD, 2022. 254 с.

К. В. СЕРЕДЮК

Phd економіка, доцент ННІУЕБ ПрАТ “ВНЗ “МАУП”

<https://orcid.org/0000-0001-6592-3947>

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: АНАЛІТИЧНИЙ ТА ПРОГНОСТИЧНИЙ ПІДХОДИ

Сучасне економічне середовище характеризується високим рівнем динамізму та турбулентності, що особливо відчутно проявляється у сфері продовольчої безпеки. Глобалізаційні трансформації, цифровізація бізнес-процесів, посилення конкурентної боротьби на агропродовольчих ринках, а також вплив кризових чинників — пандемій, фінансово-економічних потрясінь, кліматичних змін і воєнних дій — формують умови підвищеної невизначеності для реалізації бізнес-проектів, пов'язаних із виробництвом, переробкою та постачанням продовольства. За таких обставин традиційні підходи до проєктного менеджменту втрачають свою ефективність, що зумовлює потребу у впровадженні нових управлінських рішень, здатних забезпечити адаптивність, гнучкість і стійкість бізнес-проектів у сфері продовольчої безпеки.

Невизначеність у процесі управління бізнес-проектами продовольчого спрямування проявляється у нестабільності зовнішнього середовища, обмеженості або асиметрії інформації, складності прогнозування результатів діяльності, а також у зростанні виробничих, фінансових, логістичних і ринкових ризиків. На відміну від ризику, який у багатьох випадках піддається кількісному оцінюванню, невизначеність має більш комплексний характер і потребує системного аналітичного осмислення. У цьому контексті особливої актуальності набувають аналітичний та прогностичний підходи, що дозволяють обґрунтовувати управлінські рішення на основі даних, формувати альтернативні сценарії розвитку подій та своєчасно реагувати на зміни у продовольчій системі.

Управлінська аналітика та прогнозування поступово трансформуються з допоміжних інструментів у ключові елементи системи управління біз-

нес-проектами у сфері продовольчої безпеки. Їх застосування сприяє підвищенню якості стратегічного й оперативного планування, зниженню рівня невизначеності та мінімізації негативних наслідків зовнішніх і внутрішніх загроз, що є критично важливим для забезпечення стабільності продовольчих ринків і стійкості економіки в цілому.

Невизначеність у процесі управління бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки є об'єктивною характеристикою сучасного економічного середовища та проявляється у неповноті інформації щодо ресурсного забезпечення, логістичних можливостей, часових параметрів реалізації проєктів, очікуваних соціально-економічних результатів і впливу зовнішніх факторів. Особливістю продовольчих проєктів є їх висока залежність від природно-кліматичних умов, стану інфраструктури, фінансової стабільності та регуляторної політики, що суттєво підсилює рівень невизначеності на всіх етапах життєвого циклу проєкту. Як зазначає Г. Керцнер, невизначеність відрізняється від ризику тим, що не завжди піддається кількісному виміру та формалізації, особливо на початкових стадіях проєктної діяльності, що істотно ускладнює процеси планування, контролю та прийняття управлінських рішень [1]. Подібної позиції дотримується і Дж. Тернер, наголошуючи, що управління проєктами в умовах невизначеності потребує переходу від жорстко регламентованих моделей до адаптивних і гнучких управлінських рішень, здатних оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища [2].

Українські науковці також акцентують увагу на зростанні ролі невизначеності в сучасному менеджменті, зокрема у стратегічно важливих сферах, до яких належить продовольча безпека. Так, В. Геєць зазначає, що нестабільність економічного середовища та вплив кризових чинників формують нову логіку управління, у якій ключовим стає не прогнозування точних кількісних показників, а здатність управлінських систем швидко адаптуватися до змін і забезпечувати стійкість розвитку [3]. У цьому контексті управління бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки доцільно розглядати як динамічний процес постійного коригування цілей, ресурсів і методів їх досягнення з урахуванням змінного та турбулентного середовища.

Методичну основу управління бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки в умовах високої невизначеності доцільно формувати на базі аналітичного підходу, який передбачає системний збір, обробку та інтерпретацію управлінської інформації щодо виробничих, фінансових і ринкових параметрів. За твердженням П. Друкера, ефективні управлінські рішення можуть прийматися виключно на основі достовірних даних та їх глибокого аналізу, а не інтуїтивних припущень [4]. У межах управління продовольчими бізнес-проектами управлінська аналітика охоплює аналіз ключових показників ефективності, фінансово-економічний аналіз, оцінювання впливу стейкхолдерів, а також аналіз чутливості проєктів до змін внутрішніх і зовнішніх факторів, що безпосередньо впливають на рівень продовольчої безпеки.

Поряд з аналітичним підходом вагомим значення в управлінні бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки набуває прогностичний підхід, який ме-

тодично ґрунтується на застосуванні сценарного аналізу, експертних оцінок, трендових досліджень та економіко-математичного моделювання. В умовах невизначеності продовольчих ринків прогнозування виступає не інструментом точного передбачення майбутніх показників, а засобом підготовки системи управління до реалізації альтернативних сценаріїв розвитку подій. Як зазначає Р. Каплан, ефективне прогнозування спрямоване на формування гнучких управлінських рішень, здатних адаптуватися до змін зовнішнього середовища [5]. Сценарне прогнозування у бізнес-проектах продовольчого спрямування дозволяє оцінити можливі наслідки цінових коливань, логістичних збоїв, ресурсних обмежень та регуляторних змін, що, своєю чергою, підвищує стійкість проектів до кризових впливів і забезпечує гнучкість стратегічного та оперативного планування.

З огляду на специфіку функціонування бізнес-проектів у сфері продовольчої безпеки в умовах високої невизначеності, аналітичний і прогностичний підходи доцільно розглядати не як ізольовані управлінські інструменти, а як взаємопов'язані складові єдиної методичної системи управління. Їх інтеграція забезпечує перехід від реактивної моделі управління, орієнтованої на подолання наслідків кризових змін, до проактивного підходу, спрямованого на своєчасне передбачення ризиків та використання невизначеності як потенційного джерела розвитку. В умовах воєнних дій, порушення логістичних ланцюгів, фінансової нестабільності та посткризової трансформації економіки України така методична модель є необхідною передумовою забезпечення життєздатності та конкурентоспроможності бізнес-проектів продовольчого спрямування.

Управління бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки за умов високої невизначеності потребує комплексного підходу, що поєднує аналітичні та прогностичні інструменти. Аналітичний підхід забезпечує системний збір, обробку та оцінювання інформації щодо виробничих, фінансових і ринкових параметрів проектів, що дає змогу своєчасно ідентифікувати ризики, обґрунтовувати альтернативні сценарії розвитку та підвищувати прозорість управлінських рішень. Прогностичний підхід, заснований на сценарному моделюванні та оцінці можливих змін зовнішнього середовища, створює умови для підготовки управлінських рішень у межах різних варіантів розвитку подій і сприяє підвищенню стійкості бізнес-проектів до зовнішніх шоків.

Отже, інтеграція аналітики та прогнозування формує методичну основу проактивного управління бізнес-проектами у сфері продовольчої безпеки, що дозволяє не лише реагувати на зміни, а й завчасно їх передбачати, забезпечуючи ефективну реалізацію проектів і формування стійких конкурентних переваг. У сучасних умовах динамічного та турбулентного економічного середовища така модель управління є ключовою для підвищення адаптивності та довгострокової стійкості суб'єктів агропродовольчого бізнесу.

Джерела

1. *Kerzner H.* Project Management: A Systems Approach to Planning, Scheduling, and Controlling. Hoboken: John Wiley and Sons, 2017. 1232 с.

2. *Turner J.* The Handbook of Project Based Management. 4th ed. New York: McGraw-Hill, 2014. 768 с.
3. *Геєць В. М.* Економіка України в умовах глобальної нестабільності. Київ: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2019. 256 с.
4. *Drucker P.* Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York: Harper and Row, 2006. 656 с.
5. *Kaplan R., Norton D.* Strategy Focused Organization. Boston: Harvard Business School Press, 2001. 416 с.

В. В. КОБРЖИЦЬКИЙ

*д-р філософії в галузі економіки, професор МКА
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ,
vsevolodkobr@gmail.com*

НОВІ ПРОБЛЕМИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ, ВИКЛИКАНІ ЕКОЦИДОМ РОСІЇ

Наше суспільство переживає особливо скрутні часи. Повномасштабна агресія сусідньої росії завдає глибокі рани нашому народу, державі на всіх напрямках суспільного життя. На фронті гинуть наші хоробрі воїни, величезна кількість пораниених і покалічених потребує тривалого серйозного лікування та протезування. Від ворожих атак по тилу гинуть мирні жителі, тисячі залишилися без домівок і змушені шукати прихисток у більш безпечних західних областях або за кордоном. У багатьох містах люди замерзають від зимових холодів, потерпають від нестачі тепла, електроенергії, води. Стратегічні проблеми в енергетиці, транспорті. Не минули вони й екології та вітчизняного сільського господарства. Частково ця проблема обговорювалась раніше [1].

Після початку повномасштабної агресії проти України, війська росії без особливих проблем зайняли ЧАЕС і почали там бездумно хазайнувати. На щастя, ЗСУ досить швидко змогли звільнити північні райони України від ворожої окупації та запобігли подальшому більш масштабному руйнуванню та пограбуванню цієї частини нашої держави. З території ЧАЕС недолугих окупантів також вигнали, після чого фахівці зрозуміли величезні обсяги шкоди, завданої представниками "руського міра" такому небезпечному об'єкту: вкрадене унікальне обладнання для контролю й нагляду за аварійною станцією, вивезено в рф вітчизняне та закордонне обладнання, що становить цінність для фахівців атомників.

Російські загарбники мають потяг до чужих енергетичних об'єктів, сповідуючи правило окупанта: "як не вкрати, то знищити". Недовго похазай-

нувавши на ЧАЕС, вони на тривалий час затримались у Новій Каховці на Каховській ГЕС.

Відступаючи під ударами ЗСУ з правобережжя Дніпра, вороги в паніці повели себе як бездумні вандали. Знищення греблі Каховської ГЕС - воєнний злочин та акт екоциду, здійснений окупаційними силами РФ близько 2.50 ночі 6 червня 2023 року. Все вказує на те, що греблю було заміновано й підірвано, що призвело до її руйнування. Це матиме тяжкі тривалі наслідки для людей і довкілля на довгі десятиліття. Руйнування цієї греблі стало величезною екологічною катастрофою. У зоні лиха опинилося понад 16 тис. людей та 80 населених пунктів, мали місце значні людські жертви та масштабна екологічна катастрофа, що має всі ознаки воєнного злочину та екоциду. Масово загинула величезна кількість свійських і диких тварин та риби, насамперед було знищено молодь риб. Загалом постраждали популяції понад 70 видів риб, серед яких 18 занесені до Червоної книги [2].

Каховське водосховище обміліло. Значного збитку зазнали землі сільськогосподарського призначення, почала руйнуватися вся екосистема регіону. В кількох областях Півдня України гостро постала проблема водопостачання. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, руйнування греблі спричинило зупинку водопостачання кількох десятків систем зрошення полів Дніпропетровської, Херсонської та Запорізької областей загальною площею майже 600 тис. га [3].

На територіях, що розташовані вище зруйнованої греблі, спостерігається обміління водойм і колодязів. У деяких більших і менших містах почалися проблеми з питною водою. Водночас, потоки води, котрі затопили міста, села та поля, переміщали із собою все, що зустрічали на своєму шляху, як от: сміття, небезпечні хімікати чи навіть міни, що дрейфували у воді та навіть досягали берегів Одещини.

Серйозною проблемою для сільського господарства регіону стала й поява на полях токсичних відходів виробництв, котрі накопичувалися десятиліттями з викидів промислових підприємств Запоріжжя, Дніпра, Кам'янського, Кривого Рогу. Існувала небезпека рознесення всіх подібних речовин внаслідок пилових бур, які могли вирувати на висохлому водосховищі. Проте, станом на початок квітня 2024 р. понад 50 % його території покрили молоді вербові ліси. Вологі ґрунти оголеного дна штучного моря виявилися ідеальним середовищем для проростання насіння [4]. Таке швидке заростання обмілілої водойми зняло загрозу рознесення по Українському степу токсичного пилу з дна Каховського водосховища. Водночас, досить гострими є проблеми, пов'язані з дикими тваринами, птахами й рибою. Значна їх частина має шукати собі нові ареали проживання.

Руйнування Каховської греблі поставило питання відновлення водосховища, що вимагатиме величезних витрат за умов катастрофічної нестачі коштів у бюджеті. Тому зараз активно дискутується як сама його доцільність, так і варіанти відновлення. Серед різних думок з цього приводу найчастіше звучать голоси фахівців-енергетиків "за" безумовну відбудову та екологів —

“проти” відновлення у такому ж виді. Фахівці Української природоохоронної групи висловлюють цікаве припущення, що може виявитися, що з кліматичних та інших міркувань доцільніше буде відновити природну течію Дніпра та перепрофілювати економіку півдня України з орного землеробства на пасовищне тваринництво [5].

Така постановка питання породжує нові серйозні виклики для сільського господарства південних областей України та всієї держави в цілому з огляду на вирішальне значення саме цього регіону для всієї сільськогосподарської галузі країни. Український степ звичний до такого в історичному розрізі, але розвиток сільського господарства передбачає більш ефективні його форми та вагоміші результати, а тому проблема залишається. Її вирішення може бути здійснене лише після закінчення війни.

Джерела

1. Кобржицький В. В. Чорнобиль, Каховка, Енергодар? // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Протидія геноциду українського народу” (Київ, 8 травня 2024 р.) [Електронний ресурс]. Київ, 2024. 117 с.
2. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=10533> (дата звернення 20.09.2025).
3. <https://minagro.gov.ua> (дата звернення 21.10.2025).
4. <https://life.pravda.com.ua/society/kahovske-vodoshovichche-zarostaye-verbami-yak-ce-vplinulo-na-ekosistemu-300804/> (дата звернення 20.04.2024).
5. <https://uncg.org.ua/experts/> (дата звернення 21.07.2025).

О. А. СЛИВКА

канд. екон. наук, доцент кафедри управління бізнесом

Навчально-наукового інституту управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної Академії управління персоналом

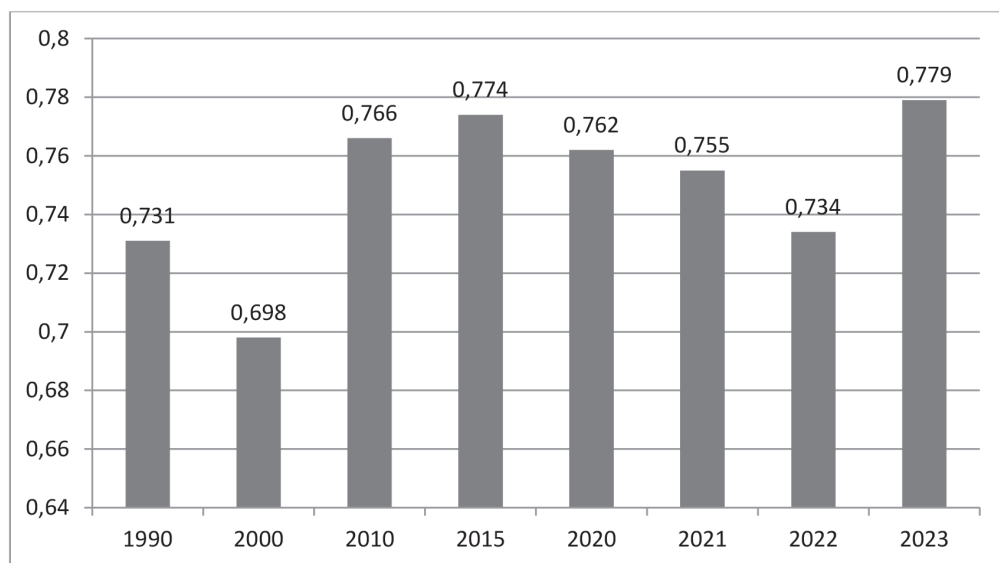
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА ЯК ЧИННИК ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Концепція людського розвитку, яка була розроблена міжнародною організацією ООН у рамках Програми розвитку ООН, наприкінці ХХ століття, залишається одним з пріоритетів у соціальній, економічній, політичній, гуманітарній політиці багатьох країн, в тому числі й України. В умовах соціально-економічної нестабільності, спричиненої воєнними конфліктами, інфляційними процесами, зростанням безробіття, міграцією населення та порушенням ланцюгів постачання, продовольча безпека набуває визначально-

го значення для людського розвитку. Для України на території, якої ведеться війна, продовольча безпека набуває нових рис. Вона перестає бути виключно аграрно-економічною проблемою. Сьогодні, її варто вважати базовим соціальним чинником, який впливає на якість життя людини, її фізичний стан, що включає рівень та стан її здоров'я, освітній потенціал та загальну соціальну стійкість населення.

Людський розвиток міжнародними інституціями визначається, як процес, що дає можливість розширити можливості людини у трьох ключових сферах її життєдіяльності — жити довге, здорове та продуктивне життя. Продовольча безпека, є тим чинником, який може якісно забезпечити реалізацію усіх складових людського розвитку. Адже, саме наявність та економічна доступність продовольства, включаючи якість та безпечність харчування, виступає фундаментом для фізичного існування людини та формує основу для реалізації її можливостей у досягненні та реалізації її освітнього, соціального та економічного потенціалу.

У звітах ПРООН щодо людського розвитку Україну традиційно відносять до країн з високим рівнем людського розвитку. У 2023 році Україна зайняла 87 місце у рейтингу 193 країн та територій з відповідним індексом людського розвитку (ІЛР) 0,779 [1]. Поряд, з цим аналізований показник України у 2022 році становив 0,734 пункти [1]. Відповідно наша країна опинилася на 90 місці серед 193 країн та територій. Однозначно, людський розвиток України значно погіршився під час періоду корона вірусу 2020–2022 років. Адже, розрахований показник людського розвитку в 2022 році досягнув рівня 2004 р. Важко оцінити правильність розрахунку показника індексу людського розвитку, адже статистичні дані за аналізовані періоди були обмеженими. На цьому також наголошують представники ПРООН в Україні.

Динаміка індексу людського розвитку для України

Вплив продовольчої безпеки на складові показника індексу людського розвитку є суттєвим. Мається на увазі, передусім доступність, різноманітність, якість продуктів харчування на рівень здоров'я населення країни; якість та доступність їжі для дітей, що визначає їх когнітивний розвиток, а отже й впливатиме на можливість швидко навчатися та засвоювати необхідні знання; безумовно продовольча безпека впливає й на рівень життя населення. Адже, витрати на їжу визначають добробут домогосподарства.

Доступність і якість харчування, які впливають на фізичне здоров'я населення після повномасштабного вторгнення змінилося у гіршу сторону. Особливо, це стосується мешканців прифронтових територій. Так, у звіті Всесвітньої продовольчої програми ООН (WFP) та Продовольчої сільськогосподарської організації ООН (FAO), Київської школи економіки “Спільна оцінка продовольчої безпеки та джерел засобів існування в прифронтових і прикордонних регіонах України” [2], який був опублікований у травні 2025 року та охоплював Чернігівську, Сумську, Харківську, Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Херсонську, Миколаївську, Одеську та Луганську області [2], вказується на вкрай важке становище населення щодо доступу до продуктів харчування. Зокрема, наголошується, що доступ до продуктів харчування став критичною проблемою для населення, яке знаходиться у прифронтовій зоні. Загалом близько 40 % родин у 10 областях України [2] перебувають у стані продовольчої небезпеки. Найбільші труднощі у досліджуваних були з продуктами, що швидко псуються: м'ясом, рибою, яйцями, фруктами. Для багатьох родин вони стали предметами розкоші. Загалом, для людей, які живуть у прифронтових територіях, питання забезпечення їжею стоїть на першому місці серед усіх інших життєвих благ. Варто зазначити, що на доступність продовольства у прифронтових територіях впливають багато чинників. Ціна на продукти харчування є набагато більшою ніж на іншій території України. Зазначимо, що частка витрат домогосподарств в Україні на харчування протягом 2022–2024 років збільшилась. У прифронтових районах цей показник може досягати більше 60 % [3]. У деяких регіонах (наприклад, Запорізька область) 79 % родин витрачають більшу частину бюджету на їжу [3]. Крім того мешканців прифронтових територій, існують потреби у ліках та медичному обслуговуванні, одязі, забезпеченні нормальних умов проживання. Таким чином, можна стверджувати, що їх базові потреби для нормального життя не забезпечені. Отже, компоненти людського розвитку не мають можливості для нормального якісного відтворення. У зазначеній ситуації прослідковується чіткий взаємозв'язок між продовольчою безпекою та людським розвитком.

Отже, продовольча безпека безпосередньо впливає на рівень людського розвитку. Українське населення, особливо у прифронтових зонах, сьогодні перебуває на межі продовольчої кризи, що створює небезпеку для їхнього фізичного життя. Тому, необхідність формування ефективного розподілу продовольства та його доступності у таких регіонах є першочерговим завданням. Ситуація на жаль не може бути сьогодні вирішена лише українськими інституціями, тому необхідна більш активна участь міжнародних організацій.

Вважаємо, що держава має уже сьогодні здійснювати активні заходи у сфері продовольчої безпеки та людського розвитку. Зокрема, можна виділити наступні напрямки:

1. Формувати політику економічної доступності продовольства, яка полягає своєчасній індексації соціальних виплат і мінімальної заробітної плати відповідно до зростання цін на продукти харчування; надавати цільові грошові трансфери на харчування для вразливих груп (ВПО, багатодітні сім'ї, пенсіонери); запроваджувати продовольчі ваучери або картки у регіонах з високим рівнем продовольчої небезпеки; постійний якісний контроль та моніторинг для запобігання спекулятивного зростання цін на базові продукти.

2. Необхідно забезпечити підтримку фізичної доступності продовольства у прифронтових регіонах, яка б передбачала відновлення логістичних ланцюгів постачання продуктів харчування; підтримку мобільних магазинів і гуманітарних пунктів у зонах з обмеженим доступом; пріоритетне забезпечення продовольством територій у межах 30 км від лінії фронту; розмінування сільськогосподарських угідь та доріг.

3. Необхідно забезпечити інтеграцію продовольчої безпеки у політику людського розвитку, що передбачає включення показників продовольчої безпеки (FIES, GFSI) у державні програми людського розвитку; використання даних про харчування при плануванні освітньої та медичної політики; орієнтація соціальної політики не лише на доходи, а й на харчові потреби.

4. Ключовим напрямком політики держави має стати підтримка харчування дітей та молоді. Зокрема, розширення програм безкоштовного або пільгового харчування у школах і закладах освіти; забезпечення повноцінного харчування дітей з прифронтових і соціально вразливих сімей; моніторинг нутрієнтної якості дитячого харчування.

5. З метою забезпечення продовольчої безпеки необхідно посилити підтримку аграрного сектору як основи продовольчої стійкості держави. Зокрема у цьому напрямку варто посилити рівень державних програм з підтримки малих і середніх агровиробників; належних виплат компенсацій за втрати врожаю та інфраструктури; розробити та впроваджувати заходи з стимулювання внутрішнього виробництва соціально значущих продуктів; посилити політику державного заохочення інвестиції (державних та приватних) у зберігання та переробку продукції.

Джерела

1. Human development report 2023/2024. URL: <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2023-24>
2. Joint Food Security and Livelihood Assessment of Frontline and Bordering Regions in Ukraine, May 2025. URL: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000166216/download/>
3. Майже кожна друга родина у прифронтових і прикордонних регіонах витрачає понад 50 % коштів на продукти. *KSE Institute*. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/mayzhe-kozhna-druga-rodina-u-prifrontovih-i-prikordonnih-regionah-vitrachaye-ponad-50-koshtiv-na-produkti-kse-institute/>

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Актуальність. Продовольча безпека є важливою складовою національної безпеки, оскільки безпосередньо впливає на здоров'я населення та соціальну стабільність. В умовах кліматичних змін, політичної й економічної нестабільності забезпечення сталого доступу до безпечних і якісних продуктів харчування потребує ефективного державного управління. Це зумовлює актуальність дослідження викликів і перспектив формування дієвих механізмів державної політики у сфері продовольчої безпеки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах поняття безпеки тісно пов'язується з рівнем якості життя населення, що зумовлює підвищену увагу до її забезпечення в усіх сферах. У структурі національної безпеки важливе місце посідає продовольча безпека, адже її основою є задоволення базових харчових потреб людини через забезпечення доступу до якісних, безпечних і збалансованих продуктів харчування. Державне управління у цій сфері спрямоване на гарантування населення необхідними обсягами продовольства. Водночас стабільність продовольчої безпеки залежить від своєчасного та ефективного вирішення проблем, що виникають на всіх етапах продовольчого ланцюга — від виробництва і зберігання до переробки та реалізації сільськогосподарської продукції [1].

Виклики у сфері державного управління продовольчою безпекою охоплюють комплекс взаємопов'язаних проблем, що ускладнюють забезпечення стабільного доступу населення до продовольства. Насамперед кліматичні зміни зумовлюють нестабільність сільськогосподарського виробництва, що потребує від держави впровадження адаптаційних заходів, зокрема розвитку інноваційних агротехнологій та модернізації методів землеробства. Економічна нестабільність і коливання світових цін на продукти харчування актуалізують необхідність державного регулювання продовольчих ринків і посилення соціального захисту вразливих груп населення. Політичні конфлікти та воєнні дії, особливо в стратегічно важливих регіонах виробництва й транспортування продовольства, здатні суттєво порушувати ланцюги постачання, що вимагає від урядів оперативного реагування та застосування надзвичайних механізмів забезпечення продовольчої безпеки. Водночас процеси урбанізації та міграції трансформують структуру попиту на продукти харчування та ускладнюють логістику їх розподілу. Сукупність зазначених викликів зумовлює потребу в інтегрованому підході до державного управління продовольчою безпекою, який передбачає міжсекторальну координацію, міжнародне

співробітництво та використання сучасних технологій на національному й глобальному рівнях [2, с. 172].

Технологічні інновації водночас виступають і викликом, і перспективою, адже трансформують процеси виробництва та розподілу продовольства, відкриваючи можливості для підвищення їх ефективності, але потребуючи значних фінансових ресурсів і готовності агровиробників до адаптації. Сукупність цих глобальних викликів зумовлює необхідність застосування комплексного й узгодженого підходу на національному та міжнародному рівнях з метою забезпечення сталості продовольчої безпеки, пристосування до мінливих умов і зниження ризиків для населення.

Державне управління та стратегічні підходи у сфері продовольчої безпеки відіграють ключову роль у зміцненні стійкості національної економіки й охороні здоров'я населення. Пріоритетним завданням у цій сфері є формування та реалізація державної політики, спрямованої на забезпечення гарантованого й безперервного доступу до продовольчих ресурсів, зокрема в умовах надзвичайних ситуацій і глобальних викликів [3, с. 90].

Можливості у сфері державного управління продовольчою безпекою створюють перед органами влади потенціал для підвищення якості життя населення шляхом гарантування сталого доступу до безпечних і якісних продуктів харчування. Реалізація цих можливостей передбачає низку ключових напрямів. Насамперед важливим є формування ефективної національної аграрної політики, спрямованої на підтримку вітчизняних виробників, стимулювання впровадження сучасних агротехнологій та зменшення негативного впливу зовнішньої конкуренції. Значну роль відіграють інвестиції у розвиток сільськогосподарських інновацій, які сприяють зростанню продуктивності, раціональному використанню ресурсів і підвищенню стійкості аграрного сектору до кліматичних змін. Важливим інструментом державної політики є також створення стратегічних продовольчих резервів, що дозволяє забезпечити оперативне реагування на кризові ситуації та надзвичайні обставини. Підвищення ефективності логістичних і розподільчих систем дає змогу мінімізувати втрати продовольства та оптимізувати рух ресурсів від виробника до споживача. Окреме значення має міжнародне співробітництво, яке сприяє обміну досвідом, технологіями та ресурсами у сфері продовольчої безпеки. Водночас удосконалення нормативно-правового регулювання продовольчих ринків, а також захист прав споживачів і виробників створюють передумови для функціонування справедливої та ефективної продовольчої системи. Не менш важливим напрямом є розвиток освітніх і інформаційних програм, спрямованих на підвищення обізнаності населення щодо сталого харчування та відповідального споживання [4, с. 35–37].

Реалізація зазначених можливостей потребує комплексного підходу, стратегічного планування та координації зусиль державних органів, бізнесу, наукових установ і громадянського суспільства.

Висновки. Продовольча безпека виступає однією з ключових складових національної безпеки та вимагає від державного управління системного й

стратегічно орієнтованого підходу. Сучасні виклики, зумовлені кліматичними змінами, економічними кризами, політичною нестабільністю та демографічними трансформаціями, потребують адаптації державної політики з метою забезпечення стабільного доступу населення до продовольства. Водночас використання наявних можливостей, зокрема розвитку інноваційних технологій, міжнародної взаємодії, ефективного правового регулювання та освітніх ініціатив, сприяє підвищенню стійкості продовольчих систем. Ефективне державне управління у цій сфері передбачає гнучкість у реагуванні на зміни глобального аграрного середовища, удосконалення механізмів моніторингу й раннього попередження ризиків, а також активне впровадження інноваційних рішень. Інтеграція сучасних агротехнологій, цифрових інструментів і принципів сталого розвитку дозволяє сформувати адаптивну та довгостроково ефективну систему забезпечення продовольчої безпеки.

Джерела

1. Шевченко, А., Петренко, О. Продовольча безпека України в умовах війни та пріоритетні напрямки врегулювання її стану. *Економіка та суспільство*. 2024. (59). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-24>
2. Шестаковська Т. Л. Виклики та можливості у сфері державного управління продовольчою безпекою. *Публічне управління і адміністрування*. 2023. № 2 (80). С. 171–176 URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/30.pdf
3. Мех Л. М., Рублевська Л. Ю. Роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. The latest implementation of technologies in education. *Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference*. Munich, Germany 2022. Р. 89–93.
4. Заходим М. Продовольча безпека та її місце у структурі економічної безпеки держави. *Інноваційна економіка*. 2020. (1), С. 31–37. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.1.4>

П. С. БОЙКО

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Інституційне забезпечення продовольчої безпеки є основою ефективного публічного адміністрування в цій сфері, оскільки визначає суб'єктів, їх пов-

новаження, взаємодію та механізми реалізації державної політики. В Україні продовольча безпека розглядається як складова національної безпеки, особливо в умовах повномасштабного воєнного вторгнення, коли аграрний сектор зазнає значних втрат: окупація земель, руйнування інфраструктури, логістичні обмеження, енергетичні кризи та блокада експорту [1].

Інституційне забезпечення розуміється як ієрархічно організована система органів публічної влади, їх структурних підрозділів, делегованих суб'єктів та механізмів координації, спрямованих на гарантування наявності, доступності, використання та стабільності продовольчих ресурсів. Актуальність теми посилюється необхідністю адаптації інституцій до воєнного стану та підготовки до повоєнного відновлення. Метою даних тез є аналіз структури інституційного механізму, ключових суб'єктів, проблем та напрямів його вдосконалення в системі публічного адміністрування України в умовах невизначеності.

Інституційне забезпечення продовольчої безпеки базується на принципах системності, ієрархічності, координації та децентралізації.

Воно охоплює [2]:

- суб'єктів публічної влади на різних рівнях управління;
- нормативно-правову базу, що регулює їх компетенції;
- механізми взаємодії між органами влади, бізнесом та громадянським суспільством;
- інструменти реалізації політики (моніторинг, регулювання, підтримка, контроль).

В Україні ключовими нормативними актами є [3]:

- Закон України “Про основи національної безпеки України”;
- Стратегія національної безпеки України (2020);
- Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”;
- постанови та розпорядження щодо координації в умовах воєнного стану.

Стратегія до 2027 року визначає операційний план заходів, де інституційне забезпечення є одним з пріоритетів, зокрема посилення координації між відомствами та адаптація до воєнних ризиків.

Інституційний механізм формується на трьох основних рівнях [4]:

• **Національний рівень:** Президент України (визначення стратегічних напрямів, укази про стан продовольчої безпеки); Верховна Рада України (законодавче регулювання, бюджетне забезпечення); Кабінет Міністрів України (загальна координація, прийняття постанов); Міністерство аграрної політики та продовольства України (основний координатор політики в аграрній сфері); Міністерство економіки України (координація з виробниками та торговими мережами, штаб продовольчої безпеки); Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (контроль

якості та безпеки продуктів); інші міністерства та центральні органи виконавчої влади (Міненерго, Мінфін, Мінреінтеграції тощо).

- **Регіональний рівень:** обласні військові адміністрації (в умовах воєнного стану — ключові координатори на місцях); обласні державні адміністрації (планування та моніторинг регіональних програм).

- **Місцевий рівень:** органи місцевого самоврядування (територіальні громади); виконавчі комітети рад; комунальні підприємства (участь у виробництві, переробці, розподілі); громадські організації та асоціації (допомога ВПО, моніторинг локальних ринків).

Додатково залучаються недержавні суб'єкти: агровиробники, переробні підприємства, торговельні мережі, громадські організації, міжнародні партнери (FAO, Світовий банк, ЄС).

В умовах воєнного стану та невизначеності основні проблеми [5]:

- фрагментарність компетенцій суб'єктів (відсутність чіткого розмежування повноважень між Мінагрополітики, Мінекономіки, Держпродспоживслужбою);
- недостатня координація між центральними та місцевими органами;
- обмежена інституційна спроможність на рівні ОТГ (брак ресурсів, кадрів, даних);
- залежність від зовнішніх факторів (блокада портів, енергетичний терор);
- відсутність єдиної цифрової платформи для інтеграції даних та оперативного реагування.

Ці недоліки призводять до затримок у прийнятті рішень, неефективного розподілу ресурсів та вразливості продовольчої системи.

Для посилення інституційного забезпечення пропонується [6]:

- прийняти окремий Закон України “Про продовольчу безпеку” для чіткого визначення компетенцій суб'єктів та механізмів координації;
- створити міжвідомчий Координаційний центр продовольчої безпеки при Кабміні з постійним моніторингом та оперативним реагуванням;
- посилити децентралізацію: розробити типові програми продовольчої безпеки для ОТГ з наданням повноважень та ресурсів;
- розвинути цифрову інфраструктуру: інтегрована платформа моніторингу (Державний аграрний реєстр + супутникові дані + ринкові індикатори);
- посилити міжнародне партнерство для інституційної підтримки (проекти з ЄС, США щодо меліорації, зернової ініціативи, відновлення);
- впровадити механізми громадського контролю та залучення бізнесу до формування політики.

Інституційне забезпечення продовольчої безпеки в системі публічного адміністрування України є складною ієрархічною системою, яка потребує суттєвої модернізації в умовах війни та післявоєнного відновлення. Посилення координації, чітке розмежування повноважень, цифровізація та децентралізація дозволять підвищити стійкість продовольчої системи. Реалізація Стра-

тегії до 2027 року та запропонованих заходів стане основою для переходу від реактивного до проактивного управління продовольчою безпекою. Подальші дослідження мають фокусуватися на ефективності міжвідомчої координації та адаптації інституцій до гібридних загроз.

Джерела

1. Інституційний механізм публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Адміністративне право і процес*. 2023. № 4(35). URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/view/788>
2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
3. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 № 964-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
4. Суб'єкти адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки. *Юридичний вісник*. 2024. № 4. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v4_2024/15.pdf
5. Інституційна підтримка системи продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів. *Економічний простір*. 2024. URL: <http://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/335256>
6. Забезпечення продовольчої безпеки в Україні в умовах російсько-української війни. *Економічний аналіз*. 2023–2025. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/5944/6565657348>

В. В. БОНДАРЕНКО

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ АНАЛІТИКИ У МОНІТОРИНГУ СТАНУ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Цифрова аналітика відіграє дедалі важливішу роль у моніторингу стану продовольчої безпеки, дозволяючи переходити від традиційних, повільних методів збору даних до реального часу, прогнозного та високоточного аналізу. В Україні, де продовольча безпека є критичним елементом національної безпеки в умовах повномасштабної війни, окупації значних земельних площ,

руйнування інфраструктури та логістичних обмежень, цифрова аналітика стає ключовим інструментом для оперативного виявлення ризиків, оцінки втрат та обґрунтування управлінських рішень [1].

Цифрова аналітика розуміється як комплекс технологій (big data, штучний інтелект, машинне навчання, супутниковий моніторинг, GIS, дашборди та візуалізація даних), що забезпечують збір, інтеграцію, обробку та інтерпретацію різномірних даних для оцінки індикаторів продовольчої безпеки (наявність, доступність, використання, стабільність). Актуальність теми посилюється необхідністю компенсації втрати традиційних джерел даних (статистика на окупованих територіях, польові обстеження) та потребою в проактивному реагуванні на кризи. Метою даних тез є розкрити роль цифрової аналітики, її ключові компоненти, застосування в Україні та напрями подальшого розвитку в умовах невизначеності.

Цифрова аналітика в моніторингу продовольчої безпеки базується на принципах [2]:

- інтеграції даних з різних джерел (офіційна статистика, супутникові знімки, IoT-сенсори, ринкові дані, соціальні мережі, митні декларації);
- реального часу та оперативності (щоденний/щотижневий моніторинг замість щорічного);
- прогнозності (моделі машинного навчання для прогнозу врожайності, цін, дефіциту);
- просторової точності (GIS-аналіз для оцінки стану полів, мінування, окупації).

В Україні нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140);
- проекти автоматизованої системи моніторингу продовольчої безпеки;
- міжнародні ініціативи (NASA Harvest, EOSDA Crop Monitoring, FAO, WFP remote monitoring).

Цифрова аналітика доповнює традиційний моніторинг, дозволяючи оцінювати реальний стан посівів, прогнозувати врожайність та виявляти загрози в умовах обмеженого доступу до території.

Система цифрової аналітики в моніторингу продовольчої безпеки включає такі основні елементи [4]:

- супутниковий моніторинг та дистанційне зондування: індекси вегетації (NDVI, EVI) для оцінки стану посівів; машинне навчання для класифікації земельного використання та виявлення змін (NASA Harvest, Sentinel, EOSDA Crop Monitoring);
- великі дані та інтеграційні платформи: Державний аграрний реєстр + дані Держстату, митниці, Мінагрополітики;

- інформаційно-аналітичні системи на базі Python, Dash, Power BI для дашбордів;
- штучний інтелект та моделі прогнозування: прогноз врожайності культур;
- виявлення аномалій (зниження виробництва, зростання цін);
- сценарне моделювання (вплив блокади портів, енергетичних криз);
- геоінформаційні системи (GIS): карти ризиків (мінування, окупація, посухи);
- просторовий аналіз доступності продуктів у регіонах;
- мобільні та IoT-рішення: датчики врожайності, вологості ґрунту;
- мобільні додатки для фермерів та місцевих адміністрацій.

На місцевому рівні цифрова аналітика реалізується через програми територіальних громад: локальні дашборди, моніторинг домогосподарств, оцінка потенціалу само забезпечення.

В умовах воєнного стану основні виклики [5]:

- втрата даних з окупованих та прифронтових територій;
- обмежена інфраструктура (енергетика, інтернет);
- недостатня інтеграція даних між відомствами;
- брак фахівців з цифрової аналітики в органах влади;
- висока вартість комерційних супутникових даних.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- розробити та впровадити єдину національну цифрову платформу моніторингу продовольчої безпеки (інтеграція супутникових даних, Держстату, аграрного реєстру, ринкових індикаторів);
- розширити безкоштовний доступ до інструментів (EOSDA Crop Monitoring для українських фермерів, NASA Harvest);
- посилити підготовку кадрів (програми для аналітиків Мінагрополітики, ОВА, ОТГ);
- впровадити автоматизовану систему раннього попередження (AI для прогнозу криз);
- розвивати партнерство з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС) для обміну даними та технологіями;
- законодавчо закріпити використання цифрової аналітики в Методиці індикаторів продовольчої безпеки.

Цифрова аналітика перетворює моніторинг продовольчої безпеки з реактивного на проактивний інструмент, дозволяючи оперативно виявляти загрози, оцінювати втрати та обґрунтовувати рішення в умовах високої невизначеності. В Україні її роль критично важлива для компенсації воєнних втрат та забезпечення стійкості продовольчої системи. Подальший розвиток вимагає створення інтегрованої цифрової екосистеми, посилення кадрів та міжнародної співпраці. Реалізація запропонованих заходів значно підвищить ефективність публічного адміністрування у сфері продовольчої безпеки. Подальші дослідження мають фокусуватися на інтеграції AI та супутникових технологій з національними системами моніторингу.

Джерела

1. Інформаційно-аналітична система моніторингу продовольчої безпеки України: цифровий підхід на основі Python та Dash. *DSpace KHEU*. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/72f6f71c-8825-4210-850b-f5d1ef3a81e3>
2. Why Ukraine's 2025 Harvest Matters and How NASA Harvest is Measuring It from Space. *NASA Harvest*. 2025. URL: <https://www.nasaharvest.org/news/why-ukraines-2025-harvest-matters-and-how-nasa-harvest-is-measuring-it-from-space>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
4. Про затвердження Методики розрахунку індикаторів продовольчої безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodyky-rozrakhunku-indykatoriv-prodovolchoi-bezpeky-i-1140>
5. Digital technologies in the grain sector of Ukraine. *FAO*. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/35987e87-1d63-4c76-bd42-dcb5908be4ed>
6. Harvesting Hope Standing with Ukraine. *EOS Data Analytics*. URL: <https://eos.com/harvesting-hope-standing-with-ukraine>

О. Л. БОРИНСЬКА

канд. політ. наук, професор ННІУЕБ

Г. О. КУЗЬМЕНКО

PhD, доцент ННІУЕБ

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Оцінювання ефективності управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки є невід'ємною складовою сучасного публічного адміністрування, що дозволяє визначити, наскільки прийняті рішення (стратегії, програми, регуляторні заходи, антикризові дії) досягають поставлених цілей: забезпечення наявності, фізичної та економічної доступності, безпечності та стабільності харчових ресурсів для населення. В Україні, де продовольча безпека зазнає серйозних випробувань через повномасштабну війну, втрату продуктивних земель, логістичні бар'єри та глобальні шоки, системне оцінювання стає критично важливим для корекції політики, раціонального використання обмежених ресурсів та підвищення стійкості продовольчої системи [1].

Оцінювання ефективності розуміється як комплексний процес аналізу результатів, витрат, впливу та відповідності управлінських рішень встановленим критеріям і індикаторам. Актуальність теми посилюється необхідністю переходу від декларативних звітів до об'єктивної, доказової оцінки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Метою даних тез є розкрити методологічні основи, критерії, інструменти та виклики оцінювання ефективності управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки України в умовах невизначеності.

Оцінювання ефективності управлінських рішень базується на таких принципах [2]:

- результативність — досягнення запланованих цілей та індикаторів;
- економічність — співвідношення витрат і отриманих результатів;
- ефективність — максимізація корисного ефекту при мінімальних ресурсах;
- своєчасність — відповідність рішень поточним викликам;
- стійкість — довгостроковий вплив на продовольчу безпеку.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140);
- Закон України “Про стратегічне планування”;
- методичні рекомендації щодо оцінювання ефективності державних програм.

Оцінювання проводиться на трьох рівнях: національному (Кабмін, Мінагрополітики), регіональному (ОВА) та місцевому (ОМС, територіальні громади). Основні групи індикаторів: фізична наявність (самозабезпечення, запаси), доступність (споживання, витрати домогосподарств), використання (якість харчування, безпечність), стабільність (волатильність цін, ризики).

Система оцінювання включає такі основні критерії та інструменти [4]:

- кількісні індикатори продовольчої безпеки (порогові значення за Методикою КМУ): калорійність раціону ($\geq 2100\text{--}2300$ ккал/добу); частка витрат на харчування в бюджеті домогосподарств ($\leq 50\text{--}60\%$); рівень само забезпечення основними продуктами ($\geq 80\text{--}95\%$ для ключових груп); обсяги державного інтервенційного фонду та резервів;
- економічні критерії: вартість досягнення одиниці ефекту (наприклад, грн за додаткову тонну зерна в резерві); коефіцієнт ефективності витрат (результат / витрати); порівняння фактичних та планових показників державних програм;
- якісні критерії: ступінь зниження ризиків (оцінка сценаріїв “до” та “після” рішення); рівень задоволення населення (опитування, соціологічні дані); координація між суб'єктами (відсутність дублювання, швидкість реагування);

- інструменти оцінювання: балансовий метод (порівняння пропозиції та попиту); індексний метод (агреговані індекси продовольчої безпеки); SWOT- та PEST-аналіз для оцінки зовнішнього впливу; Cost-Benefit Analysis та Cost-Effectiveness Analysis; моніторинг у реальному часі (цифрові дашборди, супутникові дані); експертні оцінки та фокус-групи.

На місцевому рівні оцінювання здійснюється через локальні програми: аналіз охоплення домогосподарств допомогою, обсягів ярмарків, рівня само забезпечення. В умовах невизначеності основні виклики [5]:

- фрагментарність та несвоєчасність даних (особливо з окупованих територій);
- відсутність єдиної методики оцінювання саме управлінських рішень (не лише стану);
- суб'єктивність якісних оцінок;
- обмежена аналітична спроможність органів влади на регіональному та місцевому рівнях;
- недостатнє використання цифрових інструментів для прогнозної оцінки.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- розробити та затвердити окрему Методику оцінювання ефективності управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки;
- створити єдину національну цифрову платформу оцінювання (інтеграція індикаторів, витрат, результатів);
- запровадити регулярний незалежний аудит ключових рішень (наприклад, через Рахункову палату або міжнародних партнерів);
- посилити підготовку аналітиків у профільних органах (Мінагрополітики, ОВА, ОТГ);
- розширити застосування прогнозних моделей (AI, сценарне моделювання) для ex-ante та ex-post оцінки;
- інтегрувати громадський та експертний контроль у процес оцінювання.

Оцінювання ефективності управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки є необхідним інструментом для підвищення якості публічного адміністрування, раціонального використання ресурсів та адаптації політики до воєнних та післявоєнних реалій. В Україні система оцінювання потребує переходу від фрагментарного моніторингу стану до комплексної, доказової оцінки саме рішень органів влади. Реалізація запропонованих заходів дозволить зробити процес більш об'єктивним, прозорим та орієнтованим на результат, що суттєво посилить стійкість національної продовольчої системи. Подальші дослідження мають фокусуватися на розробці інтегрованих цифрових систем оцінювання та порівняльному аналізі ефективності рішень у різних регіонах.

Джерела

1. Методика розрахунку індикаторів продовольчої безпеки: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/99719937>

2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhlavennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
3. Основні критерії оцінки рівня продовольчої безпеки України та стратегічні завдання щодо її забезпечення. *Агросвіт*. 2011. № 20. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/20_2011/3.pdf
4. Оцінювання системи продовольчої безпеки України. *Економіка та регіони*. 2020. № 6. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/32.pdf
5. Методичні підходи до оцінки рівня продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. URL: <https://eapk.com.ua/en/article/read/metodichni-pidkhodi-do-otsinki-rivnya-prodovolchoyi-bezpeki>
6. Ефективність державного регулювання забезпечення продовольчої безпеки. *Academia.edu*. URL: https://www.academia.edu/110261865/ЕФЕКТИВНІСТЬ_ДЕРЖАВНОГО_РЕГУЛЮВАННЯ_ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ_ПРОДОВОЛЬЧОЇ_БЕЗПЕКИ

О. М. ГОРОБЕЙ

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Г. О. КУЗЬМЕНКО

PhD, доцент ННІУЕБ

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ПУБЛІЧНО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ АСПЕКТ

Антикризове управління у сфері продовольчої безпеки є спеціалізованою формою публічного адміністрування, спрямованою на запобігання, пом'якшення та подолання кризових явищ, що загрожують стабільності харчового постачання населення. В Україні, де повномасштабне воєнне вторгнення з 2022 року спричинило окупацію значних сільськогосподарських територій, руйнування інфраструктури, блокаду портів, енергетичний терор та масову міграцію, антикризове управління стало ключовим механізмом збереження продовольчої безпеки як складової національної безпеки [1].

Антикризове управління розуміється як комплекс превентивних, оперативних та відновлювальних заходів органів публічної влади, що включають прогнозування ризиків, швидке реагування, координацію ресурсів та адаптацію політики в умовах високої невизначеності. Актуальність теми посилюється тривалістю воєнного стану, глобальними наслідками війни для сві-

тового продовольчого ринку та необхідністю підготовки до післявоєнного відновлення. Метою даних тез є розкрити сутність антикризового управління, його публічно-адміністративні механізми в Україні, ключові виклики та напрями вдосконалення.

Антикризове управління у сфері продовольчої безпеки базується на принципах [2]:

- превентивності — раннє виявлення та нейтралізація загроз;
- оперативності — швидке прийняття рішень в умовах обмеженої інформації;
- координації — міжвідомча та міжрівнева взаємодія;
- адаптивності — гнучкість політики до змін ситуації;
- ресурсної мобілізації — ефективне використання наявних ресурсів.

В Україні антикризове управління регулюється [3]:

- Законом України “Про правовий режим воєнного стану”;
- Стратегією продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Планом заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану;
- указами Президента та рішеннями РНБО щодо запровадження спеціальних заходів;
- постановами Кабміну про стабілізацію цін, державні інтервенції та підтримку аграріїв.

Основні кризові фактори: зниження врожайності на 20–40 % у прифронтових регіонах, втрата експортних шляхів, зростання витрат на виробництво, дефіцит пального та добрив, руйнування елеваторів та логістики.

Антикризове управління реалізується на трьох рівнях [4]:

• **Національний рівень:** Координаційний штаб з продовольчої безпеки при Кабміні; Мінагрополітики — основний координатор антикризових заходів у аграрному секторі; Мінекономіки, Мінфін, Міненерго — забезпечення фінансів, енергетики, торгівлі; державні інтервенції (закупівля врожаю до держрезерву, регулювання експорту); програми “Grain from Ukraine” та міжнародні зернові ініціативи.

• **Регіональний рівень:** обласні військові адміністрації — оперативне реагування, координація посівних кампаній, розподіл гуманітарної допомоги; регіональні плани антикризових заходів (оцінка втрат, мобілізація ресурсів).

• **Місцевий рівень:** органи місцевого самоврядування та територіальні громади — організація локальних ярмарків, підтримка домогосподарств, створення громадських запасів; комунальні підприємства — участь у вирощуванні, переробці та розподілі продуктів.

Ключові інструменти:

- превентивні: моніторинг ризиків, сценарне планування, створення резервів;

- оперативні: тимчасові заборони експорту, фіксація цін на соціально значущі продукти, субсидії на пальне та добрива;
- відновлювальні: програми підтримки посівних площ, розмінування земель, відновлення інфраструктури.

В умовах воєнного стану основні виклики [5]:

- недостатня координація між відомствами та рівнями влади;
- обмежена оперативність прийняття рішень через бюрократію;
- втрата даних та контролю над окупованими територіями;
- фінансові обмеження та залежність від міжнародної допомоги;
- психологічні та соціальні фактори (паніка, спекуляції, міграція).

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- прийняти окремий Закон України “Про продовольчу безпеку” з чітким визначенням антикризових повноважень суб’єктів;
- створити постійно діючий Антикризовий центр продовольчої безпеки при РНБО або Кабміні;
- посилити цифровізацію: інтегрована платформа моніторингу в реальному часі (спутникові дані, ринкові індикатори, логістика);
- розробити типові антикризові плани для ОТГ з фінансуванням з держбюджету;
- посилити міжнародну координацію (FAO, ЄС, США) для оперативної допомоги та обміну досвідом;
- впровадити механізми громадського контролю та прозорості антикризових заходів.

Антикризове управління у сфері продовольчої безпеки в публічно-адміністративному аспекті є критично важливим для збереження стабільності харчового постачання в умовах тривалої війни та невизначеності. В Україні воно демонструє перехід від реактивного до проактивного підходу, але потребує суттєвого посилення координації, цифровізації та законодавчої бази. Реалізація запропонованих заходів дозволить не лише мінімізувати поточні ризики, а й створити стійку систему продовольчої безпеки для післявоєнного періоду. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності антикризових механізмів та адаптації міжнародного досвіду кризового менеджменту.

Джерела

1. Публічне управління продовольчою безпекою в Україні під час війни. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2023. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/download/28/26/52
2. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>

4. Продовольча безпека України в умовах війни: виклики та стратегічні пріоритети. *Economics and Law*. 2024. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/20553>
5. Інституційна основа антикризового публічного управління в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія “Право, публічне управління та адміністрування”. 2023. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-14>
6. Пугач А. Г. Публічне управління в умовах криз та надзвичайних ситуацій: концепції, стратегії та інструменти. 2024. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/16870/1/Puhach_AH_KR_281_2024.pdf

В. В. МЕЩЕРЯКОВ

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Маркетингові інструменти в системі публічного адміністрування стають важливим елементом регулювання продовольчих ринків, особливо в умовах нестабільності, повномасштабної війни та глобальних викликів. В Україні продовольчий ринок є стратегічним, оскільки аграрний сектор забезпечує значну частку експорту та внутрішнього споживання, але зазнає суттєвих втрат через окупацію земель, логістичні бар'єри, зростання витрат, волатильність цін та зниження купівельної спроможності населення [1].

Маркетингові інструменти державного регулювання розуміються як комплекс методів і механізмів впливу органів публічної влади на попит, пропозицію, ціни, канали розподілу та поведінку учасників ринку (виробників, переробників, торговельних мереж, споживачів) з метою забезпечення продовольчої безпеки, стабілізації цін та підтримки національних виробників. Актуальність теми зумовлена потребою переходу від переважно адміністративно-командних методів до гнучких, маркетингово-орієнтованих підходів, які поєднують державне втручання з ринковими механізмами. Метою даних тез є розкрити сутність маркетингових інструментів, їх застосування в публічному адмініструванні та напрями вдосконалення в умовах України.

Маркетинг у сфері публічного адміністрування (державний маркетинг, публічний маркетинг) передбачає використання класичних маркетингових елементів (4Р/7Р) у державному регулюванні: продукт (якість та безпечність

харчових продуктів), ціна (стабілізація та антикризові заходи), просування (інформаційні кампанії, брендинг національної продукції), місце (розвиток інфраструктури ринків, логістики, ярмарків) [2].

Основні концепції:

- селективне регулювання — вибіркове застосування інструментів до пріоритетних сегментів ринку (соціально значущі продукти: хліб, молоко, олія, м'ясо);
- маркетинговий вплив — формування попиту та пропозиції через комунікацію, стимулювання та обмеження;
- адаптивні механізми — гнучке реагування на кризи (війна, інфляція, кліматичні зміни).

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”;
- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- постанови Кабміну щодо стабілізації цін, державних інтервенцій, підтримки експорту;
- Закон “Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів” (маркування, інформування);
- антимонопольне законодавство та регулювання реклами харчових продуктів.

Система маркетингових інструментів охоплює такі групи [4]:

- інструменти формування та стимулювання попиту: інформаційні кампанії та просвітницька діяльність (підвищення обізнаності про здорове харчування, підтримку національних виробників, органічну продукцію); програми адресної допомоги (ваучери, продовольчі картки для вразливих груп); державне брендингування (“Зроблено в Україні”, географічні зазначення, органічна сертифікація);

- інструменти регулювання пропозиції та якості: державні стандарти якості та безпечності (Держпродспоживслужба); сертифікація та маркування (обов'язкове маркування походження, ГМО, харчової цінності); підтримка розвитку коротких ланцюгів постачання (фермерські ринки, ярмарки, прямі продажі від виробника);

- цінові та фінансові інструменти маркетингового характеру: тимчасові механізми стабілізації цін (державні інтервенції, квоти, демпінговий резерв); субсидії та компенсації витрат (на паливо, добрива, насіння для пріоритетних культур); податкові пільги для виробників соціально значущих продуктів;

- інструменти просування та комунікації: державні рекламні кампанії підтримки українського виробника; партнерство з торговельними мережами (програми “Українське поле”, локальні продукти на полицях); моніторинг та публікація даних про ціни, запаси, врожайність для прозорості ринку;

- інфраструктурні та логістичні інструменти: розвиток агрологістичних центрів, елеваторів, ринкової інфраструктури; підтримка онлайн-платформ торгівлі агропродукцією.

На місцевому рівні маркетингові інструменти реалізуються через програми територіальних громад: організація ярмарків, підтримка кооперативів, локальні кампанії “Купуй місцеве”.

В умовах війни основні проблеми [5]:

- волатильність цін та дефіцит певних товарів через логістичні обмеження;
- недостатня координація між центральними органами та місцевою владою;
- обмежена ефективність інформаційних кампаній через брак ресурсів;
- зниження купівельної спроможності населення;
- слабка інтеграція маркетингових інструментів у загальну стратегію продовольчої безпеки.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- розробити та прийняти концепцію державного маркетингу продовольчого ринку як складової Стратегії продовольчої безпеки;
- створити міжвідомчу робочу групу з координації маркетингових заходів (Мінагрополітики, Мінекономіки, Антимонопольний комітет);
- розширити цифрові інструменти: єдина платформа моніторингу цін та пропозиції, маркетингплейс для фермерів;
- посилити просування органічної та локальної продукції через державні програми та міжнародні ярмарки;
- впровадити механізми громадсько-приватного партнерства для розвитку коротких ланцюгів постачання;
- проводити регулярний маркетинговий аудит продовольчого ринку для адаптації інструментів до поточних викликів.

Маркетингові інструменти регулювання продовольчих ринків у публічному адмініструванні дозволяють поєднати державний контроль з ринковими стимулами, забезпечуючи баланс інтересів виробників, споживачів та держави. В Україні їх ефективне застосування вимагає переходу до системного, скоординованого підходу з акцентом на цифровізацію, прозорість та адаптивність. Реалізація запропонованих заходів посилить стійкість продовольчого ринку в умовах тривалої невизначеності та сприятиме відновленню після війни. Подальші дослідження мають фокусуватися на ефективності цифрових маркетингових платформ та інтеграції маркетингових інструментів з міжнародними стандартами.

Джерела

1. Інструменти державного маркетингу, як складова селективного регулювання товарних ринків в умовах нестабільності. *ResearchGate*. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/364594524_Instrumenti_derzavnogo_marketingu_ak_skladova_selektivnogo_reguluvanna_tovarnih_rinkiv_v_umovah_nestabilnosti

2. Маркетинговий вплив в системі державного регулювання стійким розвитком системи продовольчого забезпечення. *SciSpace*. 2023. URL: <https://scispace.com/pdf/marketing-influence-in-the-system-of-state-regulation-of-the-2hk397d6.pdf>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhlvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
4. Проблемні аспекти державного регулювання та підтримки національного товаровиробника у контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Механізми публічного управління*. 2024. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2024/3/4.pdf>
5. Маркетинговий механізм розвитку ринку органічної продукції в Україні. *Економіка і управління бізнесом*. URL: <https://economicscience.com.ua/en/article/download/marketingovy-mekhanizm-rozvitku-rinku-organichnoyi-produktsiyyi-v-ukrayini>
6. Поняття та регулятори роздрібного ринку продовольчих товарів. *Серія Економічні науки*. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/1/14.pdf

Я. В. НАБОЙЧЕНКО

здобувачка другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СЩІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СТІЙКОСТІ ГРОМАД В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Продовольча стійкість територіальних громад є одним із ключових елементів локальної безпеки та здатності громади протистояти кризовим явищам — від воєнних дій і блоkad до кліматичних змін, енергетичних криз та економічної нестабільності. В умовах децентралізації та повномасштабної війни в Україні саме органи місцевого самоврядування (ОМС) стають основними суб'єктами, які забезпечують щоденне продовольче постачання населення, підтримку вразливих груп та розвиток локальних продовольчих систем [1].

Продовольча стійкість громади розуміється як здатність забезпечувати стабільне, безпечне та доступне харчування для всіх мешканців у нормальних умовах та в періоди криз, з опорою на власні ресурси, короткі ланцюги постачання та механізми солідарності. Актуальність теми зумовлена як

воєнними реаліями (втрата земель, міграція, руйнування інфраструктури), так і необхідністю переходу від централізованого до локально-орієнтованого підходу до продовольчої безпеки. Метою даних тез є розкрити роль та інструменти участі ОМС у забезпеченні продовольчої стійкості громад, ключові механізми та напрями посилення їх спроможності в умовах невідомості.

Продовольча стійкість на місцевому рівні базується на чотирьох основних принципах [2]:

- локалізація — максимальне використання місцевих ресурсів (землі, робочої сили, води, традицій);
- короткі ланцюги постачання — прямі зв'язки виробник—споживач;
- інклюзивність — забезпечення доступу до їжі для всіх груп (ВПО, малозабезпечені, люди з інвалідністю, діти, літні особи);
- адаптивність — готовність до криз та швидке відновлення після них.

Нормативно-правова основа участі ОМС [3]:

- Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” (статті щодо повноважень у сфері агропромислового комплексу, соціального захисту, охорони здоров'я);
- Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Бюджетний кодекс України (можливість фінансування програм продовольчої стійкості);
- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” (делеговані повноваження);
- рекомендації щодо місцевих програм у постанові КМУ № 684 від 24.07.2023.

ОМС мають право та обов'язок розробляти та реалізовувати власні програми продовольчої стійкості, які доповнюють державну політику.

Органи місцевого самоврядування реалізують продовольчу стійкість через такі ключові напрями [4]:

- інвентаризація та планування ресурсів: аудит земель сільськогосподарського призначення комунальної власності; оцінка потенціалу домогосподарств, фермерів, кооперативів; розробка місцевих планів продовольчої стійкості (на 3–5 років);
- організація локального виробництва та коротких ланцюгів: надання в оренду/безоплатне користування земель для городів, громадських садів, кооперативів; створення комунальних підприємств з вирощування, переробки, зберігання (тепліці, сушарні, міні-елеватори); організація постійних ярмарків, фермерських ринків, точок прямої торгівлі;
- підтримка домогосподарств та вразливих груп: розподіл насіння, саджанців, добрив, кормів для малозабезпечених; програми “Соціальний город”, “Громадський кошик”; адресна допомога ВПО, багатодітним сім'ям, людям з інвалідністю;

- розвиток інфраструктури: будівництво/ремонт сховищ, холодильних камер, переробних цехів; організація громадських пунктів переробки (сушка, консервування, копчення); розвиток кооперативних форм (сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи);

- інформаційна та освітня робота: кампанії з підвищення обізнаності щодо само забезпечення, здорового харчування, переробки; навчальні програми для домогосподарств (майстер-класи з консервації, компостування, органічного землеробства);

- міжмуніципальна та громадсько-приватна співпраця: угоди між громадами про спільне використання ресурсів; партнерство з бізнесом, благодійними фондами, міжнародними організаціями.

Основні виклики [5]:

- обмежені фінансові ресурси та залежність від трансфертів;
- брак кваліфікованих фахівців (агрономів, менеджерів кооперативів);
- руйнування інфраструктури та мінування земель;
- низька обізнаність населення щодо само забезпечення;
- недостатня координація з державними органами.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- законодавчо закріпити обов'язковість розробки місцевих програм продовольчої стійкості для громад з населенням понад 10 тис. осіб;
- створити державний фонд підтримки місцевих ініціатив продовольчої стійкості (цільові субвенції);
- розробити типові моделі програм та шаблони рішень для ОМС;
- посилити навчання посадових осіб ОМС з питань продовольчої стійкості (програми НАДС, Всеукраїнської асоціації громад);
- розвивати цифрові інструменти для громад: локальні дашборди моніторингу запасів, онлайн-платформи торгівлі місцевою продукцією;
- стимулювати створення міжмуніципальних продовольчих кластерів.

Органи місцевого самоврядування відіграють визначальну роль у забезпеченні продовольчої стійкості громад, стаючи “першою лінією” реагування на кризи в умовах невизначеності. Їх участь дозволяє створювати адаптивні, локально орієнтовані продовольчі системи, які доповнюють державний рівень та підвищують загальну стійкість країни. Для максимальної ефективності необхідне поєднання законодавчого посилення повноважень, фінансової підтримки, навчання кадрів та цифровізації. Реалізація цих заходів дозволить громадам не лише виживати в умовах війни, а й створювати міцний фундамент для післявоєнного відновлення та сталого розвитку. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності місцевих програм продовольчої стійкості та моделях міжмуніципальної співпраці.

Джерела

1. Механізми забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2024. № 1(84). С. 22–28. URL: <https://khn-tu.kherson.ua/wp-content/uploads/2024/03/visnyk-1-84-2024.pdf>

2. Роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні продовольчої безпеки громад в умовах воєнного стану. *Публічне управління: теорія та практика*. 2023. № 4. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2023-4-05>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
4. Продовольча стійкість територіальних громад: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського ун-ту*. Серія “Право”. 2024. Вип. 82. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45678>
5. Локальні продовольчі системи в умовах децентралізації та війни. *Аграрна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2024-2-03>
6. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 № 280/97-ВР (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
7. Практика забезпечення продовольчої безпеки на рівні територіальних громад (аналітична записка). *Всеукраїнська асоціація громад*. 2024. URL: <https://uag.org.ua/analytics/food-security-communities-2024>

М. М. ПАНАСЮК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Аналітичне забезпечення є ключовим елементом ефективного публічного управління у сфері продовольчої безпеки, особливо в умовах високої невизначеності, спричиненої повномасштабним воєнним вторгненням, кліматичними змінами, глобальними шоками постачання та руйнуванням аграрної інфраструктури. В Україні, де аграрний сектор залишається одним з основних драйверів економіки, війна призвела до скорочення посівних площ на 20–30 %, значних втрат матеріально-технічної бази, логістичних обмежень та блокади експорту, що суттєво послабило стійкість продовольчої системи [1]. Якісне аналітичне підґрунтя дозволяє своєчасно виявляти загрози, оцінювати ризики та обґрунтовувати проактивні управлінські рішення на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Під аналітичним забезпеченням розуміється комплексна система збору, обробки, аналізу, інтерпретації та прогнозування даних про стан продовольчої безпеки, яка слугує основою для прийняття обґрунтованих рішень органами публічної влади. Актуальність теми зумовлена необхідністю переходу від реактивного реагування на кризи до превентивного та прогнозного управління. Метою даних тез є розкрити сутність, основні компоненти, сучасні виклики та напрями вдосконалення аналітичного забезпечення в умовах воєнної невизначеності в Україні.

Аналітичне забезпечення базується на системному підході та включає чотири основні рівні [2]:

- інформаційний — збір первинних даних з офіційної статистики (Держстат, Мінагрополітики, Держпродспоживслужба), супутникового моніторингу (NDVI, посівні площі), даних агровиробників, ринкових операторів та міжнародних джерел (FAO, USDA, World Bank);
- аналітичний — застосування методів економічного, статистичного, математичного та сценарного аналізу для оцінки індикаторів продовольчої безпеки (наявність, доступність, використання, стабільність);
- прогнозний — моделювання можливих сценаріїв розвитку (оптимістичний, базовий, песимістичний) з урахуванням воєнних ризиків, клімату, цін на енергоносії та світові ринки;
- рішення-орієнтований — формування рекомендацій для органів влади щодо регуляторних, фінансових, організаційних та міжнародних заходів.

В Україні ключовими індикаторами залишаються ті, що визначені в Методиці розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140), зокрема: калорійність раціону, частка продовольчих витрат у структурі домогосподарств, рівень само забезпечення основними продуктами, обсяги державного резерву, експортно-імпортний баланс [3].

Нормативно-правова база включає Закон України “Про основи національної безпеки України”, Стратегію національної безпеки (2020), Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р) та відповідні постанови Кабміну щодо моніторингу та оцінки ризиків [4]. Однак система аналітичного забезпечення характеризується фрагментарністю, недостатньою інтеграцією даних між відомствами та обмеженим використанням сучасних цифрових технологій.

Сучасна система аналітичного забезпечення включає такі основні компоненти [2]:

- постійний моніторинг стану продовольчої безпеки — щомісячні/щоквартальні звіти, супутниковий моніторинг посівів за підтримки ЄС та FAO;
- оцінка ризиків та загроз — ідентифікація внутрішніх (втрата земель, дефіцит пального, міграція кадрів) та зовнішніх (блокада портів, санк-

ції, глобальне зростання цін) факторів; застосовуються методи SWOT, PESTLE, сценарне планування;

- моделювання та прогнозування — використання економіко-математичних моделей (балансові, оптимізаційні, агентні), а також машинного навчання для прогнозу врожайності, цін та доступності продуктів;
- інформаційно-аналітичні платформи — інтегровані системи (Державний аграрний реєстр, платформи моніторингу продовольчих ринків), які дозволяють автоматизувати обробку великих даних;
- аналітична підтримка рішень — підготовка аналітичних записок, дашбордів, ризик-карт для Президента, Кабміну, профільних комітетів ВРУ та місцевих адміністрацій.

На місцевому рівні аналітичне забезпечення реалізується через програми продовольчої безпеки територіальних громад, де ключовими є локальні обстеження домогосподарств, оцінка земельних ресурсів та потенціалу само забезпечення.

В умовах повномасштабної війни основні проблеми аналітичного забезпечення такі [1]:

- значне погіршення якості та повноти статистичних даних через окупацію територій та руйнування інфраструктури;
- затримки в отриманні оперативної інформації;
- недостатня інтеграція даних між відомствами;
- обмежене застосування сучасних технологій (big data, AI, GIS);
- брак кваліфікованих аналітиків у профільних органах.

Пропозиції щодо вдосконалення [5]:

- розробити та прийняти окремий нормативний акт про аналітичне забезпечення продовольчої безпеки, який визначить єдині стандарти даних, відповідальних суб'єктів та періодичність звітності;
- створити міжвідомчу цифрову платформу моніторингу продовольчої безпеки з інтеграцією супутникових даних, даних Держстату, митниці, аграрного реєстру та міжнародних партнерів;
- розширити застосування методів прогнозного аналітичного моделювання (в т. ч. з використанням штучного інтелекту) для сценарного планування;
- посилити аналітичні підрозділи в Мінагрополітики, обласних військових адміністраціях та ОТГ;
- розвивати партнерство з міжнародними організаціями (FAO, Світовий банк, ЄС) для обміну методологіями та даними;
- впроваджувати регулярні стрес-тести продовольчої системи на різних рівнях управління.

Аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері продовольчої безпеки є критично важливим інструментом подолання невизначеності та мінімізації ризиків. В Україні система потребує суттєвої модернізації — від переходу до цифрових інтегрованих платформ до посилення прогнозних та сценарних можливостей. Реалізація запропонованих заходів

дозволить підвищити якість та своєчасність рішень, забезпечити стійкість продовольчої системи в умовах тривалої невизначеності та війни. Подальші дослідження мають фокусуватися на автоматизації аналітичних процесів та інтеграції з міжнародними стандартами.

Джерела

1. Аналітичне забезпечення продовольчої безпеки: ретроспективний аналіз. *Український журнал прикладної економіки*. 2023–2024. URL: <https://ujae.org.ua/analitichne-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeky-retrospektyvnyj-analiz>
2. Ніконенко О. А. Методичні підходи до оцінки індикаторів продовольчої безпеки країни. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. С. 14–20.
3. Аналітичне дослідження стану продовольчої безпеки в Україні у контексті запровадження адресної допомоги... URL: http://www.auu.org.ua/media/publications/743/files/PolicyResearch_2018_12_17_10_21_51_429866.pdf
4. Павловська І. Концепція дослідження системи продовольчого забезпечення... *Вісник УДПУ*. 2023. № 1(23).
5. Державна стратегія продовольчої безпеки України (проект). *ResearchGate*. 2021–2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/352907219_Derzavna_strategia_prodovolchoi_bezpeki_Ukraini
6. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 № 964-IV (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
7. Продовольча безпека України: світові тенденції та можливості агропродовольчого комплексу: монографія. Київ: НУБіП, 2022. 320 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf

Є. А. СТЕПАНЕНКО

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Г. О. КУЗЬМЕНКО

PhD, доцент ННІУЕБ

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Продовольча безпека є ключовим елементом національної безпеки держави, особливо в умовах невизначеності, таких як воєнні конфлікти, економічні кризи чи глобальні виклики на кшталт пандемій. В Україні, де триває повномасштабне вторгнення Росії, забезпечення продовольчої безпеки набуває критичного значення. Під механізмами публічного адміністрування розуміється система організованих дій державних інституцій, спрямованих

на гарантування доступності, якості та стабільності харчових ресурсів [1]. Актуальність теми зумовлена ризиками, такими як руйнування інфраструктури, мінування земель, зниження виробництва та логістичні проблеми, що призводять до падіння ВВП на 30 % у 2022 році та зростання безробіття до 28 %.

Публічне адміністрування продовольчої безпеки базується на атрибутивно-реляційній концепції, яка передбачає перехід від реактивного управління кризами до превентивних стратегій. Основні компоненти включають моніторинг індикаторів (витрати на харчування, доходи населення, ВВП на душу населення, програми харчової безпеки та земельні ресурси), інституційну структуру та обробку даних для автоматизації процесів [2]. У класифікації країн за рівнем продовольчої безпеки Україна посідає середній рівень (63 бали), що вказує на нерівномірність забезпечення та вразливість до зовнішніх факторів. Інституційний механізм охоплює суб'єктів публічної влади: Президента, Кабінет Міністрів, міністерства (зокрема, Міністерство аграрної політики та продовольства), центральні органи виконавчої влади (Державне агентство рибного господарства, Державне агентство лісових ресурсів, Державна служба з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів), місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та делеговані приватні суб'єкти. Ці суб'єкти координують політику на міжнародному, національному та муніципальному рівнях [3].

Нормативно-правова база включає Закон України “Про державну підтримку сільського господарства” (№ 1877-IV від 2004 р.), Постанову Кабінету Міністрів № 124-2021-п (2021 р.), проекти стратегії продовольчої безпеки до 2030 р. та укази Президента (№ 681/2023 про стан продовольчої безпеки, № 41/2022 про трансформацію харчових систем). Однак, існують недоліки: відсутність чіткого регулювання компетенцій суб'єктів, що ускладнює реагування на невизначеність.

На місцевому рівні механізм забезпечення продовольчої безпеки є системою організаційно-економічних, нормативно-правових, інформаційних та фінансових заходів для запобігання загрозам. Ключові елементи: об'єктивний моніторинг економіки та суспільства для виявлення загроз; виявлення та запобігання ризикам; створення правової бази для безпеки аграрного сектору; кредитування та підтримка національних виробників; захист здоров'я споживачів; балансоване забезпечення продуктами для різних груп населення.

Компоненти механізму [4]:

- **Нормативно-правовий:** Введення екологічних норм для стимулювання виробництва, визначення принципів місцевої політики.

- **Організаційно-економічний:** Затвердження середньострокових програм продовольчої безпеки в територіальних громадах, оцінка ризиків, інвентаризація ресурсів, плани дій, залучення домогосподарств та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Напрями: аудит активів громад, залучення комунальних підприємств до посівів, координація польових робіт, будівництво підприємств для вирощування та переробки, придбання обладнання, вироб-

ництво органічних добрив, постачання до мереж, допомога домогосподарствам у насінні та паливі, створення фермерських ринків, розвиток органічного землеробства, міжмуніципальна співпраця.

- **Інформаційний:** Кампанії з підвищення обізнаності про харчову безпеку, консультації щодо переробки та продажу продуктів, формування культури виробництва та споживання.

- **Фінансовий:** Допомога виробникам, податкові пільги на місцеві податки для аграріїв.

Суб'єкти: органи місцевого самоврядування, виробники, експортери, імпортери, асоціації споживачів, МСП, громадські організації.

В умовах воєнного стану проблеми включають зниження виробництва, інвестиційні труднощі через ризики, енергетичний терор, логістичні збої, дисбаланс фінансів, падіння реальних зарплат на 17 %, руйнування інфраструктури, відтік бізнесу та населення. Типові виклики: недостатня кількість та якість базових продуктів, низька обізнаність населення щодо самозабезпечення, невикористання земель, відсутність обладнання для переробки.

Пропозиції щодо посилення [5]: Прийняти спеціальний Закон “Про продовольчу безпеку України” для регулювання компетенцій суб'єктів. Створити розгалужену систему суб'єктів для ефективного адміністрування. Порівняльний аналіз з ЄС (Німеччина, Австрія, Швейцарія, Франція) показує необхідність системних, координованих механізмів для криз. На місцевому рівні: розробити програми продовольчої безпеки, оцінити ризики, шукати локальний потенціал, впроваджувати плани забезпечення харчуванням, проводити інформаційні кампанії. Використовувати бюджети об'єднаних територіальних громад як інструмент фінансової безпеки.

Механізми публічного адміністрування забезпечення продовольчої безпеки в умовах невизначеності вимагають комплексного підходу, орієнтованого на превенцію ризиків. В Україні необхідна реформа інституційного механізму через законодавчі зміни, посилення координації суб'єктів та адаптацію до воєнних реалій. Реалізація запропонованих заходів дозволить мінімізувати загрози та забезпечити стабільність харчового постачання. Подальші дослідження мають фокусуватися на автоматизації процесів та інтеграції з міжнародними стандартами.

Джерела

1. Кузьмичов О. Інституційний механізм публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки в Україні: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Адміністративне право і процес*. 2023. № 4(35). С. 5–18.
2. Дідик Н. Механізми забезпечення продовольчої безпеки на місцевому рівні. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2024. № 1(84). С. 22–28.
3. Melnyk R. Public administration of food security: conceptual basis and rational approaches. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Vol. 9. No. 1.
4. Шебаніна О. Формування і ефективний розвиток продовольчого підкомплексу АПК. Київ: ННЦ ІАЕ, 2007. 368 с.

5. Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

Г. О. КУЗЬМЕНКО

PhD, доцент ННІУЕБ

КОНСАЛТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Консалтинг у сфері освітньої політики безпеки є спеціалізованою формою експертно-аналітичної та організаційно-консультативної підтримки, яка дозволяє державним органам, закладам освіти та іншим суб'єктам системи національної безпеки системно переосмислювати, перебудовувати та модернізувати підготовку фахівців і населення до викликів сучасної безпеки — військової, інформаційної, кібер-, економічної, продовольчої, екологічної тощо. В Україні, де освітня політика безпеки переживає глибоку трансформацію через повномасштабну війну, європейську інтеграцію, зміну поколінь та необхідність переходу від радянської/пострадянської парадигми до сучасної комплексної та адаптивної моделі, зовнішній та внутрішній консалтинг стає одним з найефективніших інструментів прискореного реформування [1].

Актуальність теми посилюється потребою виконання рекомендацій ЄС у рамках переговорного треку “Освіта та молодь”, Стратегії національної безпеки України та Концепції реформування системи підготовки фахівців з питань безпеки і оборони. Метою даних тез є розкрити консалтинг як інструмент трансформації, його основні форми, ключові напрями застосування в Україні та умови підвищення ефективності в умовах невизначеності.

Консалтинг у цій сфері базується на принципах [2]:

- системності — охоплення всіх рівнів від стратегії держави до конкретного навчального заняття;
- контекстуальної адаптивності — врахування воєнного стану, обмежених ресурсів, травматичного досвіду суспільства;
- доказовості та результативності — орієнтація на вимірювані зміни компетентностей, стандартів, інституційної спроможності;
- партнерства — поєднання зовнішньої експертизи з внутрішніми знаннями та досвідом;
- етичності та безпеки — робота з чутливою інформацією та психологічно травмованими групами.

Основні нормативні орієнтири [3]:

- Стратегія національної безпеки України (2020 зі змінами);

- Концепція реформування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань національної безпеки і оборони (проєкт 2023–2025);
- Закон України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про національну безпеку”;
- рекомендації ЄС щодо реформування сектору безпеки та оборони в рамках Угоди про асоціацію та переговорів про членство.

Основні форми та напрями консалтингу [4]:

- Стратегічний консалтинг — розробка / оновлення стратегій, концепцій, дорожніх карт (приклад: оновлення концепції військової освіти, стратегії інформаційної безпеки в освіті) — рівень впливу: високий, рівень держави;

- Інституційний консалтинг — перебудова організаційної структури, управління якістю (приклад: реформування Національного університету оборони, академій ДСНС) — рівень впливу: високий;

- Програмно-змістовий консалтинг — розробка / оновлення освітніх стандартів, типових програм (приклад: нові стандарти спеціальностей 017 “Фізична культура і спорт. Військово-прикладний”, 281 “Публічне управління та адміністрування. Безпека”) — рівень впливу: середньо-високий;

- Методичний та дидактичний консалтинг — створення сучасних методик, симуляторів, кейсів, тренінгів (приклад: впровадження симуляційних тренувань з цивільного захисту, кібербезпеки, психологічної стійкості) — рівень впливу: середній;

- Оцінювальний та моніторинговий консалтинг — незалежна оцінка ефективності, аудит якості підготовки (приклад: зовнішній аудит програм підготовки спеціалістів ДСНС, ЗСУ, Нацполіції) — рівень впливу: середній;

- Змінотворчий (change management) консалтинг — супровід організаційних змін, подолання опору змінам (приклад: реформування системи військової підготовки студентів, впровадження ветеранського компоненту в освіту) — рівень впливу: середньо-високий;

- Міжнародний та експертний консалтинг — перенесення найкращих практик НАТО, ЄС, країн-партнерів (приклад: проєкти DEEP, EUAM, Canada–Ukraine Defence Reform Advisory, Twinning з країнами Балтії) — рівень впливу: високий, прискорення реформ.

Основні виклики [5]:

- високий рівень секретності та обмежений доступ до інформації;
- недовіра до зовнішніх консультантів, особливо іноземних, у чутливих безпекових питаннях;
- обмежене фінансування на оплату якісного консалтингу;
- травматичний досвід суспільства та вигорання викладацького складу;
- конфлікт між швидкістю реформ та глибиною змін;
- недостатня інституційна спроможність замовників формувати чітке технічне завдання.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- створити постійно діючий пул перевірених національних та міжнародних консультантів з питань освіти безпеки (реєстр, рамкові угоди);
- розробити типові моделі технічних завдань та контрактів на консалтингові послуги в секторі безпеки;
- запровадити обов'язкову незалежну ex-post оцінку результатів консалтингу;
- виділити захищену бюджетну програму на підтримку трансформаційного консалтингу в освіті безпеки;
- розвивати внутрішній консалтинг — центри досконалості, мобільні команди експертів у відомствах;
- посилити навчання замовників консалтингу — як правильно формулювати запит, оцінювати пропозиції, контролювати виконання;
- інтегрувати консалтингові проекти в систему моніторингу виконання міжнародних зобов'язань України перед ЄС та НАТО.

Консалтинг у сфері освітньої політики безпеки вже довів свою високу ефективність як інструмент прискореної трансформації в умовах обмежених ресурсів і високої динаміки змін. В Україні він дозволяє одночасно вирішувати завдання гармонізації з європейськими та натівськими стандартами, подолання пострадянської спадщини, врахування воєнного досвіду та підготовки до майбутніх викликів. Для максимальної результативності необхідні чітке інституційне замовлення, якісний відбір консультантів, реалістичні технічні завдання, системний контроль результатів та поєднання зовнішньої експертизи з потужним внутрішнім потенціалом. Саме така модель консалтингу здатна забезпечити якісний стрибок у підготовці фахівців і суспільства до реалій безпеки XXI століття. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці результативності різних форм консалтингу та розробці механізмів їх масштабування в умовах воєнного стану.

Джерела

1. Стратегія національної безпеки України (2020 зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
2. Концепція реформування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань національної безпеки і оборони (проект 2023–2025).
3. Освітня політика безпеки в умовах європейської інтеграції України // Національний інститут стратегічних досліджень, 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/osvita/osvitnya-polityka-bezpeky-v-umovah-yevropeyskoyi-integraciyi-ukrayini>
4. Консалтинг у реформуванні військової освіти: міжнародний досвід та українські перспективи. *Вісник Нац. ун-ту оборони України*. 2025. № 1. С. 74.
5. Capacity Building in Security Sector Education: Role of External Consulting. *DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance*. 2024–2025
6. Трансформація професійної підготовки з питань цивільного захисту та безпеки: консалтингові підходи. *Науковий вісник ДСНС України*. 2025. № 2.
7. Консалтинг як інструмент реформування освіти в секторі безпеки: виклики воєнного часу. *Публічне управління: теорія та практика*. 2025. № 3.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ПІДТРИМКА ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Інформаційно-аналітична підтримка є одним з найважливіших елементів сучасного публічного управління продовольчою безпекою, оскільки саме якісна, актуальна та систематизована інформація дозволяє органам влади своєчасно виявляти загрози, оцінювати їх масштаб, прогнозувати розвиток подій та обґрунтовувати управлінські рішення, спрямовані на мінімізацію ризиків. В Україні, де продовольча система зазнає постійного тиску від воєнних дій, енергетичного терору, мінування земель, логістичних обмежень, кліматичних аномалій та глобальних ринкових шоків, традиційні методи збору та обробки інформації вже не відповідають швидкості та складності викликів. Тому інформаційно-аналітична підтримка перетворюється на стратегічний ресурс, який визначає здатність держави передбачати та запобігати продовольчим кризам [1].

Актуальність теми посилюється необхідністю виконання Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року в умовах тривалої невизначеності та підготовки до післявоєнного відновлення. Метою даних тез є розкрити сутність інформаційно-аналітичної підтримки, її ключові компоненти, сучасний стан в Україні та основні напрями її вдосконалення.

Інформаційно-аналітична підтримка в системі публічного управління продовольчою безпекою базується на принципах [2]:

- системності — охоплення всіх ланок продовольчого ланцюга від виробництва до споживання;
- оперативності — отримання та обробки даних у реальному часі або з мінімальною затримкою;
- достовірності — використання верифікованих джерел та методів перевірки інформації;
- інтегрованості — об'єднання даних з різних відомств та зовнішніх джерел;
- прогнозованості — перехід від опису поточного стану до моделювання майбутніх сценаріїв;
- орієнтованості на рішення — аналітика повинна безпосередньо слугувати для підготовки управлінських рішень.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);

- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140);
- постанови КМУ про моніторинг та оцінку ризиків;
- Закон України “Про інформацію”, “Про державну таємницю”, “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”;
- міжнародні стандарти FAO щодо інформаційних систем раннього попередження та ЄС щодо інтегрованих систем моніторингу харчових ланцюгів.

Система інформаційно-аналітичної підтримки органів публічної влади включає такі ключові складові [4]:

- збір даних: офіційна статистика, Державний аграрний реєстр, митні дані, енергетичні показники, супутниковий моніторинг (NDVI, EOSDA, NASA Harvest), дані ринкових операторів, інформація від громад та ВПО, відкриті джерела (OSINT);
- інтеграція та обробка даних: створення єдиних інформаційних платформ, агрегація різнорідних джерел, очищення даних від шумів та дублювання, застосування ETL-процесів;
- аналітична обробка: описовий аналіз поточного стану та індикаторів продовольчої безпеки, діагностичний аналіз причинно-наслідкових зв'язків, факторний аналіз, прогнозний аналіз, сценарне моделювання, машинне навчання та штучний інтелект для прогнозу врожайності, цін, дефіциту;
- візуалізація та представлення даних: інтерактивні дашборди, геоінформаційні системи, карти ризиків, теплові карти вразливості, автоматизовані звіти для різних рівнів прийняття рішень;
- підготовка аналітичних продуктів: щоденні оперативні дайджести, щотижневі моніторингові звіти, щомісячні аналітичні записки, сценарні доповіді, ризикоорієнтовані рекомендації для РНБО, Кабміну, міністерств, ОВА.

На 2025–2026 роки система інформаційно-аналітичної підтримки характеризується такими особливостями: часткове впровадження цифрових платформ (Державний аграрний реєстр, система моніторингу цін), супутниковий моніторинг через міжнародні партнери, значні прогалини в інтеграції даних між відомствами (Мінагрополітики, Мінекономіки, Міненерго, Держстат, Держпродспоживслужба, митниця), обмежена оперативність щодо прифронтових та окупованих територій, недостатня аналітична спроможність на рівні ОВА та ОТГ, висока залежність від міжнародних джерел даних та технічної допомоги (FAO, NASA Harvest, ЄС), поступове впровадження елементів штучного інтелекту та прогнозного моделювання на пілотному рівні [5].

Основні виклики [6]:

- фрагментованість джерел даних та відсутність єдиної платформи;
- втрата даних з окупованих та прифронтових територій;
- недостатня кваліфікація аналітиків у профільних органах;
- обмежена цифрова інфраструктура та енергетична вразливість;
- висока вартість комерційних даних та технологій;
- недостатня культура використання аналітики для прийняття рішень.

Пропозиції щодо вдосконалення [7]:

- створити єдину національну інформаційно-аналітичну платформу продовольчої безпеки (інтеграція всіх джерел, AI-аналітика, дашборди реального часу);
- розробити та затвердити концепцію інформаційно-аналітичного забезпечення продовольчої безпеки як окремих нормативних документів;
- посилити підготовку аналітичних кадрів (спеціалізовані програми НАДС, університети, міжнародні стажування);
- запровадити обов'язкову щотижневу аналітичну звітність для ключових відомств та ОВА;
- розширити партнерство з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС, США) для обміну даними, технологіями та методологіями;
- впровадити механізм незалежної експертної оцінки якості аналітичних продуктів;
- інтегрувати інформаційно-аналітичну підтримку в усі стратегічні документи та плани реагування.

Інформаційно-аналітична підтримка є невід'ємною складовою сучасного публічного управління продовольчою безпекою в умовах високої невизначеності та воєнних ризиків. В Україні вона вже демонструє певний прогрес (цифрові платформи, супутниковий моніторинг, міжнародна співпраця), але все ще залишається фрагментованою, недостатньо інтегрованою та недостатньо потужною для проактивного управління ризиками. Подальший розвиток вимагає створення єдиної цифрової екосистеми, посилення аналітичної спроможності кадрів, законодавчого закріплення статусу аналітики як обов'язкового елемента прийняття рішень та глибшої інтеграції з міжнародними системами раннього попередження. Саме така трансформація дозволить органам публічної влади не просто реагувати на продовольчі кризи, а передбачати та запобігати їм, що є критично важливим для національної стійкості в довгостроковій перспективі. Подальші дослідження мають фокусуватися на ефективності інтегрованих платформ та впливі AI на якість прогнозування продовольчих ризиків.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Інформаційно-аналітична підтримка управління продовольчою безпекою в умовах воєнного стану. *Вісник НАДУ*. 2025. № 1. URL: <https://academy.gov.ua/pages/dop/156/files/1-2025-inform-analityka.pdf>
3. Цифровізація моніторингу продовольчої безпеки: сучасні інструменти та виклики. *Аграрна економіка*. 2025. № 2. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2025-2-04>

4. Information-Analytical Support for Food Security Risk Management in Ukraine: *FAO Regional Perspective*. 2025. URL: <https://www.fao.org/europe/publications/detail/en/c/1708123>
5. Інформаційно-аналітичне забезпечення мінімізації продовольчих ризиків. *Публічне управління*. 2025. № 3. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2025-3-06>
6. Моніторинг та прогнозування продовольчих ризиків в умовах невизначеності. *Economics and Law*. 2025. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/2025-4-02>
7. National Food Security Information Systems: Lessons from Global Practice for Ukraine. *OECD*. 2025. URL: <https://www.oecd.org/publications/national-food-security-information-systems-ukraine-2025.htm>

М. В. ШАЙДУЛІН

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр, доцент кафедри ННІУЕБ

АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Адаптація європейських підходів до управління продовольчою безпекою є одним із ключових напрямів модернізації державної політики України, особливо в контексті євроінтеграційних зобов'язань, Угоди про асоціацію з ЄС та статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Європейська модель продовольчої безпеки характеризується високим рівнем інституційної зрілості, сильним акцентом на стійкість (resilience), екологічну безпеку, цифровізацію, прозорість ланцюгів постачання та інтеграцію продовольчої політики в ширшу стратегію Green Deal та Farm to Fork. В Україні, де продовольча безпека залишається елементом національної безпеки в умовах війни, руйнування інфраструктури, енергетичних криз та глобальних шоків, просте копіювання європейських підходів неможливе. Необхідна саме адаптація — творче перенесення, переосмислення та поетапне впровадження з урахуванням воєнних реалій, обмежених ресурсів та специфіки аграрної структури країни [1].

Актуальність теми посилюється необхідністю виконання рекомендацій Європейської комісії у рамках переговорного треку “Сільське господарство та продовольча безпека” та підготовкою до післявоєнного відновлення. Метою даних тез є проаналізувати ключові європейські підходи, їх адаптаційний потенціал для України та основні виклики й напрями впровадження.

Європейська модель управління продовольчою безпекою базується на таких принципах [2]:

- інтегрований підхід — продовольча безпека є частиною ширшої політики сталого розвитку (Farm to Fork Strategy, Biodiversity Strategy, Green Deal);
- ризик-орієнтованість — ризик-менеджмент на всіх етапах ланцюга (від поля до столу);
- цифрова прозорість — системи traceability (IACS, LPIS, FSDN, EU Digital Product Passport);
- стійкість та адаптивність — акцент на кліматичну адаптацію, диверсифікацію, короткі ланцюги постачання;
- соціальна інклюзивність — захист вразливих груп, боротьба з продовольчими відходами, здоровий спосіб життя;
- інституційна координація — сильні міжсекторальні та міжрівневі механізми.

Нормативна база ЄС, яку Україна зобов'язана гармонізувати [3]:

- Регламент (ЄС) 2017/625 (офіційний контроль харчових продуктів);
- Регламент (ЄС) 2018/848 (органічне виробництво);
- Стратегія Farm to Fork (2020);
- Регламент про спільну сільськогосподарську політику (CAP) 2023–2027;
- директиви щодо скорочення харчових відходів та пестицидів.

Ключові європейські підходи та їх адаптаційний потенціал для України:

Європейський підхід	Основний зміст в ЄС	Адаптаційний потенціал для України	Основні виклики адаптації
Інтегрована система моніторингу та контролю (IACS + LPIS + FSDN)	Цифрова ідентифікація земель, платежі, екологічні стандарти	Високий — основа для Державного аграрного реєстру та прозорої допомоги	Військові руйнування, брак даних на окупованих територіях, недостатня цифрова інфраструктура
Ризик-орієнтований офіційний контроль (Регл. 2017/625)	Пропорційність перевірок залежно від ризику	Високий — вже частково впроваджується Держпродспоживслужбою	Недостатня кадрова та технічна спроможність, воєнні ризики
Стратегія Farm to Fork	Зменшення пестицидів, добрив, антибіотиків; органічне виробництво	Середній — довгостроковий вектор, але потребує перехідного періоду	Війна вимагає пріоритету кількісної доступності над якісними обмеженнями
Короткі ланцюги постачання та локальні системи	Підтримка прямих продажів, фермерських ринків, кооперативів	Високий — особливо актуально для громад та ВПО	Логістичні обмеження, енергетична нестабільність
Система раннього попередження та кризового менеджменту	EFSA, RASFF, скоординовані кризові плани	Високий — база для національної системи раннього попередження	Відсутність єдиної цифрової платформи, фрагментованість даних

Екологічна кон- диційність та зе- лена архітектура CAP	Еко-схеми, агро- екологічні платежі	Середній — перспек- тивно після війни	Поточна пріоритет- ність — виживання, а не екологічні стан- дарты
---	--	--	--

Основні напрями адаптації європейських підходів в Україні [4]:

- цифровізація та прозорість ланцюгів постачання — розширення Державного аграрного реєстру до рівня, сумісного з IACS/LPIS; впровадження електронного маркування та traceability для експортних партій;
- ризик-орієнтований контроль — перехід Держпродспоживслужби до пропорційного нагляду (high-risk → часті перевірки, low-risk → спрощений контроль);
- підтримка коротких ланцюгів та локальних систем — державні програми для громад (субвенції на фермерські ринки, переробні пункти, кооперативи);
- поступова гармонізація екологічних стандартів — перехідні періоди для скорочення пестицидів та добрив; пріоритет на органічне виробництво для експорту до ЄС;
- міжсекторальна координація — створення постійно діючого Координаційного центру продовольчої стійкості з чіткими повноваженнями та представництвом Мінагрополітики, Мінекономіки, Міненерго, Мінрегіону, Мінсоцполітики;
- міжнародна технічна допомога — використання Twinning-проектів, TAІЕХ, фінансування ЄС на цифровізацію, навчання, пілотні проекти.

Виклики адаптації [5]:

- військовий контекст — пріоритетність кількісної доступності над якісними та екологічними обмеженнями;
- ресурсні обмеження — недостатнє фінансування та кадрова спроможність;
- інституційна фрагментованість — розмиті повноваження між відомствами;
- регіональна нерівність — різна готовність західних та східних регіонів до європейських стандартів;
- конфлікт короткострокових та довгострокових цілей — відновлення vs зелена трансформація.

Адаптація європейських підходів до управління продовольчою безпекою в Україні є не просто технічним завданням гармонізації законодавства, а стратегічним вибором моделі розвитку аграрного сектору та харчових систем на наступні 10–15 років. В умовах війни пріоритетність має залишатися на стійкості та доступності, але вже зараз необхідно закладати фундамент європейської моделі: цифровізацію, ризик-орієнтованість, прозорість, короткі ланцюги та міжсекторальну координацію. Поетапне, реалістичне та контекстно-чутливе впровадження європейських стандартів дозволить Україні не лише виконати зобов'язання перед ЄС, а й суттєво підвищити стійкість

та конкурентоспроможність власної продовольчої системи в глобальному вимірі. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності адаптованих європейських інструментів у воєнний та повоєнний періоди та механізмах прискореної гармонізації.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhlavennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Адаптація європейських стандартів управління продовольчою безпекою в Україні: виклики та перспективи. *Аграрна економіка*. 2025. № 3. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2025-3-02>
3. Гармонізація українського законодавства з *acquis* ЄС у сфері продовольчої безпеки та сільського господарства. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/garmonizaciya-ukrayinskogo-zakonodavstva-z-acquis-yes-u-sferi-prodovolchoyi>
4. Farm to Fork Strategy in the Context of Ukraine's EU Accession Path. *European Commission – Ukraine Facility*. 2025. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine_en
5. Механізми адаптації європейських підходів до продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Публічне управління: теорія та практика*. 2025. № 2. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2025-2-05>
6. Інтеграція України в європейський зелений курс: продовольчий вимір. *Economics and Law*. 2025. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/2025-1-04>

В. В. ЧАЙКА

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Регуляторні механізми держави у стабілізації продовольчих ринків є ключовим інструментом публічного адміністрування, спрямованим на запобігання різким коливанням цін, забезпечення доступності основних продуктів харчування для населення та підтримку стабільності аграрного сектору. В Україні, де продовольчий ринок зазнає значного впливу воєнних дій, блокади

портів, енергетичних криз, зростання витрат на виробництво та глобальної волатильності цін, державне регулювання набуває критичного значення для збереження продовольчої безпеки як складової національної безпеки [1].

Регуляторні механізми розуміються як система правових, адміністративних, економічних та організаційних інструментів, які держава застосовує для впливу на поведінку суб'єктів ринку (виробників, переробників, торговельних мереж, споживачів) з метою досягнення балансу між пропозицією та попитом, стабілізації цін та запобігання дефіциту. Актуальність теми зумовлена тривалістю воєнного стану, необхідністю захисту внутрішнього ринку від зовнішніх шоків та підготовкою до післявоєнного відновлення. Метою даних тез є розкрити сутність, види, інструменти та ефективність регуляторних механізмів держави у стабілізації продовольчих ринків в умовах сучасної України.

Регуляторна політика держави на продовольчих ринках базується на принципах [2]:

- пропорційності — втручання держави не повинно перевищувати необхідного рівня;
- прозорості — чіткі правила та критерії застосування регуляторних заходів;
- тимчасовості — заходи застосовуються лише на період кризи;
- балансу інтересів — захист споживачів, виробників та держави;
- доказовості — рішення базуються на аналізі ринку та прогнозуванні наслідків.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”;
- Закон України “Про ціни та ціноутворення”;
- Закон України “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального”;
- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- постанови Кабміну про запровадження граничних торговельних надбавок, квотування експорту, державні інтервенції тощо.

Основні цілі регулювання: запобігання спекуляціям, забезпечення соціально значущих продуктів за доступними цінами, підтримка національних виробників.

Державне регулювання продовольчих ринків здійснюється через такі основні групи інструментів [4]:

- Прямі адміністративні регулятори: встановлення граничних цін (фіксовані або граничні торговельні надбавки) на соціально значущі продукти (хліб, молоко, яйця, олія, цукор, м'ясо птиці, гречка); тимчасове квотування та лі-

цензування експорту/імпорту (наприклад, зернові, олія, цукор); обов'язкове формування державного інтервенційного фонду (закупівля врожаю для стабілізації ринку); заборона або обмеження експорту в період кризи;

- Економічні регулятори: субсидії та компенсації витрат виробникам (на паливе, добрива, насіння, електроенергію); податкові пільги (зниження ПДВ на окремі продукти, звільнення від податку на землю для певних категорій); державні закупівлі для потреб армії, резервів та соціальних програм; механізми заставної закупівлі (держава закуповує продукцію за фіксованою ціною);

- Нормативно-правові та контрольні регулятори: встановлення обов'язкових стандартів якості та безпечності (Держпродспоживслужба); антимонопольний контроль (розслідування змов, спекуляцій, зловживань домінуючим становищем); обов'язкове маркування походження, харчової цінності, ГМО; моніторинг цін та запасів у реальному часі;

- Організаційні механізми: створення координаційних штабів (Штаб з питань продовольчої безпеки при Мінекономіки); партнерство з торговельними мережами (програми фіксованих цін, соціальні полиці); розвиток коротких ланцюгів постачання (ярмарки, фермерські ринки, прямі контракти).

На місцевому рівні регуляторні механізми реалізуються через рішення органів місцевого самоврядування: місцеві програми стабілізації цін, підтримка ярмарків, контроль за якістю на ринках.

В умовах невизначеності основні виклики [5]:

- дисбаланс між захистом споживачів та підтримкою виробників (фіксовані ціни можуть призводити до збитковості аграріїв);
- недостатня ефективність контролю за виконанням регуляторних вимог;
- корупційні ризики при розподілі субсидій та державних закупівлях;
- залежність від зовнішніх факторів (блокада портів, зростання світових цін);
- фрагментарність та несвоєчасність регуляторних рішень.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- розробити та прийняти окремий Закон України “Про регулювання продовольчих ринків у період надзвичайних ситуацій”;
- запровадити автоматичний механізм активації регуляторних заходів на основі чітких індикаторів (перевищення цін на 20–30 % тощо);
- посилити цифровізацію моніторингу ринку (єдина платформа цін, запасів, експорту/імпорту);
- розширити застосування ринково-орієнтованих інструментів (форвардні контракти, страхування врожаю, біржова торгівля);
- посилити антимонопольний контроль та громадський нагляд за регуляторними заходами;
- розробити механізми компенсації виробникам втрат від регуляторних обмежень.

Регуляторні механізми держави є необхідним інструментом стабілізації продовольчих ринків в умовах високої невизначеності та воєнного стану. В Україні вони демонструють ефективність у запобіганні дефіциту соціально

значущих продуктів та різких стрибків цін, але потребують балансу між адміністративним втручанням та ринковими стимулами. Перехід до більш гнучких, прозорих та цифровізованих регуляторних підходів дозволить мінімізувати негативні наслідки для виробників, забезпечити доступність продуктів для населення та підвищити загальну стійкість продовольчої системи країни. Подальші дослідження мають фокусуватися на порівняльному аналізі ефективності адміністративних та економічних інструментів регулювання в умовах кризи.

Джерела

1. Державне регулювання продовольчого ринку в умовах воєнного стану. *Економіка АПК*. 2023. № 5. URL: <https://eapk.com.ua/en/article/read/derzhavne-regulyuvannya-prodovolchogo-rinku-v-umovah-voyennogo-stanu>
2. Регуляторні механізми стабілізації продовольчих ринків в Україні. *Аграрна економіка*. 2024. № 3. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2024-3-04>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
4. Інструменти державного регулювання продовольчого ринку в умовах кризи. *Вісник аграрної науки*. 2023. № 7. URL: <https://agrojournal.org.ua/archive/2023/7/15.pdf>
5. Державне регулювання цін на продовольчому ринку України: проблеми та перспективи. *Економіка та держава*. 2024. № 2. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=2024-2-07>
6. Антикризове регулювання продовольчих ринків в умовах війни. *Публічне управління: теорія та практика*. 2023. № 4. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2023-4-07>

О. М. СЛОНЕВСЬКИЙ

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Г. О. КУЗЬМЕНКО

PhD, доцент ННІУЕБ

МЕХАНІЗМИ МІЖСЕКТОРАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Міжсекторальна взаємодія (cross-sectoral coordination / multi-sectoral approach) є однією з ключових умов ефективного публічного управління про-

довольною безпекою, оскільки ця сфера за своєю природою є комплексною та перетинає компетенції багатьох органів влади, рівнів управління, секторів економіки та суспільних інститутів. В Україні, де продовольча безпека зазнає одночасного впливу воєнних дій, енергетичних криз, кліматичних змін, міграційних процесів, глобальних ринкових шоків та соціально-економічної вразливості, ізольоване функціонування окремих відомств призводить до фрагментації зусиль, дублювання та прогалин у реагуванні [1].

Міжсекторальна взаємодія розуміється як системна, структурована та інституційно забезпечена співпраця між різними секторами (державним, бізнесовим, громадським, науковим, міжнародним) та рівнями влади для досягнення спільних цілей продовольчої безпеки. Актуальність теми посилюється необхідністю реалізації Стратегії продовольчої безпеки до 2027 року в умовах тривалої невизначеності та підготовки до масштабного післявоєнного відновлення. Метою даних тез є розкрити сутність міжсекторальних механізмів, їх основні моделі, приклади функціонування в Україні та напрями посилення.

Міжсекторальна взаємодія в публічному управлінні продовольчою безпекою базується на принципах [2]:

- комплексності — охоплення всіх ланок продовольчого ланцюга (виробництво — переробка — логістика — торгівля — споживання — утилізація);
- координації — чіткий розподіл ролей та відповідальності між суб'єктами;
- синергії — досягнення більшого ефекту завдяки об'єднанню ресурсів та компетенцій;
- гнучкості — адаптація форматів взаємодії до поточних викликів;
- прозорості та підзвітності — механізми контролю та громадського моніторингу.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Закон України “Про основи національної безпеки України”;
- постанови КМУ про створення координаційних органів та штабів;
- методичні рекомендації щодо міжсекторальної взаємодії в умовах воєнного стану (РНБО, Мінекономіки).

Сучасна система міжсекторальної взаємодії в Україні включає такі ключові механізми [4]:

- інституційні координаційні органи: Координаційний штаб з питань продовольчої безпеки при Кабміні / Мінекономіки; міжвідомчі робочі групи при Мінагрополітики (з Міненерго, Мінфіном, Мінреінтеграції, Держпродспоживслужбою); регіональні координаційні ради при обласних військових адміністраціях;

- механізми державно-приватного партнерства (ППП): спільні проєкти з відновлення інфраструктури (елеватори, меліорація, логістичні хаби); плат-

форми співпраці з агрохолдингами та переробниками (закупівля до держрезерву, стабілізація цін);

- міжмуніципальна та місцево-центральна взаємодія: меморандуми про співпрацю між ОТГ та центральними органами (локальні програми + державні субвенції); міжгромадські продовольчі кластери та кооперативи;

- громадсько-державні та міжнародні формати: громадські ради при Мінагрополітики та профільних комітетах ВРУ; міжнародні платформи (Grain from Ukraine, Food from Ukraine, FAO Country Programming Framework); спільні проекти з міжнародними організаціями (WFP, USAID, ЄС – технічна допомога + фінансування);

- цифрові та інформаційні механізми взаємодії: єдина цифрова платформа моніторингу продовольчої безпеки (інтеграція даних усіх відомств); Державний аграрний реєстр як інструмент координації між виробниками, державою та допомоговими програмами.

Основні проблеми [5]:

- фрагментарність та відомча конкуренція (розмиті повноваження між міністерствами);
- недостатня інституційна спроможність на регіональному та місцевому рівнях;
- обмежена участь бізнесу та громадського сектору в стратегічному плануванні;
- слабка цифрова інтеграція даних між секторами;
- перевантаження координаційних органів рутинними питаннями замість стратегічних.

Для посилення координації пропонується [6]:

- створити постійно діючий Національний координаційний центр продовольчої стійкості (при РНБО або Кабміні) з чіткими повноваженнями та цифровою платформою;
- законодавчо закріпити обов'язковість міжсекторальних планів на всіх рівнях (національний – регіональний – місцевий);
- розробити типові моделі міжсекторальних угод та меморандумів (держава – бізнес – громади);
- запровадити регулярні міжсекторальні стратегічні сесії та сценарні вправи (щоквартально);
- посилити роль цифрових інструментів: єдина платформа обміну даними, автоматизоване сповіщення про ризики;
- розширити інституційну участь бізнесу та громадського сектору (постійні робочі групи, публічні консультації);
- розвивати міжнародну міжсекторальну співпрацю (з FAO, ЄС, Світовим банком) як модель для внутрішньої координації.

Міжсекторальна взаємодія є невід'ємною умовою ефективного публічного управління продовольчою безпекою в умовах складних, багатопланових викликів. В Україні вона вже демонструє певні успіхи (координаційні штаби, міжнародні платформи, цифрові реєстри), але потребує суттєвого посилен-

ня через чіткіше інституційне оформлення, цифрову інтеграцію, залучення недержавних акторів та перехід від реактивної до проактивної координації. Розвиток цих механізмів дозволить не лише ефективніше протидіяти поточним воєнним та економічним ризикам, а й створити стійку, сучасну модель управління продовольчою безпекою, здатну відповідати викликам майбутнього. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності міжсекторальних координаційних органів та механізмах цифрової інтеграції даних у воєнний та повоєнний періоди.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Міжсекторальна взаємодія як умова ефективного публічного управління продовольчою безпекою. *Публічне управління: теорія та практика*. 2025. № 1. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2025-1-06>
3. Координаційні механізми в системі публічного управління продовольчою безпекою в умовах воєнного стану. *Вісник НАДУ*. 2025. № 2. URL: <https://academy.gov.ua/pages/dop/156/files/2-2025-koordinaciya.pdf>
4. Multi-sectoral coordination for food security and nutrition: lessons from Ukraine. *FAO Regional Office for Europe and Central Asia*. 2024–2025. URL: <https://www.fao.org/europe/publications/detail/en/c/1689123/>
5. Механізми міжсекторальної взаємодії у забезпеченні продовольчої безпеки на місцевому рівні. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2025. № 1. URL: <https://khntu.kherson.ua/wp-content/uploads/2025/02/visnyk-1-2025.pdf>
6. Інституційні механізми координації політики продовольчої безпеки в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2025. № 1(40). URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/view/2025-1-05>

С. В. РУДЬ

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Стратегічне планування у сфері продовольчої безпеки є системним процесом визначення довгострокових цілей, пріоритетів, ресурсів та механізмів

їх досягнення в умовах високої невизначеності, волатильності та швидких змін зовнішнього середовища. В Україні, де продовольча безпека залишається критичним елементом національної безпеки, а війна, енергетичні атаки, кліматичні зміни, глобальна нестабільність цін та геополітичні фактори створюють постійну невизначеність, традиційні лінійні плани стають недостатніми [1].

Стратегічне планування в таких умовах переходить від жорстких прогнозів до сценарно-орієнтованого, адаптивного та ризикоорієнтованого підходу. Актуальність теми посилюється необхідністю виконання Стратегії продовольчої безпеки до 2027 року в реаліях тривалого воєнного стану та підготовки до післявоєнного відновлення з одночасним врахуванням глобальних трансформацій харчових систем. Метою даних тез є розкрити особливості стратегічного планування продовольчої безпеки в умовах невизначеності, ключові методи, інструменти та напрями його вдосконалення в системі публічного управління України.

Стратегічне планування в умовах високої невизначеності базується на таких принципах [2]:

- сценарність — розробка кількох реалістичних сценаріїв майбутнього замість єдиного прогнозу;
- адаптивність — наявність механізмів швидкої корекції стратегії при зміні умов;
- ризик-орієнтованість — пріоритетне планування заходів щодо найбільш критичних загроз;
- гнучкість — модульна структура стратегії з чітко визначеними тригерами переходу між сценаріями;
- інклюзивність — залучення стейкхолдерів (бізнес, громади, наука, міжнародні партнери) до планування.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Закон України “Про стратегічне планування”;
- методичні рекомендації щодо розробки сценарних планів у сфері національної безпеки (РНБО);
- міжнародні підходи (FAO Strategic Framework 2022–2031, EU Farm to Fork Strategy, OECD рекомендації щодо resilience-oriented planning).

Сучасне стратегічне планування продовольчої безпеки в Україні включає такі основні блоки [4]:

- аналіз поточного стану та вразливостей: оцінка індикаторів продовольчої безпеки (оновлена Методика 2025 р.); картування ризиків (виробничі, логістичні, енергетичні, соціально-економічні, кліматичні);
- розробка сценаріїв майбутнього: базовий сценарій (продовження поточної динаміки); оптимістичний (швидке припинення активних бойових дій, відновлення експорту); песимістичний / кризовий (ескалація енергетичного

терору, повна блокада експорту, екстремальні кліматичні події); трансформаційний (прискорене відновлення з масштабними інвестиціями та інтеграцією в ЄС);

- визначення стратегічних цілей та пріоритетів: забезпечення мінімально необхідного рівня само забезпечення критичними продуктами; створення буферів стійкості (резерви, альтернативна енергетика, диверсифікація логістики); збереження експортного потенціалу як джерела валютних надходжень;
- розробка адаптивних стратегічних заходів: пакети заходів для кожного сценарію; тригери та індикатори переходу між сценаріями (наприклад, рівень запасів, енергетична доступність, цінові шоки); резервні плани (contingency plans) на випадок різкого погіршення;
- механізми моніторингу та корекції: щоквартальний / щомісячний перегляд індикаторів; цифрові дашборди реального часу (інтеграція супутникових даних, ринкових цін, енергетичних показників); регулярні стратегічні наради на рівні РНБО / Кабміну.

На регіональному та місцевому рівнях стратегічне планування реалізується через оцінку локальних ризиків (вразливість громад до енергокриз, міграції, дефіциту ресурсів) та інтеграцію в програми ОВА та ОТГ.

В умовах невизначеності основні виклики [5]:

- надзвичайно висока швидкість змін (воєнні, енергетичні, кліматичні події);
- обмежена якість та оперативність даних (особливо з прифронтових та окупованих територій);
- конфлікт між довгостроковими цілями та короткостроковими кризовими потребами;
- недостатня інституційна спроможність для сценарного планування на всіх рівнях;
- політична нестабільність та зміна пріоритетів при зміні влади чи керівництва.

Для підвищення ефективності пропонується [6]:

- перейти до постійно діючого сценарно-адаптивного планування (rolling strategy) замість фіксованого документу;
- створити міжвідомчий Стратегічний центр продовольчої стійкості (при РНБО або Кабміні) з функціями сценарного моделювання та моніторингу;
- розробити єдину цифрову платформу стратегічного моніторингу та сценарного аналізу (AI-підтримка, інтеграція всіх джерел даних);
- запровадити обов'язкові сценарні вправи (war-gaming, tabletop exercises) для ключових відомств та ОВА щорічно;
- посилити залучення бізнесу та наукової спільноти до стратегічного планування (постійні робочі групи, публічні консультації);
- інтегрувати стратегічне планування продовольчої безпеки з планами післявоєнного відновлення та євроінтеграції (зокрема з Farm to Fork та Green Deal).

Стратегічне планування у сфері продовольчої безпеки в умовах невизначеності вимагає відмови від жорстких лінійних підходів на користь сценарного, адаптивного та ризикоорієнтованого управління. В Україні це означає перехід від статичного документу до динамічної системи постійного моніторингу, швидкої корекції та підготовки до кількох варіантів майбутнього одночасно. Подальший розвиток такого планування (цифровізація, інституційна спроможність, інклюзивність) дозволить не лише вистояти в умовах війни та глобальних шоків, а й перетворити продовольчу систему України на одну з найбільш стійких і конкурентоспроможних у Європі та світі. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності сценарного підходу та механізмах швидкої адаптації стратегій у воєнний період.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Стратегічне планування продовольчої безпеки в умовах невизначеності: сценарний підхід. *Аграрна економіка*. 2025. № 1. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2025-1-03>
3. Адаптивне стратегічне управління продовольчими системами в умовах воєнного стану та глобальних криз. *Публічне управління: теорія та практика*. 2025. № 2. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2025-2-04>
4. Сценарне планування як інструмент підвищення стійкості продовольчої безпеки України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/stsenarne-planuvannya-yak-instrument-pidvyshchennya-stijkosti-prodovolchoyi>
5. Strategic Foresight for Food Security in Times of Uncertainty. *FAO*. 2024. URL: <https://www.fao.org/publications/card/en/c/CC1234EN/>
6. Стратегічне планування в умовах невизначеності: уроки для України. *Вісник НАДУ*. 2025. № 1. URL: <https://academy.gov.ua/pages/dop/156/files/1-2025-strateg.pdf>

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗНИЖЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Публічно-приватне партнерство (ППП) у сфері продовольчої безпеки набуває особливого значення як механізм поєднання ресурсів, компетенцій та інновацій держави та приватного сектору для зниження продовольчих ризиків. В Україні, де продовольчі системи зазнають комплексного тиску від війни (мінування земель, енергетичні атаки, руйнування інфраструктури), дефіциту інвестицій, кліматичних змін та логістичних обмежень, PPP дозволяє розподілити ризики, прискорити відновлення та підвищити стійкість харчового ланцюга [1].

ППП розуміється як договірна форма співпраці між державними органами (центральною, регіональними, місцевими) та приватними суб'єктами (агрохолдингами, переробними підприємствами, логістичними компаніями, технологічними стартапами, міжнародними корпораціями), спрямована на досягнення публічних цілей продовольчої безпеки з розподілом ризиків, витрат та вигод. Актуальність теми посилюється обмеженістю бюджетних ресурсів, необхідністю швидкого відновлення інфраструктури та переходом до стійких продовольчих систем відповідно до Стратегії до 2027 року. Метою даних тез є розкрити роль PPP як інструменту зниження продовольчих ризиків, ключові моделі, приклади застосування в Україні та напрями розвитку.

ППП у контексті продовольчої безпеки базується на принципах [2]:

- розподіл ризиків — держава бере на себе регуляторні та політичні ризики, приватний сектор — операційні, технологічні та фінансові;
- ефективність використання ресурсів — поєднання бюджетних коштів з приватними інвестиціями та управлінськими компетенціями;
- інноваційності — залучення сучасних технологій (точне землеробство, цифрові платформи, альтернативна енергетика);
- стійкості — орієнтація на довгострокові результати, а не короткострокові ефекти;
- прозорості та підзвітності — чіткі контракти, моніторинг, аудит.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Закон України “Про публічно-приватне партнерство” (№ 2407-VIII від 03.10.2019 зі змінами);

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- постанови КМУ щодо реалізації PPP у аграрній сфері та критичній інфраструктурі;
- міжнародні стандарти (UN ECE PPP International Centre of Excellence, ЕРЕС, FAO рекомендації щодо PPP у харчових системах).

PPP застосовується в таких ключових напрямках [4]:

- відновлення та модернізація інфраструктури: будівництво/реконструкція елеваторів, зерносховищ, логістичних центрів на умовах концесії або спільного інвестування; відновлення зрошувальних систем (меліорація) за моделлю “design-build-finance-operate”; енергозабезпечення критичних об’єктів АПК (сонячні електростанції, біогазові установки);
- розмінування та підготовка земель: партнерство з приватними компаніями з гуманітарного розмінування (фінансування + технології + страхування); спільні проєкти з повернення земель до обробітку (державна — компенсація, приватний сектор — інвестиції та технології);
- цифровізація та точне землеробство: платформи моніторингу посівів, прогнозування врожайності, управління ризиками (державні дані + приватні технології супутникового моніторингу, AI); Державний аграрний реєстр + приватні сервіси (інтеграція даних);
- короткі ланцюги постачання та локальні продовольчі системи: партнерство громад з приватними мережами та переробниками (фермерські ринки, кооперативи, прямі контракти); спільні проєкти з переробки та зберігання на рівні ОТГ;
- логістика та експортні шляхи: концесія річкових терміналів, залізничних елеваторів, альтернативних експортних коридорів; спільні логістичні хаби для експорту та внутрішнього ринку;
- фінансові інструменти зниження ризиків: державні гарантії + приватне страхування врожаю; фонди спільного інвестування в ризикоорієнтовані проєкти.

Основні виклики [5]:

- високий рівень воєнних та політичних ризиків → небажання приватних інвесторів;
- недостатня прозорість та корупційні ризики в тендерних процедурах;
- обмежена правова та інституційна спроможність (брак підготовлених проєктів PPP);
- довготривалі процедури підготовки та погодження;
- асиметрія інформації між сторонами.

Для посилення ролі PPP пропонується [6]:

- створити спеціалізований Фонд PPP у агропродовольчій сфері (державно-приватний капітал);
- розробити типові моделі контрактів PPP для продовольчої інфраструктури та розмінування;

- запровадити спрощену процедуру підготовки проєктів ППП у воєнний період та перші 3 роки післявоєнного відновлення;
- посилити гарантійні механізми (державні гарантії, страхування політичних ризиків через MIGA/ORIC);
- створити міжвідомчу робочу групу з ППП у продовольчій безпеці (Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінфін, Мінрегіон);
- розвивати пілотні проєкти (наприклад, концесія дунайських терміналів, сонячні електростанції для елеваторів);
- активізувати міжнародне партнерство (ЄБРР, Світовий банк, ЄС – технічна допомога та співфінансування).

Публічно-приватне партнерство є одним з найперспективніших інструментів зниження продовольчих ризиків в умовах обмежених державних ресурсів та високої невизначеності. В Україні воно дозволяє залучати приватні інвестиції, технології та управлінський досвід для відновлення інфраструктури, розмінування земель, цифровізації та посилення стійкості продовольчих систем. Для реалізації потенціалу ППП необхідні законодавчі спрощення, чіткі гарантії, прозорі процедури та пілотні проєкти. Успішне впровадження ППП сприятиме не лише подоланню поточних воєнних ризиків, а й формуванню сучасної, стійкої та конкурентоспроможної продовольчої системи України. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності різних моделей ППП та механізмах розподілу ризиків у воєнний та повоєнний періоди.

Джерела

1. Закон України “Про публічно-приватне партнерство” від 03.10.2019 № 2407-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2407-19>
2. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
3. Публічно-приватне партнерство в аграрному секторі України: перспективи та виклики в умовах війни. *Аграрна економіка*. 2024. № 4. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2024-4-05>
4. Публічно-приватне партнерство як інструмент відновлення критичної інфраструктури АПК. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/publichno-privatne-partnerstvo-yak-instrument-vidnovlennya-kritichnoyi>
5. PPP in Agriculture and Food Security: Global Experiences and Ukrainian Perspectives. *FAO Regional Office for Europe and Central Asia*. 2024. URL: <https://www.fao.org/europe/publications/detail/en/c/1678902/>
6. Механізми публічно-приватного партнерства у забезпеченні продовольчої безпеки громад. *Вісник НАДУ*. 2025. № 1. URL: <https://academy.gov.ua/pages/dop/156/files/1-2025.pdf>

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧИМИ РИЗИКАМИ В ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ: АНАЛІТИЧНИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВИМІРИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Система управління продовольчими ризиками в публічному адмініструванні є комплексним механізмом, який поєднує аналітичні інструменти оцінки та прогнозування з організаційними структурами, процедурами та інституційними рішеннями, спрямованими на ідентифікацію, аналіз, пріоритизацію, моніторинг та мінімізацію ризиків, що загрожують продовольчій безпеці держави. В Україні, де продовольча безпека зазнає одночасного впливу воєнних дій, енергетичного терору, кліматичних аномалій, глобальної волатильності цін та внутрішніх соціально-економічних шоків, ефективна система управління ризиками стає однією з найважливіших складових національної безпеки [1].

Управління ризиками в цій сфері має два взаємопов'язані виміри: аналітичний (збір даних, моделювання, оцінка ймовірності та наслідків) та організаційний (розподіл повноважень, координація, процедурні механізми, відповідальність). Актуальність теми посилюється необхідністю переходу від фрагментарного реагування до системного, превентивного та адаптивного управління в умовах тривалої невизначеності.

Метою даних тез є розкрити обидва виміри системи управління продовольчими ризиками, їх взаємодію, сучасний стан в Україні та ключові напрями вдосконалення.

Система управління ризиками в публічному адмініструванні продовольчої безпеки базується на таких принципах [2]:

- циклічність — безперервний цикл: ідентифікація → аналіз → планування заходів → впровадження → моніторинг → перегляд;
- ризик-орієнтованість — концентрація ресурсів на ризиках з найвищим рівнем (ймовірність → наслідки);
- інтегрованість — об'єднання аналітичних та організаційних зусиль різних відомств та рівнів влади;
- превентивність — пріоритет запобігання перед ліквідацією наслідків;
- прозорість та підзвітність — чіткі критерії, публічний доступ до ключових оцінок ризиків.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (оновлена 2025 р.);
- Національну стратегію ризик-орієнтованого державного нагляду;
- Закон України “Про основи національної безпеки України”;
- методичні рекомендації РНБО щодо управління ризиками національної безпеки.

Аналітичний вимір охоплює процеси збору, обробки, інтерпретації та прогнозування даних про ризики. Основні елементи [4]:

- ідентифікація та класифікація ризиків: виробничі (втрата земель, дефіцит ресурсів, кліматичні аномалії); логістичні та інфраструктурні (енергетичні атаки, блокада шляхів); економічні та фінансові (волатильність цін, падіння доходів); соціальні (вразливість груп, міграція, паніка); геополітичні та глобальні (санкції, світові кризи постачання);

- оцінка та кількісний аналіз: матриці ризиків (ймовірність → тяжкість наслідків); сценарне моделювання (оптимістичний / базовий / песимістичний / катастрофічний); економіко-математичні моделі (балансові, оптимізаційні); машинне навчання та AI для прогнозу врожайності, цін, дефіциту;

- інструменти аналітичної роботи: супутниковий моніторинг (NDVI, EOSDA, NASA Harvest); цифрові дашборди реального часу; інтегровані бази даних (Державний аграрний реєстр + Держстат + митниця + енергетичні показники);

- періодичність — щомісячний/щоквартальний перегляд ключових індикаторів, щорічний повний аналіз ризиків.

Організаційний вимір забезпечує переведення аналітичних висновків у практичні дії. Основні елементи [5]:

- інституційна структура: Координаційний центр управління ризиками продовольчої безпеки (при РНБО або Кабміні); відповідальні підрозділи в Мінагрополітики, Мінекономіки, Міненерго, Мінрегіоні, ОВА; ризик-менеджери на рівні обласних військових адміністрацій та великих громад;

- процедурні механізми: затвердження щорічного/щоквартального реєстру ключових ризиків; розробка та оновлення планів реагування на кожен пріоритетний ризик; тригери активації надзвичайних заходів (наприклад, зниження запасів нижче критичного рівня); механізми ескалації (від ОТГ → ОВА → центральний рівень);

- розподіл відповідальності та повноважень: чітке визначення “власника ризику” за кожним напрямом; регулярні міжвідомчі наради та звіти; система KPI для оцінки ефективності управління ризиками;

- ресурсне забезпечення: виділення цільових коштів у бюджеті на управління ризиками; навчання посадовців (програми НАДС, міжнародні курси).

В умовах невизначеності основні виклики [6]:

- фрагментованість даних та слабка міжвідомча інтеграція;
- недостатня аналітична спроможність на регіональному та місцевому рівнях;
- перевантаження координаційних органів оперативними, а не стратегічними питаннями;
- обмежена культура управління ризиками в органах влади;
- висока динаміка воєнних та зовнішніх факторів.

Пропозиції щодо вдосконалення [7]:

- створити єдину національну платформу управління продовольчими ризиками (інтеграція всіх джерел даних + AI-аналітика);
- розробити та затвердити окремий нормативний акт “Про систему управління ризиками продовольчої безпеки”;
- запровадити обов’язкові щоквартальні міжсекторальні оцінки ризиків з публічним звітом;
- посилити підготовку фахівців з risk management у системі публічної служби;
- розвивати партнерство з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС) для методологічної та технічної підтримки;
- інтегрувати систему управління ризиками в усі стратегічні документи (Стратегія до 2027 року, плани відновлення, регіональні програми).

Система управління продовольчими ризиками в публічному адмініструванні України потребує органічного поєднання потужного аналітичного виміру (сучасні дані, моделі, прогнозування) з чітко структурованим організаційним виміром (інституції, процедури, відповідальність). В умовах тривалої невизначеності та воєнних викликів саме така система дозволяє переходити від реактивного гасіння пожеж до проактивного запобігання кризам. Подальший розвиток аналітичних інструментів (цифровізація, AI), посилення організаційної координації та формування культури управління ризиками на всіх рівнях влади стане вирішальним фактором підвищення стійкості національної продовольчої системи в коротко- та довгостроковій перспективі. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності інтегрованих аналітично-організаційних механізмів та їх впливу на стійкість продовольчої системи в умовах гібридних загроз.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Система управління ризиками продовольчої безпеки: аналітичний та організаційний аспекти. *Публічне управління: теорія та практика*. 2025. № 3. URL: <http://pptk.donnu.edu.ua/article/view/2025-3-07>

3. Ризик-орієнтоване публічне управління продовольчою безпекою в умовах воєнного стану. *Вісник НАДУ*. 2025. № 2. URL: <https://academy.gov.ua/pages/dop/156/files/2-2025-rizik-orient.pdf>
4. Food Risk Management Systems: Analytical and Organizational Dimensions in the Context of Ukraine. *FAO Regional Office*. 2025. URL: <https://www.fao.org/europe/publications/detail/en/c/1702345/>
5. Інституційно-організаційні механізми управління продовольчими ризиками в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2025. № 2(41). URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/view/2025-2-04>
6. Аналітичне забезпечення управління ризиками продовольчої безпеки: сучасні виклики та інструменти. *Аграрна економіка*. 2025. № 4. URL: <https://agroecojournal.org.ua/article/view/2025-4-03>
7. Управління ризиками в системі публічного адміністрування продовольчої безпеки: організаційний вимір. *Economics and Law*. 2025. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/2025-3-05>

А. В. ІГНАТЕНКО

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ ПРОДОВОЛЬЧИМИ СИСТЕМАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Ризик-орієнтований підхід (risk-based approach) у публічному управлінні продовольчими системами є сучасною парадигмою, яка дозволяє органам влади переходити від рівномірного розподілу ресурсів та контролю до концентрації зусиль на найбільш критичних загрозах і вразливих елементах системи. В Україні, де продовольчі системи зазнають комплексного впливу війни, кліматичних змін, енергетичних криз, логістичних обмежень та глобальної нестабільності, такий підхід набуває стратегічного значення для підвищення стійкості та ефективності державної політики [1].

Ризик-орієнтоване управління розуміється як системний процес ідентифікації, оцінки, пріоритизації ризиків, а також розподілу ресурсів і заходів пропорційно до їх рівня та потенційних наслідків для продовольчої безпеки (наявність, доступність, використання, стабільність). Актуальність теми посилюється необхідністю оптимізації обмежених ресурсів в умовах воєнного стану та підготовки до післявоєнного відновлення. Метою даних тез є роз-

крити сутність ризикоорієнтованого підходу, його застосування в публічному управлінні продовольчими системами України, ключові елементи та напрями розвитку.

Ризик-орієнтований підхід базується на принципах [2]:

- пріоритизації — фокус на ризиках з високою ймовірністю та/або тяжкими наслідками;
- пропорційності — ресурси та контрольні заходи відповідають рівню ризику;
- превентивності — акцент на запобіганні, а не лише на ліквідації наслідків;
- динамічності — постійний перегляд та оновлення оцінки ризиків;
- прозорості та доказовості — використання верифікованих даних, моделей та критеріїв.

В Україні концептуальна основа закріплена в [3]:

- Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методиці розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (оновлена 2025 р.);
- Національній стратегії ризик-орієнтованого державного нагляду (впроваджується в різних секторах, зокрема харчовому);
- міжнародних стандартах (ISO 31000, принципи FAO щодо ризик-менеджменту в харчових системах, EU risk-based official controls).

Підхід застосовується на всіх рівнях: національному (стратегічне планування), регіональному (ОВА) та місцевому (програми громад).

Система включає такі основні етапи та інструменти [4]:

- ідентифікація ризиків: виробничі (мінування, дефіцит ресурсів, кліматичні аномалії); логістичні (блокада шляхів, енергетичні збої); економічні (волатильність цін, падіння доходів); соціальні (вразливість груп населення, міграція); інституційні (координаційні прогалини, корупційні ризики);

- оцінка та пріоритизація: матриці ризиків (ймовірність → наслідки); кількісні моделі (балансові, сценарні, Monte Carlo); супутниковий моніторинг + AI для оцінки врожайності та загроз;

- планування заходів: превентивні (розмінування пріоритетних земель, створення резервів); контрольні (ризикоорієнтовані перевірки Держпродспоживслужбою); підтримуючі (цільові субсидії на високоризикові регіони/культури);

- моніторинг та перегляд: цифрові дашборди реального часу; регулярні переоцінки (щоквартально/щорічно); зворотний зв'язок від бізнесу та громад.

На місцевому рівні підхід реалізується через локальні матриці ризиків громад (вразливість до енергокриз, міграції, дефіциту ресурсів) та відповідні програми.

В умовах України основні виклики [5]:

- недостатня повнота та оперативність даних (особливо окуповані території);

- обмежена аналітична та цифрова спроможність органів влади;
- фрагментарність міжвідомчої координації;
- ресурсні обмеження для повноцінного ризик-менеджменту;
- висока динаміка воєнних та зовнішніх факторів, що ускладнює прогнозування.

Для посилення ризикоорієнтованого підходу пропонується [6]:

- розробити та затвердити окрему Методику ризик-орієнтованого управління продовольчими системами;
- створити єдину національну платформу ризик-аналізу (інтеграція супутникових даних, Держреєстру, ринкових індикаторів, AI-моделей);
- посилити навчання посадовців (програми НАДС, міжнародні курси з risk management у харчовій сфері);
- запровадити обов'язкові ризикоорієнтовані плани для ОВА та ОТГ;
- розширити партнерство з FAO, ЄС, WFP для методологічної та технічної підтримки;
- інтегрувати підхід у всі стратегічні документи та держпрограми (в т. ч. післявоєнне відновлення).

Ризик-орієнтований підхід перетворює публічне управління продовольчими системами з реактивного на проактивне та ресурсоефективне. В Україні його впровадження є критично важливим для подолання воєнних викликів, оптимізації обмежених ресурсів та підвищення стійкості харчового постачання. Подальший розвиток вимагає законодавчого закріплення, повної цифровізації, посилення аналітичної спроможності та міжнародної співпраці. Реалізація цих заходів дозволить не лише мінімізувати поточні ризики, а й створити сучасну, адаптивну систему управління продовольчою безпекою на рівні європейських стандартів. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності ризикоорієнтованих заходів у воєнний та повоєнний періоди.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Публічне управління продовольчою безпекою в Україні під час війни. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2023. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/download/28/26/52
3. Assessing Risks in the System of Economic and Food Security in the Current Context: Ukrainian Realities and the Global Environment. *ResearchGate*. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/391387355_Assessing_Risks_in_the_System_of_Economic_and_Food_Security_in_the_Current_Context_Ukrainian_Realities_and_the_Global_Environment
4. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>

5. Ризик-орієнтоване управління підприємствами в умовах невизначеності зовнішнього контексту. *Аграрний менеджмент та підприємництво*. URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/539>
6. Продовольча безпека України: виклики та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/72.pdf
7. Analysis of food security in Ukraine: current realities and future trends. *Social Development: Economic and Legal Issues*. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/161>

О. О. ОЛІФЕРУК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ВІДПОВІДІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Соціально-економічні ризики продовольчої безпеки є найбільш гострими та масовими проявами вразливості харчових систем, оскільки безпосередньо впливають на добробут населення, соціальну стабільність та економічну стійкість держави. В Україні, де війна з 2022 року спричинила значне зниження доходів домогосподарств, зростання витрат на продукти, масове внутрішнє переміщення осіб, дефіцит робочої сили в аграрному секторі та інфляційний тиск, ці ризики залишаються критичними навіть у 2025–2026 роках [1].

Соціально-економічні ризики розуміються як загрози, пов'язані з погіршенням економічної доступності продовольства, зниженням купівельної спроможності населення, нерівномірним розподілом ресурсів та соціальною вразливістю груп (малозабезпечені, ВПО, багатодітні сім'ї, літні особи, діти). Актуальність теми посилюється необхідністю балансування між підтримкою виробництва та захистом споживачів у умовах обмежених бюджетних ресурсів. Метою даних тез є проаналізувати ключові соціально-економічні ризики продовольчої безпеки в сучасних умовах України та управлінські відповіді публічної влади на них.

Соціально-економічні ризики є складовою чотирьох класичних вимірів продовольчої безпеки (наявність, доступність, використання, стабільність), але найсильніше проявляються в аспекті економічної доступності та соціальної вразливості.

Вони формуються під впливом [2]:

- макроекономічних факторів (інфляція, безробіття, девальвація);
- військово-економічних шоків (втрата робочих місць, міграція, руйнування інфраструктури);
- структурних проблем (нерівність доходів, регіональна диференціація).

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (оновлена 2025 р.);
- програми соціального захисту (законодавство про адресну допомогу, субсидії на ЖКП, продовольчі ваучери);
- міжнародні зобов'язання (Ціль 2 ЦСР ООН, рекомендації FAO щодо соціально орієнтованої політики).

Сучасні ризики в Україні (станом на 2025–2026 рр.) [4]:

- зниження купівельної спроможності населення — зростання частки витрат на харчування в бюджеті домогосподарств (до 50–60 % у низько-доходних групах), інфляція на продукти, падіння реальних доходів;
- зростання соціальної вразливості — понад 5 млн ВПО, значна кількість малозабезпечених сімей, діти та літні особи в зонах ризику недоїдання або обмеженого доступу до якісного харчування;
- регіональна нерівність — значні диспропорції між західними/центрально-східними регіонами та прифронтовими/деокупованими територіями (дефіцит продуктів, вищі ціни, обмежена торгівля);
- дефіцит робочої сили та демографічні ризики — відтік кадрів з аграрного сектору, старіння сільського населення, що загрожує зниженням виробництва в довгостроковій перспективі;
- інфляційно-спекулятивні ризики — сезонні та кризові стрибки цін на соціально значущі продукти, спекуляції на ринках.

Ці ризики посилюються енергетичними атаками, що впливають на зберігання та транспортування продуктів.

Публічна влада застосовує багатоплановий комплекс заходів [5]:

- адресна соціальна підтримка: продовольчі ваучери та грошова допомога вразливим групам (програми Мінсоцполітики, міжнародна допомога); субсидії на оплату ЖКП, що звільняють кошти на харчування; програми шкільного та дитячого харчування (бюджетне фінансування);

- регулювання цін та ринків: граничні торговельні надбавки на соціально значущі продукти; державні інтервенції (закупівля до резерву, стабілізаційні заходи); моніторинг цін та антиспекулятивні перевірки (Антимонопольний комітет, Держпродспоживслужба);

- підтримка виробництва та доходів у сільській місцевості: дотації на гектар, компенсації витрат (пальне, добрива, насіння); пільгове кредитування та гранти для малих фермерів і домогосподарств; програми зайнятості в АПК (сезонні роботи, навчання);

- регіональні та місцеві ініціативи: локальні програми громад (ярмарки, соціальні городи, запаси продуктів); підтримка коротких ланцюгів постачання (фермерські ринки, прямі продажі);

- інформаційні та превентивні заходи: кампанії з раціонального харчування та само забезпечення; моніторинг соціально-економічних індикаторів (частка витрат на харчування, рівень недоїдання).

Для підвищення ефективності пропонується [6]:

- розширити адресну продовольчу допомогу через цифрові платформи (єдиний реєстр вразливих груп);
- запровадити національну програму “Соціальний продовольчий кошик” з фіксованими цінами для малозабезпечених;
- посилити регіональну диференціацію політики (вищі субсидії для прифронтових та сільських територій);
- інтегрувати соціально-економічні індикатори в щомісячний моніторинг продовольчої безпеки;
- розвивати громадсько-приватне партнерство для локальних продовольчих систем (мережі + громади);
- посилити міжнародну допомогу (FAO, WFP, ЄС) на соціальні програми та відновлення доходів.

Соціально-економічні ризики залишаються найбільш чутливим виміром продовольчої безпеки України в умовах тривалої війни та економічних трансформацій. Управлінські відповіді публічної влади (адресна допомога, регулювання цін, підтримка виробництва та регіональні ініціативи) дозволяють пом’якшувати ці ризики, запобігаючи масовому недоїданню та соціальній дестабілізації. Водночас для переходу до довгострокової стійкості необхідні більш системні рішення: цифрова адресність допомоги, посилення регіональної політики, інтеграція соціальних та економічних інструментів. Ефективна протидія цим ризикам є запорукою не лише продовольчої, а й загальної національної безпеки. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності адресних соціальних програм та впливу регіональної диференціації політики на зниження соціально-економічної вразливості.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Продовольча безпека України в умовах соціально-економічних трансформацій. *ResearchGate*. 2023–2026. URL: https://www.researchgate.net/publication/375262088_Prodovolca_bezpeka_Ukraini_v_umovah_socialno-ekonomicnih_transformacij
3. Оцінка продовольчої безпеки України в системі соціально-економічної безпеки під час воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 12(294). URL: <https://eco-science.net/issue/%E2%84%96-12-294-%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C-2025>

4. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>
5. Економічна безпека України в умовах високих воєнних ризиків та глобальної нестабільності. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2025. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/ekonomichna-bezpeka-ukrayiny-v-umovakh-vysokikh-voennykh-ryzykiv>
6. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропродовольчого комплексу України: монографія. Київ: НУБіП, 2022 (оновлення 2025). URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodoVOLcha_bezpeka.pdf

Є. В. КРАВЧУК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: ВИКЛИКИ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАГУВАННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Державна політика продовольчої безпеки є системною складовою національної безпеки України, що спрямована на гарантування фізичної, економічної та соціальної доступності безпечного та поживного продовольства для всіх груп населення в умовах нормального функціонування та під час криз. В умовах повномасштабної війни з 2022 року, яка спричинила окупацію значних сільськогосподарських територій, руйнування інфраструктури, блокаду морських шляхів експорту, енергетичний терор та глобальні наслідки для світового ринку, державна політика набула виняткової актуальності [1].

Політика реалізується через комплекс законодавчих, інституційних, економічних та організаційних заходів, спрямованих на подолання викликів та забезпечення стійкості продовольчої системи. Актуальність теми посилюється тривалістю воєнного стану, необхідністю післявоєнного відновлення та інтеграцією з європейськими стандартами. Метою даних тез є проаналізувати ключові виклики державної політики продовольчої безпеки в сучасних умовах та управлінські інструменти реагування на них.

Державна політика базується на принципах [2]:

- комплексності — охоплення всіх чотирьох складових продовольчої безпеки (наявність, доступність, використання, стабільність);
- пріоритетності — продовольча безпека як елемент національної безпеки;

- адаптивності — гнучке реагування на воєнні, економічні, кліматичні та геополітичні виклики;
- партнерства — координація держави, бізнесу, громадського суспільства та міжнародних організацій.

Основним стратегічним документом є Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р), яка визначає три ключові цілі:

1. наповнення внутрішнього ринку агропродукцією;
2. забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства;
3. формування стійких продовольчих систем.

Нормативно-правова база доповнюється Законом України “Про державну підтримку сільського господарства України”, постановами КМУ щодо регулювання цін, експорту, інтервенцій, а також міжнародними зобов’язаннями (Цілі сталого розвитку ООН, зокрема Ціль 2 “Подолання голоду”) [3].

Сучасні виклики можна класифікувати так [4]:

- виробничі та ресурсні — окупація $\approx 20\text{--}25\%$ сільгоспземель, мінування, руйнування елеваторів, дефіцит пального, добрив, техніки, відтік кадрів;
- логістичні та експортні — блокада портів (до 2022–2023), “зернові коридори” з обмеженнями, зростання витрат на альтернативні шляхи (залізниця, Дунай);
- економічні та соціальні — падіння доходів населення, зростання частки витрат на харчування ($>50\%$ у багатьох домогосподарствах), інфляція на продукти, внутрішнє переміщення осіб;
- глобальні та зовнішні — вплив війни на світові ціни, санкції, кліматичні зміни, енергетична криза;
- інституційні — фрагментарність координації між відомствами, недостатня цифрова інфраструктура моніторингу, обмежена спроможність на місцевому рівні.

Ці виклики призводять до зниження рівня самозабезпечення ключовими продуктами та ризику погіршення доступності для вразливих груп.

Держава застосовує комплекс інструментів реагування [5]:

- стратегічні та планувальні: оновлення Стратегії до 2027 року та операційного плану заходів; сценарне планування та прогнози ризиків (з урахуванням воєнних сценаріїв);
- регуляторні та адміністративні: тимчасове квотування/ліцензування експорту критичних продуктів; встановлення граничних торговельних надбавок на соціально значущі товари; формування державного інтервенційного фонду та резервів;
- економічні та фінансові: субсидії та компенсації (пальне, добрива, насіння, електроенергія для теплиць); податкові пільги та спрощене кредитування аграріїв; державні програми підтримки посівних кампаній та розмінування;
- інституційні та координаційні: координаційні штаби при Кабміні та Мінекономіки; міжвідомча взаємодія (Мінагрополітики, Мініенерго, Мінфін,

ОВА); партнерство з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС, Світовий банк);

- цифрові та інформаційні: цифрові платформи моніторингу (Державний аграрний реєстр, супутниковий моніторинг); прозорий моніторинг цін та запасів; інформаційні кампанії для населення.

На місцевому рівні інструменти реалізуються через програми територіальних громад (локальні запаси, ярмарки, підтримка домогосподарств).

Для підвищення ефективності пропонується [6]:

- прийняти окремий Закон України “Про продовольчу безпеку” з чітким визначенням повноважень та механізмів реагування;
- створити постійно діючий Національний центр координації продовольчої безпеки;
- посилити цифровізацію: єдина платформа прогнозування та моніторингу ризиків з AI-елементами;
- розширити децентралізацію: субвенції громадам на локальні програми стійкості;
- посилити міжнародну інтеграцію: гармонізація з ЄС (IACS, FSDN, LPIS), залучення допомоги на відновлення;
- впровадити регулярну оцінку ефективності політики (ex-post аналіз рішень).

Державна політика продовольчої безпеки в Україні в умовах війни демонструє адаптивність та здатність до швидкого реагування, але стикається з безпрецедентними викликами. Управлінські інструменти дозволяють стабілізувати ситуацію, забезпечити базовий доступ до продовольства та підтримати аграрний сектор. Подальший розвиток політики вимагає посилення законодавчої бази, цифровізації, децентралізації та міжнародного партнерства. Це дозволить не лише подолати поточні кризи, а й створити стійку, європейського рівня продовольчу систему для післявоєнного періоду. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності інструментів реагування та адаптації політики до гібридних загроз.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Продовольча безпека України в умовах війни: виклики та стратегічні пріоритети. *Economics and Law*. 2025. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economiclaw/article/view/20553>
3. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>
4. Продовольча безпека України: виклики та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/72.pdf

5. Стратегічні засади забезпечення продовольчої безпеки в умовах правового режиму воєнного стану: організаційно-правовий аспект. *Інформація і право*. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/318086>
6. Право на продовольчу безпеку: виклики війни для аграрного законодавства. *Рубрика*. 2025. URL: <https://rubryka.com/blog/pravo-na-prodovolchu-bezpeku-vyklyky-vijny-dlya-agrarnogo-zakonodavstva>

А. В. ІГНАТЕНКО

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

Н. А. СІЦІНСЬКИЙ

д-р наук з держ. упр., професор кафедри ННІУЕБ

РИЗИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Ризики продовольчої безпеки є одним з центральних об'єктів управлінського аналізу в системі публічної влади, оскільки безпосередньо впливають на національну безпеку, соціальну стабільність та економічну стійкість держави. В Україні, де продовольча безпека зазнає гострих викликів через повномасштабну війну, окупацію значних сільськогосподарських територій, мінування земель, руйнування інфраструктури та глобальні шоки постачання, системний аналіз ризиків стає необхідною умовою ефективного публічного управління [1].

Управлінський аналіз ризиків розуміється як комплексний процес їх ідентифікації, класифікації, оцінки ймовірності та потенційних наслідків, а також розробки заходів протидії в рамках повноважень органів публічної влади. Актуальність теми зумовлена переходом від реактивного реагування до проактивного, превентивного управління ризиками в умовах високої невизначеності. Метою даних тез є розкрити ризики продовольчої безпеки як об'єкт аналізу, методологічні підходи до їх оцінки в системі публічної влади та напрями вдосконалення управлінського інструментарію.

Управлінський аналіз ризиків базується на принципах [2]:

- системності — розгляд ризиків як взаємопов'язаних елементів продовольчої системи (виробництво, логістика, розподіл, споживання);
- ієрархічності — аналіз на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- динамічності — постійне оновлення оцінки в умовах змін (війна, клімат, ринки);

- інтегративності — поєднання економічного, соціального, екологічного та геополітичного вимірів.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140);
- Закон України “Про основи національної безпеки України”;
- методичні рекомендації щодо оцінки ризиків у державному управлінні (РНБО, Мінекономіки, Мінагрополітики).

Ризики класифікуються за джерелами: внутрішні (виробничі, фінансові, інституційні), зовнішні (геополітичні, кліматичні, ринкові) та гібридні (військові, кіберзагрози).

Основні групи ризиків як об’єкти аналізу в системі публічної влади [4]:

- виробничі ризики — зниження врожайності через окупацію, мінування, дефіцит ресурсів (добрива, пальне, кадри), деградація ґрунтів;
- логістичні та інфраструктурні ризики — блокада портів, руйнування елеваторів, залізничних шляхів, енергетичний терор;
- економічні та фінансові ризики — зростання витрат виробництва, падіння доходів населення, інфляція на продукти, волатильність світових цін;
- соціальні ризики — погіршення доступності для вразливих груп, зростання частки витрат на харчування, міграційні процеси, паніка та спекуляції;
- геополітичні та зовнішні ризики — санкції, обмеження експорту/імпорту, кліматичні зміни, глобальні кризи постачання;
- інституційні ризики — фрагментарність координації, недостатня цифрова інфраструктура, корупційні ризики.

Управлінський аналіз охоплює оцінку ймовірності настання, масштабу наслідків, вразливості продовольчої системи та рівня контролю з боку держави.

Сучасні методи управлінського аналізу включають [5]:

- якісні методи — експертні оцінки, SWOT-аналіз, PESTLE, матриці ризиків;
- кількісні методи — балансові моделі, економіко-математичне моделювання, сценарне планування, Monte Carlo;
- гібридні підходи — мультимодульний аналіз (економічний + соціальний + екологічний модулі);
- цифрові інструменти — супутниковий моніторинг (NDVI, EOSDA), AI-прогнозування, інтегровані дашборди (Державний аграрний реєстр + ринкові дані).

На національному рівні аналіз здійснюють Мінагрополітики, Мінекономіки, РНБО; на регіональному — ОВА; на місцевому — ОМС через локальні оцінки вразливості громад.

В умовах невизначеності основні виклики [6]:

- недостатня повнота та оперативність даних (особливо з окупованих територій);
- фрагментарність міжвідомчої координації;
- обмежена аналітична спроможність на регіональному та місцевому рівнях;
- залежність від зовнішніх джерел даних та технологій;
- відсутність єдиної методики комплексного управлінського аналізу ризиків.

Пропозиції щодо вдосконалення [7]:

- розробити та затвердити єдину Методику управлінського аналізу ризиків продовольчої безпеки;
- створити Національну систему моніторингу та аналізу ризиків (інтегрована платформа з AI та GIS);
- посилити підготовку аналітиків у системі публічної служби (програми НАДС, університети);
- запровадити регулярний щоквартальний/щорічний звіт про ризики для РНБО та Кабміну;
- розвивати партнерство з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС) для обміну методологіями;
- інтегрувати аналіз ризиків у всі стратегічні документи (Стратегія до 2027 року, регіональні програми).

Ризики продовольчої безпеки є ключовим об'єктом управлінського аналізу в системі публічної влади України, що вимагає системного, комплексного та цифровізованого підходу. В умовах війни та високої невизначеності якісний аналіз ризиків дозволяє переходити від реактивного до превентивного управління, мінімізувати втрати та підвищувати стійкість продовольчої системи. Подальший розвиток методології, інституційної спроможності та цифрової інфраструктури аналізу стане основою для ефективної державної політики продовольчої безпеки в коротко- та довгостроковій перспективі. Подальші дослідження мають фокусуватися на вдосконаленні гібридних методів оцінки ризиків та інтеграції AI в управлінський аналіз.

Джерела

1. Ризики та загрози продовольчої безпеки в системі державного регулювання: методологічний вимір. *Полтавський ун-т економіки і торгівлі*. URL: <https://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/357>
2. Оцінка ризиків продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану. *Аграрна економіка*. 2022. № 15. URL: http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua/images/docs/ae_2022_15_1-2/AE-15_1-2_1.pdf
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>

4. Публічне управління продовольчою безпекою в Україні під час війни. *Вісник Херсонського нац. технічного ун-ту*. 2023. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/download/28/26/52
5. Продовольча безпека: світові тенденції та можливості агропродовольчого комплексу України: монографія. Київ: НУБіП, 2022. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u317/2022_monografiya_prodovolcha_bezpeka.pdf
6. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>

Ю. В. ЛЕСИК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

БЮДЖЕТНО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Бюджетно-фінансове забезпечення є основним інструментом реалізації державної політики продовольчої безпеки, оскільки саме через бюджетні ресурси, податкові стимули, кредитні механізми та міжнародну фінансову допомогу держава впливає на виробництво, доступність, якість та стабільність продовольства. В Україні, де продовольча безпека залишається елементом національної безпеки в умовах тривалої війни, руйнування інфраструктури, мінування земель та енергетичних криз, ефективне бюджетно-фінансове забезпечення набуває критичного значення [1].

Бюджетно-фінансове забезпечення розуміється як система планування, розподілу, використання та контролю державних та залучених коштів, спрямованих на досягнення цілей продовольчої безпеки (наповнення внутрішнього ринку, економічна доступність, стійкість систем). Актуальність теми посилюється обмеженістю власних бюджетних ресурсів, високою залежністю від міжнародної допомоги та необхідністю максимальної ефективності кожного гривня в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Метою даних тез є проаналізувати сучасний стан бюджетно-фінансового забезпечення політики продовольчої безпеки України, ключові інструменти та напрями його вдосконалення.

Бюджетно-фінансове забезпечення політики продовольчої безпеки базується на принципах [2]:

- пріоритетності — продовольча безпека як захищена стаття видатків у воєнний період;
- цільової спрямованості — кошти повинні йти на конкретні ризики та завдання;
- ефективності та результативності — максимальний ефект на одиницю витрат;
- прозорості та підзвітності — публічний контроль за розподілом та використанням;
- гнучкості — можливість швидкого перерозподілу в умовах кризи.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Бюджетний кодекс України;
- Закон України “Про Державний бюджет України” на відповідний рік;
- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”;
- постанови КМУ щодо розподілу дотацій, компенсацій, спеціальних фондів.

Система інструментів охоплює такі ключові групи [4]:

- прямі бюджетні видатки: дотація на гектар оброблюваних земель (особливо для деокупованих та прифронтових регіонів); компенсація витрат на паливе, мінеральні добрива, насіннєвий матеріал, електроенергію для тепличних господарств; фінансування програм шкільного харчування, дитячого харчування, соціальних продуктів;
- спеціальні бюджетні програми та субвенції: програма “Доступні кредити 5–7–9 %” (часткове відшкодування відсоткової ставки); грантові програми для малих фермерів, садівництва, тваринництва, переробки; субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на програми продовольчої стійкості громад;
- податкові та митні стимули: зниження ставки ПДВ на окремі продукти та сільгосптехніку; звільнення від ПДВ та мита на імпорт добрив, насіння, ЗЗР у кризові періоди; податкові канікули або пільги для аграріїв у прифронтових регіонах;
- кредитно-гарантійні механізми: Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві; державні гарантії за кредитами та аграрними нотами; пільгове кредитування під заставу майбутнього врожаю;
- міжнародна фінансова допомога та гранти: програми Світового банку, ЄБРР, ЄС (Ukraine Relief, Recovery and Reconstruction Plan); гуманітарна та технічна допомога FAO, WFP, USAID (насіння, добрива, обладнання); гранти на розмінування, відновлення меліорації, елеваторів;
- резервні та стабілізаційні фонди: державний інтервенційний фонд (закупівля врожаю для регулювання ринку); резервний фонд Кабінету Міністрів для надзвичайних витрат на продовольчу безпеку.

На місцевому рівні механізми реалізуються через бюджети ОТГ (локальні програми підтримки домогосподарств, ярмарки, комунальні підприємства).

Основні проблеми на сучасному етапі [5]:

- значне скорочення власних бюджетних ресурсів через війну;
- висока залежність від зовнішньої допомоги (понад 60–70 % фінансування окремих програм);
- затримки в розподілі та освоєнні коштів;
- недостатня адресність та ризики неефективного використання;
- відсутність довгострокового бюджетного планування для продовольчої безпеки (переважно річні програми).

Для підвищення ефективності пропонується [6]:

- виділити продовольчу безпеку як захищену статтю видатків з гарантованим мінімальним рівнем фінансування;
- створити окремий Фонд продовольчої стійкості (державно-приватний або міжнародний);
- повністю цифровізувати розподіл допомоги через Державний аграрний реєстр (прозорий, швидкий, адресний);
- розробити середньостроковий (3–5 років) фінансовий план реалізації Стратегії до 2027 року;
- посилити механізми співфінансування з громадами (субвенції + місцевий внесок);
- запровадити обов'язкову оцінку ефективності кожної бюджетної програми (ex-post аналіз, KPI);
- розширити партнерство з міжнародними фінансовими інституціями для довгострокових кредитів та грантів на відновлення.

Бюджетно-фінансове забезпечення залишається головним важелем реалізації політики продовольчої безпеки держави. В умовах війни воно демонструє адаптивність (компенсації, пільгові кредити, міжнародна допомога), але стикається з обмеженістю ресурсів та необхідністю максимальної ефективності. Перехід до більш системного, цифровізованого, середньострокового та ризикоорієнтованого підходу до бюджетного фінансування дозволить не лише пом'якшити поточні виклики, а й створити міцну фінансову основу для стійкої продовольчої системи України в післявоєнний період та на довгострокову перспективу. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності бюджетних програм та оптимізації співвідношення внутрішнього фінансування та міжнародної допомоги.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>

2. Підтримка аграріїв у бюджеті-2026: відновлення виробництва, розмінування та розвиток фермерства. *Міністерство фінансів України*. 2025. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/pidtrimka_agrariiv_u_biudzheti-2026_vidnovlennia_virobnitstva_rozminuvannia_ta_rozvitok_fermerstva-5488
3. Фінансові механізми забезпечення продовольчої безпеки. *Дніпровський державний аграрно-економічний ун-т*. 2025. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21725/1/forum-2025-207-209.pdf>
4. Державний бюджет України на 2025 рік: аналіз видатків на агропромисловий комплекс. *Аналітичний центр Асоціації фермерів та приватних землевласників України*. 2025. URL: <https://afu.org.ua/analytics/byudzheth-2025-apk>
5. Міжнародна фінансова допомога аграрному сектору України у 2024–2025 рр. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/mizhnarodna-finansova-dopomoga-agrarnomu-sektoru-ukrayini-u-2024-2025-rr>
6. Бюджетне забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Економіка АПК*. 2025. № 2. URL: <https://eapk.com.ua/en/article/read/byudzhethne-zabezpechennya-prodovolchoyi-bezpeky-v-umovah-voennogo-stanu>

О. Л. ДОНЧЕНКО

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Фінансові механізми мінімізації ризиків продовольчої безпеки є ключовим елементом публічного адміністрування, що дозволяють державі стабілізувати виробництво, забезпечити доступність продуктів та підвищити стійкість харчових систем до зовнішніх і внутрішніх шоків. В Україні, де продовольча безпека продовжує зазнавати тиску від війни (мінування земель, енергетичні атаки, дефіцит ресурсів, логістичні обмеження), фінансові інструменти набувають особливого значення для компенсації втрат, стимулювання виробництва та захисту вразливих груп населення [1].

Фінансові механізми розуміються як комплекс бюджетних, кредитних, субсидійних, гарантійних та резервних інструментів, що спрямовані на зниження ймовірності та наслідків ризиків продовольчої безпеки (виробничих, економічних, соціальних). Актуальність теми посилюється обмеженістю ресурсів у воєнний період та необхідністю ефективного їх використання для

досягнення цілей Стратегії продовольчої безпеки до 2027 року. Метою даних тез є розкрити сутність фінансових механізмів, їх види, застосування в державному управлінні України та напрями вдосконалення.

Фінансові механізми базуються на принципах [2]:

- цільової спрямованості — ресурси концентруються на пріоритетних ризиках (виробництво ключових культур, доступність для вразливих груп);
- пропорційності — обсяг фінансування відповідає рівню ризику та потенційним втратам;
- ефективності — максимізація ефекту на одиницю витрат;
- прозорості — контроль за розподілом та використанням коштів;
- комплексності — поєднання бюджетних, кредитних та страхових інструментів.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України”;
- Державний бюджет на 2025–2026 роки (програми підтримки АПК);
- постанови КМУ щодо дотацій, компенсацій, пільгового кредитування;
- міжнародні угоди та програми (FAO, Світовий банк, ЄС — гранти на відновлення).

Фінансові механізми спрямовані на мінімізацію виробничих (втрата врожаю), економічних (зростання витрат), соціальних (падіння доступності) та логістичних ризиків.

Система фінансових механізмів охоплює такі ключові групи [4]:

- прямі бюджетні дотації та компенсації: дотація на гектар оброблюваних земель (особливо для прифронтових та деокупованих регіонів); компенсація витрат на пальне, добрива, насіння, електроенергію для теплиць; компенсація за пошкоджені посіви (до 4700 грн/га, обмеження до 2000 га на господарство);
- пільгове кредитування та гарантії: програми “Доступні кредити 5–7–9 %” для аграріїв; Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві (розширення на небанківські установи); державні гарантії за аграрними нотами та кредитами;
- грантові та відновлювальні програми: гранти на розвиток фермерства, тваринництва, утримання корів/кіз; міжнародні програми (FAO — насіння та добрива через Державний аграрний реєстр); фінансування розмінування, відновлення меліорації, елеваторів;
- резервні та інтервенційні фонди: формування державного інтервенційного фонду (закупівля врожаю для стабілізації ринку); резерви продовольства для кризових ситуацій;
- податкові та страхові стимули: податкові пільги (зниження ПДВ, звільнення від податку на землю); підтримка страхування врожаю (часткове відшкодування премій).

На місцевому рівні механізми реалізуються через бюджети ОТГ (локальні програми підтримки домогосподарств, ярмарки, комунальні підприємства).

В умовах невизначеності основні виклики [5]:

- обмеженість бюджетних ресурсів у воєнний період;
- затримки в розподілі коштів та бюрократичні бар'єри;
- недостатня охопленість малих фермерів та прифронтових господарств;
- ризики неефективного використання (корупція, цільове невикористання);
- залежність від міжнародної допомоги.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- збільшити частку цільового фінансування в бюджеті на ризикоорієнтовані програми (розмінування, енергозабезпечення АПК);
- розширити Фонд гарантування кредитів та спростити доступ для мікро- та малих фермерів;
- повністю цифровізувати розподіл допомоги через Державний аграрний реєстр (прозорий моніторинг);
- запровадити механізм страхування ризиків на державному рівні (часткове субсидування премій);
- посилити міжнародне партнерство (FAO, ЄС, Світовий банк) для грантів на відновлення інфраструктури;
- ввести обов'язкову оцінку ефективності фінансових механізмів (ex-post аналіз).

Фінансові механізми мінімізації ризиків продовольчої безпеки є потужним інструментом державного управління, що дозволяє компенсувати воєнні втрати, стимулювати виробництво та захищати доступність продуктів. В Україні вони демонструють адаптивність (дотації, кредити, гранти), але потребують більшої прозорості, цифровізації та ризикоорієнтованості. Подальше вдосконалення цих механізмів, посилення бюджетного фінансування та міжнародної співпраці дозволить суттєво знизити вразливість продовольчої системи та забезпечити її стійкість у довгостроковій перспективі. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці ефективності фінансових інструментів у воєнний та повоєнний періоди.

Джерела

1. Підтримка аграріїв у бюджеті-2026: відновлення виробництва, розмінування та розвиток фермерства. *Міністерство фінансів України*. 2025. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/pidtrimka_agrariiv_u_biudzheti-2026_vidnovlennia_virobnitstva_rozminuvannia_ta_rozvitok_fermerstva-5488
2. Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві розширює доступ фермерів до фінансування. *Міністерство економіки України*. 2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/aa684333-8884-4deb-8b05-fbeccb87c99e>
3. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

npas/pro-skhvalennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684

4. Фінансові механізми забезпечення продовольчої безпеки. *Дніпровський державний аграрно-економічний університет*. 2025. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/21725/1/forum-2025-207-209.pdf>
5. Напрями забезпечення продовольчої безпеки України в умовах російсько-української війни. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2025. № 1(44). URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/1/4.pdf>
6. Ключові законодавчі ініціативи та заходи, спрямовані на підтримку аграрного сектора в умовах війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/klyuchovi-zakonodavchi-initsiatyvy-ta-zakhody-spryamovani-na-pidtrymku>

М. М. БРЕНДАК

здобувач другого (магістерського) рівня освіти, ННІУЕБ

А. А. ТЕЛЕНДІЙ

канд. наук з держ. упр., доцент кафедри ННІУЕБ

ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Прогнозування продовольчих ризиків є одним з ключових інструментів стратегічного публічного управління, що дозволяє державі переходити від реактивного реагування на кризи до проактивного планування та запобігання загрозам продовольчій безпеці. В Україні, де аграрний сектор зазнає постійного впливу воєнних дій, кліматичних змін, енергетичних криз, блокад експортних шляхів та глобальної волатильності цін, прогнозування ризиків набуває стратегічного значення для збереження стабільності харчового постачання, захисту вразливих груп населення та забезпечення національної безпеки [1].

Прогнозування продовольчих ризиків розуміється як системний процес ідентифікації, оцінки ймовірності та потенційних наслідків загроз (внутрішніх і зовнішніх), моделювання сценаріїв розвитку та формування превентивних заходів на основі даних, аналітики та прогнозних моделей. Актуальність теми посилюється тривалістю воєнного стану, необхідністю післявоєнного відновлення та інтеграцією з глобальними системами раннього попередження. Метою даних тез є розкрити сутність прогнозування як інструменту стратегічного управління, його методологічні основи, застосування в Україні та напрями вдосконалення.

Прогнозування в стратегічному публічному управлінні базується на принципах [2]:

- системності — врахування взаємозв'язків між факторами (виробництво, логістика, ціни, клімат, геополітика);
- сценарності — розробка кількох варіантів розвитку (оптимістичний, базовий, песимістичний, кризовий);
- інтегративності — поєднання кількісних моделей та якісних експертних оцінок;
- превентивності — орієнтація на раннє попередження та мінімізацію наслідків;
- доказовості — використання верифікованих даних та прозорих методик.

Нормативно-правова основа включає [3]:

- Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р);
- Методику розрахунку індикаторів продовольчої безпеки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 15.09.2025 № 1140);
- Національну доповідь “Цілі сталого розвитку: Україна” (продовольча безпека як Ціль 2);
- міжнародні рамки (FAO Early Warning Systems, GIEWS, IPC – Integrated Food Security Phase Classification).

Прогнозування охоплює короткострокові (сезонні, 6–12 місяців), середньострокові (3–5 років) та довгострокові (до 2030 року) горизонти, з урахуванням воєнних, кліматичних, економічних та геополітичних факторів.

Система прогнозування продовольчих ризиків включає такі ключові компоненти [4]:

- моніторинг індикаторів та раннє попередження: супутниковий моніторинг посівів (NDVI, врожайність, EOSDA, NASA Harvest); аналіз ринкових даних (ціни, запаси, експорт/імпорт); глобальні системи (FAO GIEWS, WFP VAM);
- кількісні методи: економіко-математичні моделі (балансові, оптимізаційні, регресійні); моделі машинного навчання та штучного інтелекту для прогнозу врожайності та цін; сценарне моделювання (Monte Carlo, what-if аналіз);
- якісні методи: експертні оцінки (Дельфі, SWOT, PESTLE); матриці ризиків та ймовірнісні оцінки;
- інтегровані платформи: Державний аграрний реєстр + дані Держстату, Мінагрополітики, митниці; цифрові дашборди для стратегічного рівня (Кабмін, РНБО, Мінагрополітики).

На регіональному та місцевому рівнях прогнозування реалізується через оцінку локальних ризиків (мінування земель, енергозабезпечення, міграція населення) та інтеграцію в програми громад.

В умовах невизначеності основні виклики [5]:

- обмежена доступність даних з окупованих та прифронтових територій;
- висока волатильність зовнішніх факторів (війна, санкції, клімат);

- недостатня інтеграція даних між відомствами;
- брак кваліфікованих фахівців з прогнозного моделювання;
- залежність від міжнародних джерел даних та технологій.

Пропозиції щодо вдосконалення [6]:

- створити національну систему раннього попередження продовольчих ризиків (інтегрована платформа з AI-аналітикою);
- розробити та затвердити Методику прогнозування продовольчих ризиків як нормативний документ;
- посилити співпрацю з міжнародними організаціями (FAO, WFP, ЄС) для обміну даними та методологіями;
- впровадити регулярне сценарне планування на рівні Стратегії до 2027 року та її оновлень;
- розвивати кадри: спеціалізовані програми підготовки аналітиків у Мінагрополітики, НАДС, університетах;
- інтегрувати прогнозування ризиків у всі рівні стратегічного планування (національний, регіональний, місцевий).

Прогнозування продовольчих ризиків перетворюється на потужний інструмент стратегічного публічного управління, що дозволяє державі не лише реагувати на кризи, а й активно формувати стійку продовольчу систему. В Україні його розвиток є критично важливим для подолання воєнних викликів та підготовки до довгострокового відновлення. Перехід до інтегрованої, цифровізованої та сценарно-орієнтованої системи прогнозування підвищить ефективність державної політики, мінімізує втрати та забезпечить стабільність харчового постачання в умовах тривалої невизначеності. Подальші дослідження мають фокусуватися на оцінці точності прогнозних моделей в умовах гібридних загроз та інтеграції AI у національні системи раннього попередження.

Джерела

1. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.07.2024 № 684-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhlavennia-strategii-prodovolchoi-bezpeky-ukrainy-na-period-do-2027-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-i230724-684>
2. Forecasting expected food safety risks in the context of public administration. *ResearchGate*. 2023–2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/371128892_Forecasting_expected_food_safety_risks_in_the_context_of_public_administration
3. Food security risk in Ukraine: assessment and forecast. *AgEcon Search*. URL: <https://ageconsearch.umn.edu/record/308586>
4. Концептуальні засади оцінки викликів та ризиків в стратегуванні розвитку продовольчих систем. *Продовольчі ресурси*. URL: <https://iprjournal.kyiv.ua/index.php/pr/article/view/728>
5. Аналіз продовольчої безпеки України: сучасні реалії та майбутні тренди. *ResearchGate*. 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/391265261_

6. Оцінка продовольчої безпеки, потреб у відновленні в Україні та вплив цін на енергоресурси на сільське господарство України. *Kyiv School of Economics*. URL: <https://kse.ua/ua/kse-research/otsinka-prodovolchoyi-bezpeki-ta-potreb-u-vidnovlenni-v-ukrayini>

І. М. КАПЕЛІСТА

канд. наук з держ. упр., доц. ННІУЕБ МАУП

<https://orcid.org/0000-0002-1983-4617>

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Продовольча безпека є однією з базових складових національної безпеки держави та визначальною передумовою сталого соціально-економічного розвитку суспільства. У сучасних умовах глобалізації, загострення геополітичних конфліктів, кліматичних змін і зростання соціально-економічної нестабільності проблема забезпечення продовольчої безпеки набуває стратегічного значення. Для України актуальність цього питання посилюється наслідками повномасштабної війни, що негативно вплинула на аграрне виробництво, логістичну інфраструктуру, експортний потенціал та платоспроможність населення. За таких умов зростає роль державної політики як ключового інструменту формування ефективної системи продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку.

Продовольча безпека розглядається як стан економіки та суспільства, за якого забезпечується стабільний фізичний та економічний доступ населення до достатньої кількості безпечних і якісних продуктів харчування відповідно до науково обґрунтованих норм споживання. Водночас концепція сталого розвитку розширює дане трактування, акцентуючи увагу на необхідності збалансування економічних, соціальних і екологічних складових агропродовольчої системи, що дозволяє забезпечити потреби нинішніх і майбутніх поколінь.

Актуальність дослідження ролі державної політики у забезпеченні продовольчої безпеки зумовлена трансформацією функцій держави в умовах ринкової економіки та посиленням впливу зовнішніх ризиків. Держава виступає не лише регулятором агропродовольчого ринку, а й активним суб'єктом стратегічного планування, фінансової підтримки аграрного виробництва, фор-

мування продовольчих резервів і реалізації соціальних програм підтримки вразливих груп населення [2]. Ефективна державна політика у цій сфері має базуватися на довгострокових цілях, узгоджених із національними пріоритетами та міжнародними зобов'язаннями у сфері сталого розвитку.

Огляд сучасних наукових досліджень свідчить про комплексний характер проблеми продовольчої безпеки. Так, В. Дудар підкреслює тісний взаємозв'язок між рівнем продовольчої та економічної безпеки держави, наголошуючи на ролі доходів населення, цінової стабільності та ефективності державного регулювання продовольчого ринку [1]. Значна увага в сучасних дослідженнях приділяється інституційним аспектам державної політики у сфері продовольчої безпеки. Доведено, що недосконалість нормативно-правового забезпечення, відсутність системної координації між органами державної влади та недостатній рівень інтеграції галузевих і регіональних програм розвитку знижують ефективність реалізації державної політики [3]. У цьому контексті актуальним є вдосконалення механізмів стратегічного планування та підвищення ролі публічного управління у забезпеченні продовольчої стабільності.

Окремого наукового осмислення потребує вплив воєнних дій на продовольчу безпеку. Дослідження свідчать, що збройні конфлікти призводять до скорочення обсягів виробництва, руйнування інфраструктури, зростання витрат і соціальної вразливості населення, що вимагає від держави впровадження адаптивних та антикризових управлінських рішень [5]. За таких умов державна політика має бути спрямована на підтримку аграрних виробників, відновлення логістичних ланцюгів, розвиток внутрішнього ринку та забезпечення продовольчої допомоги соціально незахищеним верствам населення.

Важливим напрямом державної політики у забезпеченні продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку є стимулювання інноваційної діяльності в агропромисловому комплексі. Впровадження сучасних агротехнологій, цифрових інструментів управління виробництвом та екологічно безпечних методів господарювання сприяє підвищенню продуктивності та зменшенню негативного впливу на довкілля [4; 5]. Роль держави полягає у створенні сприятливих умов для інновацій шляхом фінансової підтримки, розвитку наукових досліджень і забезпечення трансферу технологій.

Отже, державна політика у сфері продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку є визначальним чинником забезпечення соціально-економічної стабільності та національної безпеки України. Її ефективність залежить від комплексності підходу, узгодженості інституційних механізмів, врахування сучасних викликів і науково обґрунтованих рішень. Реалізація такої політики сприятиме формуванню стійкої продовольчої системи, здатної забезпечити потреби населення в умовах довгострокового розвитку держави.

Джерела

1. Дудар В. Продовольча безпека України та складові її забезпечення у контексті економічної безпеки держави. *Вісник Тернопільського нац. економічного ун-ту*. 2016. Вип. 2. С. 20–32. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/3936>

2. Заходим М. В. Продовольча безпека та її місце у структурі економічної безпеки держави. *Інноваційна економіка*. 2022. № 1. С. 34–41. URL: <https://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/885>
3. Сидненко М. І., Бережівський З. П., Почерніна Н. С. Роль державного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки. *Social Development: Economic and Legal Issues*. 2025. № 3. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/139>
4. Клименко Н. Г. Інноваційна державна політика в агропромисловому комплексі України як чинник забезпечення продовольчої безпеки. Харків, 2023. URL: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-5-14>
5. Климчук О. В. Продовольча безпека України в умовах воєнних дій. *Наукові перспективи* (серія “Державне управління”). 2024. № 11(53). С. 216–222. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-216-222](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-216-222)

О. О. МУХІН

канд. екон. наук, докторант, МАУП, Київ
<https://orcid.org/0009-0005-3038-0002>

ПУБЛІЧНО ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У РОЗВИТКУ НЕРУХОМОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових завдань національної політики України, що безпосередньо впливає на соціальну стабільність, економічне зростання та національну безпеку. У сучасних умовах глобальної невизначеності, технологічних змін та впливу зовнішніх шоків, зокрема повоєнних, особливо важливим стає створення механізмів, здатних мінімізувати ризики дефіциту продовольства, втрат при його зберіганні та диспропорцій у розподілі. Одним із таких механізмів є публічно приватне партнерство (ППП) у розвитку нерухомості стратегічного призначення, що включає логістичні центри, склади, холодильні комплекси, елеватори та інші об'єкти агропродовольчої інфраструктури [1; 2].

ППП дозволяє об'єднати ресурси держави та приватного сектора для реалізації довгострокових інфраструктурних проєктів, забезпечуючи ефективне функціонування об'єктів, що критично важливі для продовольчих ланцюгів. В Україні застосування PPP спрямоване на модернізацію та будівництво об'єктів зберігання та логістики продукції, що зменшує логістичні ризики та втрати продовольства [2].

Аналіз сучасних досліджень показує, що PPP відіграє значну роль у кризові періоди. Зокрема, Комарницька (2024) зазначає, що у умовах геополітичної та економічної нестабільності PPP забезпечує безперервність

функціонування критичної інфраструктури і дозволяє мінімізувати втрати продукції [3].

Міжнародний досвід підтверджує ефективність ППП. У Польщі (2017–2021 рр.) модернізація елеваторів і логістичних центрів зернових культур через ДПП дозволила скоротити втрати продукції на 12–18 % [4]. В Іспанії (автономії Андалусія та Валенсія) впровадження ППП у будівництві сучасних холодильних комплексів зменшило втрати фруктів і овочів до 20–25 % [4]. Ці приклади демонструють, що ППП дозволяє ефективно інтегрувати приватні ресурси та технології з державним регулюванням, підвищуючи стійкість продовольчих систем.

Нормативне забезпечення ППП в Україні регламентується Законом України “Про публічно-приватне партнерство” та іншими нормативними актами, що визначають правові засади реалізації проєктів, механізми розподілу ризиків та державні гарантії для інвесторів [5].

Таким чином, ППП у розвитку агропродовольчої нерухомості виступає ефективним інструментом мінімізації ризиків продовольчої безпеки. Воно дозволяє залучати приватні інвестиції, впроваджувати інноваційні рішення, підвищувати адаптивність та стійкість інфраструктури, що є критично важливим для сталого розвитку країни та її економічної безпеки.

Джерела

1. Паньченко А. В., Чепіль Г. М. Державно приватне партнерство в агропромисловому комплексі. 2024. С. 48–59. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)04](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)04).
2. Державно-приватне партнерство (Public-Private Partnerships). *Міністерство інфраструктури України*. <https://mtu.gov.ua/content/erzhavnoprivatne-partnerstvo-publicprivate-partnerships.html>
3. Комарницька Г. О. Державно приватне партнерство як інструмент антикризового управління в умовах геополітичної нестабільності. *Фінансовий простір*. 2024. № 3–4 (54). С. 157–165. [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.157164165](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.157164165)
4. Качурінер В. Л. Міжнародний досвід запровадження державно-приватного партнерства у сфері сільського господарства. *Право і суспільство*. 2022. № 5. С. 80–85. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.12>
5. Закон України “Про публічно-приватне партнерство” від 19.06.2025 № 4510-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#n1065>

СОЦІАЛЬНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК МЕХАНІЗМ ВІДНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Повоєнне відновлення України є не лише відбудовою фізичної інфраструктури, а й відновленням та розвитком людського капіталу як ключового ресурсу довгострокового економічного зростання і продуктивності.

У вітчизняних аналітичних оцінках людський капітал розкривається як: сукупність знань, навичок, здоров'я та соціального захисту, які впливають на потенціал людини отримувати вищий економічний дохід і, відповідно, на продуктивність праці. Людський капітал є ключовим для зростання ВВП; інтенсивне відновлення залучає більше робочої сили, а реформи в освіті та охороні здоров'я підвищують кваліфікацію робочої сили [1, 75].

У цій логіці соціальна політика розглядається не як сукупність “витрат на утримання”, а як інструмент розвитку, що здатний працювати на соціально економічне зростання за умови опори на якість людського капіталу та соціальні інвестиції у спроможності людини [2, 5]. Додатково, Європейська Комісія у стратегічному документі щодо “соціальних інвестицій” підкреслює, що досягнення зростання та конкурентоспроможності потребує інвестування у людський капітал, зокрема через модернізацію соціальних політик і їхню результативність [3, 4].

У післявоєнному контексті державі потрібні інструменти, які дозволяють одночасно зменшувати бідність і відновлювати продуктивність праці через освіту, здоров'я, догляд, активну політику зайнятості, соціальний захист, житлові рішення, реабілітацію та психосоціальну підтримку.

Соціальна інвестиційна політика у цьому сенсі може бути визначена як системний комплекс державних рішень і фінансових інструментів, спрямованих на збереження, відновлення й наращування людського капіталу через розвиток спроможностей людини протягом життєвого циклу, а також через зменшення втрат від вразливості, бідності й соціального виключення, що безпосередньо знижують продуктивність і потенціал зростання [1, 75]. Важливо, що така політика не заперечує необхідності соціального захисту, а переорієнтовує частину ресурсів на програми, які підсилюють участь у зайнятості, людський розвиток і повернення до економічної активності.

Окремий блок доказів стосується якості освіти та навичок як чинника макроекономічного розвитку. Е. Ганушек і Л. Вессманн у публікації в

“Journal of Economic Literature” (журнал економічної літератури) узагальнюють дослідницькі результати про те, що саме когнітивні навички населення, а не лише формальна тривалість навчання, мають сильний зв'язок з індивідуальними доходами, розподілом доходів і темпами економічного зростання [4, 607]. Це важливо для соціальної інвестиційної політики, оскільки зміщує фокус з “відновлення мережі закладів” до відновлення якості навчання, результатів і практичних компетентностей, потрібних для повоєнної структурної модернізації економіки. У прикладній площині для України це означає пріоритетність інвестицій у якість шкільної освіти, професійну освіту, перекваліфікацію дорослих і навчання протягом життя, узгоджене з потребами відбудови, розвитку аграрного виробництва, переробки, логістики, будівництва, енергетики та цифрових сервісів.

Фінансовий аспект соціальної інвестиційної політики полягає у правильному виборі портфеля програм і джерел фінансування, особливо за умов бюджетних обмежень і зростання конкуренції за ресурси. В Україні рекомендації щодо економічної політики прямо наголошують, що фінансування освіти за залишковим принципом є неприпустимим, а вкладення в освіту мають розглядатися як інвестиції у майбутнє суспільства [1, 89]. У європейських підходах додатково підкреслюється потреба модернізації соціальних політик із фокусом на ефективність, найкраще використання ресурсів і комбінування інструментів, що здатні доповнювати бюджетні видатки [3, 4]. Зокрема, у документі Європейської Комісії згадуються “Social Impact Bonds” (соціальні облігації впливу) як фінансовий механізм, у якому повернення інвестору пов'язується з досягненням вимірюваних соціальних результатів [3, 20]. Для України потенційна релевантність таких інструментів пов'язана з можливістю залучення додаткового фінансування у програми реабілітації, перекваліфікації, працевлаштування та раннього розвитку, однак лише за умов чітких стандартів вимірювання результатів, прозорості контрактів і недопущення перекладання ризиків на державу без підтвердженого ефекту.

Запровадження державного інструменту пріоритизації соціальних інвестицій на основі підходу “вартість – результат” із публічним рейтингуванням програм і обов'язковим аналізом соціально економічної віддачі могло б підвищити прозорість розподілу ресурсів, посилити довіру до політики відновлення та зменшити ризики фінансування програм без підтвердженого ефекту.

У підсумку соціальна інвестиційна політика в Україні у повоєнний період може розглядатися як цілісний механізм, що поєднує соціальну справедливість із економічною раціональністю. Її ключова перевага полягає у здатності одночасно зменшувати втрати від бідності та вразливості, відновлювати людський капітал і прискорювати зростання продуктивності через інвестиції в освіту, здоров'я, навички та інклюзивну зайнятість. Для України, яка потребує довгострокового відновлення і модернізації, така політика є умовою того, щоб відбудова інфраструктури перетворилася на відбудову можливостей, а отже — на стійке економічне зростання.

1. Центр економічної стратегії. Україна після перемоги. Економічна політика. Київ, 2023. 92 URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/ukrai%CC%88na-pislya-peremogi-ekonomichna-politika-1.pdf>.
2. Центр Разумкова. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. Київ: Заповіт, 2018. 368 URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_LUD_KAPITAL.pdf
3. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *Towards Social Investment for Growth and Cohesion – including implementing the European Social Fund 2014–2020*. COM(2013) 83 final. Brussels, 2013. 23 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0083&from=EN>
4. Hanushek E. A.; Woessmann L. The Role of Cognitive Skills in Economic Development. *Journal of Economic Literature*. 2008. Vol. 46(3). P. 607–668. DOI: 10.1257/jel.46.3.607. URL: <https://hanushek.stanford.edu/sites/default/files/publications/Hanushek%2BWoessmann%202008%20JEL%2046%283%29.pdf>

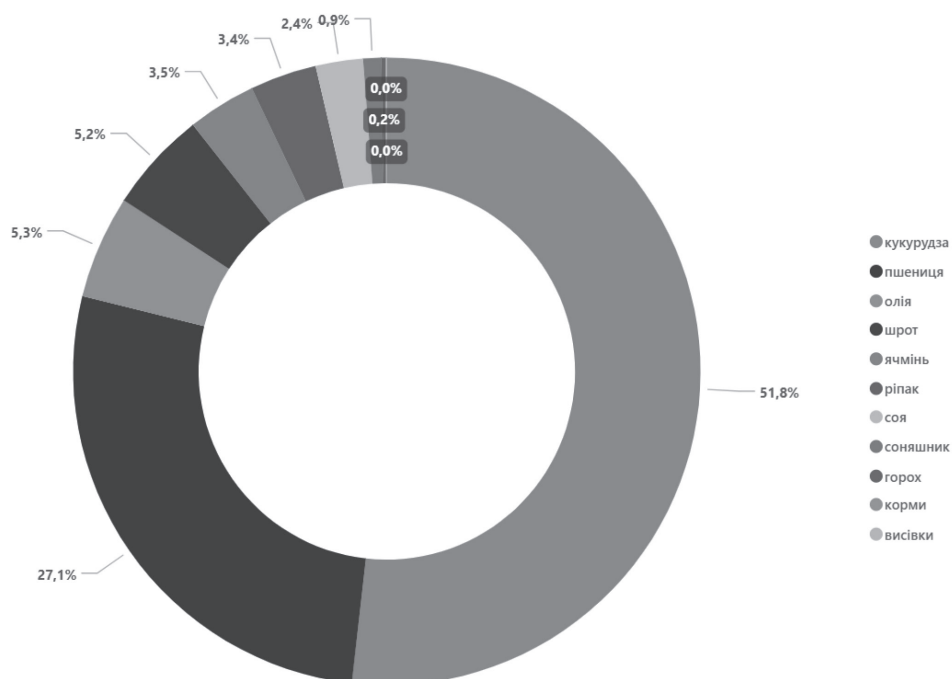
Є. Я. ЧЕРНЯК

студент 2-го курсу спеціальності “Міжнародні відносини суспільні комунікації та регіональні студії” ПрАТ “ВНЗ “МАУП”

ЧОРНОМОРСЬКА ЗЕРНОВА ІНІЦІАТИВА: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

22 липня 2022 року була започаткована Чорноморська зернова ініціатива (Black Sea Grain Initiative) за посередництва Організації Об'єднаних Націй та Турецької Республіки у відповідь на блокування Російською Федерацією українських морських портів у Чорному морі та загрозу різкого погіршення глобальної продовольчої ситуації.

Блокування українських морських портів у Чорному морі у 2022 році створило суттєві ризики для забезпечення продовольством країн Африки, Близького Сходу та Азії, що посилює загрозу продовольчих криз і гуманітарної нестабільності [1]. Через важливу роль України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки та стрімкого зростання цін на продовольство на світових ринках після початку повномасштабного вторгнення РФ, міжнародна спільнота за активного сприяння ООН та Туреччини з 1 серпня 2022 року відкрила частину чорноморських портів для експорту агропродукції.

Ця ініціатива отримала назву “зерновий коридор” і сприяла відновленню морських експортних операцій [2].

Чорноморська зернова ініціатива виконувала подвійну функцію: з одного боку забезпечувала експорт українського зерна на світові ринки, з іншого — слугувала інструментом стабілізації глобальних цін на продовольство.

Згідно зі статистикою (рисунок), протягом дії зернового коридору (з 1 серпня 2022 року до 16 липня 2023 року) через українські чорноморські порти було експортовано загалом 32 856 086 тонн агропродукції. Найбільші обсяги припадали на кукурудзу — 17 014 201 тонн та пшеницю — 8 893 948 тонн. Значну частину експорту також становили соняшникова олія — 1 749 116 тонн і соняшник — 305–405 тонн, крім того, здійснювався експорт шротів та інших олійних культур. Ці дані відображають товарну структуру експорту та підтверджують, що зерновий коридор використовувався не лише для вивезення зернових культур, а й широкого спектра продукції агропромислового комплексу [3].

Не зважаючи на підписання домовленості, було засвідчено вразливість існуючих міжнародних механізмів реагування на продовольчі кризи. Регулярні загрози припинення дії ініціативи, використання продовольства як інструменту політичного тиску, залежність від зовнішніх гарантій безпеки та регулярні атаки на українські порти. Наприклад, вже через кілька годин після підписання угоди про відновлення експорту зерна з портів Чорного моря 22 липня 2022 року росіяни здійснили ракетний удар по порту Одеса, що було сприйнято як спроба підриву домовленостей [4].

Подальший перебіг подій засвідчив, що атаки на портову інфраструктуру України набули системного характеру та стали одним із ключових чинників дестабізації роботи Чорноморської зернової ініціативи.

Атаки на українські порти мали не лише економічний, а й чітко виражений міжнародно-політичний вимір. Під загрозою зриву поставок зерна опинялися передусім країни Глобального Півдня, для яких українська аграрна продукція є критично важливою складовою продовольчого балансу.

Після одностороннього виходу Російської Федерації з Чорноморської зернової ініціативи 17 липня 2023 року ситуація в Чорному морі істотно загострилася. Посилилися атаки не лише на портову інфраструктуру, а й на цивільні торговельні судна, що прямували до українських портів або виходили з них [5].

Чорноморська зернова ініціатива стала важливим, але вразливим міжнародним механізмом тимчасового реагування на ризики глобальної продовольчої безпеки в умовах російсько-української війни

Досвід реалізації ініціативи підтверджує, що продовольча безпека у сучасних умовах виходить за межі суто економічної категорії та набуває виразного міжнародно-політичного й безпекового виміру. Український кейс демонструє використання продовольства та продовольчої інфраструктури як інструменту політичного тиску та гібридного впливу, що створює додаткові ризики для глобальної стабільності.

Таким чином, Чорноморська зернова ініціатива, попри її обмеженість і тимчасовий характер, стала важливим прецедентом міжнародного управління продовольчими ризиками в умовах війни та засвідчила необхідність переосмислення підходів до забезпечення глобальної продовольчої безпеки в умовах зростаючої невизначеності.

Джерела

1. Деблокування українських морських портів є найкращим способом запобігання глобальному голоду та збереження українського аграрного сектору економіки, — в цьому переконані у Комітеті з питань бюджету. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/225498.html> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Прокопенко В., Смірнова О., Зубрицький А. (2024). Роль нового морського маршруту у забезпеченні митних інтересів України під час повномасштабної війни. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 326(1), 39–44.
3. Українська зернова організація. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru/#undefi%20%20%20ne> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Beaumont P. Russia fires missiles at Odesa port hours after signing grain export deal. *The Guardian*. 23.07.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/23/russia-fires-missiles-odesa-port-hours-after-grain-export-deal>.
5. Волкова К. Росія знову атакувала цивільні судна у Чорному морі: є поранений. *Суспільне Одеса*. URL: <https://suspilne.media/odesa/1211950-rosia-znovu-atakuvala-civilni-sudna-na-odesini-e-poranenij/> (дата звернення: 02.02.2026).

АНАЛІЗ РИЗИКІВ ТА ФІНАНСОВО-МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Вступ. Продовольча безпека як стан захищеності спільноти від загрози голоду є основою економічної стабільності та національної безпеки держави [1, с. 215]. Сучасні глобальні виклики (кліматичні зміни, геополітична нестабільність, порушення логістичних ланцюгів) формують новий, високоінтегрований спектр ризиків, що потребують комплексного аналізу та інноваційних підходів до управління [2, с. 7]. Мета дослідження — систематизувати ключові ризики продовольчої безпеки України та обґрунтувати механізми їх мінімізації через фінансово-маркетингові інструменти.

Основні ризики продовольчої безпеки. У контексті невизначеності ризики можна класифікувати за такими групами:

1. Виробничі: деградація ґрунтів, дефіцит водних ресурсів, екстремальні погодні явища, спричинені зміною клімату [3, с. 84–85].

2. Економіко-логістичні: волатильність світових цін на продовольство та енергоносії, порушення постачання насіння, добрив, палива, зниження платоспроможного попиту населення.

3. Інституційні: неефективність системи державного регулювання, недостатній рівень диверсифікації агровиробництва та експорту.

Як зазначають експерти, найбільш критичним є не окремий ризик, а їх каскадний ефект та взаємопосилення [4].

Фінансово-маркетингові інструменти мінімізації ризиків. Для протидії ідентифікованим загрозам пропонується комплекс інструментів:

Фінансове хеджування: використання товарних ф'ючерсів та опціонів на аграрних біржах (наприклад, CME Group) дозволяє виробникам фіксувати майбутні ціни реалізації, захищаючись від несприятливих коливань ринку [5, с. 33].

Агросстрахування: впровадження індексного страхування (на основі даних про температуру, опади) швидко та прозоро компенсує втрати від погодних аномалій, сприяючи фінансовій стійкості господарств [6].

Маркетингова диверсифікація: розвиток брендів української продукції з доданою вартістю ("прямий ланцюг постачання", e-commerce) для виходу на нові ринки та зменшення залежності від сировинного експорту. Цифрові маркетингові платформи можуть ефективно зв'язувати виробників із споживачами [7].

Державно-приватне партнерство (ДПП): створення фондів гарантування та сприяння “зеленим” агрокредитам стимулює інвестиції у сталі та ресурсо-ефективні технології.

Висновки. Управління ризиками продовольчої безпеки в умовах невідзначеності вимагає переходу від реактивного до проактивного підходу. Найбільш ефективним є поєднання аналітики великих даних для прогнозування, державної політики сприяння та приватних фінансово-маркетингових інструментів (хеджування, страхування, диджитал-маркетинг). Реалізація запропонованого комплексу заходів сприятиме не лише зменшенню вразливості, а й перетворенню агросектору на більш стійку та додаткову вартість генеруючу ланку економіки.

Джерела

1. Про основні засади та вимоги до продовольчої безпеки та якості харчових продуктів: Закон України від 05 лип. 2018 р. № 2464-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 38. Ст. 263. С. 215–225.
2. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. *Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum*. Rome: FAO, 2023. 316 p. DOI: <https://doi.org/10.4060/cc3017en>.
3. Мельник О. В. Вплив зміни клімату на продовольчу безпеку: світові тенденції та виклики для України. *Економіка України*. 2022. № 9. С. 80–95.
4. Global Report on Food Crises 2024. *Food Security Information Network (FSIN)*. Rome, 2024. URL: <https://www.fsinplatform.org/global-report-food-crises-2024> (дата звернення: 25.10.2024).
5. Коваленко І. В. Фінансові інструменти управління цінovими ризиками в агробізнесі. *Фінанси України*. 2021. № 4. С. 30–45.
6. Мацюк В. В., Шевченко А. М. Агрострахування як інструмент мінімізації ризиків сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК*. 2023. № 2. С. 54–62.
7. Шаповал В. М. Цифровізація маркетингу в умовах трансформації агропродовольчих систем. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1–2. С. 113–119.

Т. М. КУПРІЯНОВА

канд. с.-г. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН
orcid.org/0000-0002-1039-9348

Н. В. МАКАРЧУК

мол. наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН
orcid.org/0000-0001-6852-0959

В. М. МИРОНЧУК

мол. наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН
orcid.org/0009-0003-9541-6665

ВПЛИВ СПОСОБІВ ЗБЕРІГАННЯ НА ТРИВАЛІСТЬ ПЕРІОДУ СПОКОЮ МІКРОБУЛЬБ РІЗНИХ СОРТІВ КАРТОПЛІ

У сучасних умовах картоплярство при концентрації виробництва картоплі (близько 98 %) у дрібних агрофермерських та селянських господарствах за несприятливих фітосанітарних умов щодо наявності різноманітних фітопатогенів призводить до різкого зниження урожайності в результаті ураженості насаджень різноманітними збудниками хвороб картоплі [1–2]. Високопродуктивний садивний матеріал є суттєвим чинником високорентабельного картоплярства. Один відсоток ураження рослин картоплі вірусними хворобами знижує урожай на 0,5–0,6 % [3]. Тобто за таких умов найефективніший шлях рентабельного картоплярства — використання високопродуктивного садивного матеріалу, одержаного при застосуванні біотехнологічних методів.

Мета досліджень — визначити тривалість періоду спокою мікробульб картоплі та встановити вплив на інтенсивність проростання різних способів зберігання і обробки стимуляторами росту. Дослідження проводилися в Інституті картоплярства НААН. Матеріалом для досліджень слугували сорти ІК НААН Кіммерія, Княгиня та Мирослава. Всі необхідні обліки, аналізи та спостереження в процесі проведення досліджень здійснювали згідно загальноприйнятих методик [4–5].

З метою подовження періоду спокою вивчали вплив температури повітря під час зберігання мікробульб. За вирощування базового сертифікованого насіннєвого матеріалу для отримання значної кількості бульб в урожаї слід в період зберігання підтримувати температуру +2–+3 °С. В результаті проведених досліджень встановлено, що оптимальна температура для збері-

гання мікробульб становить $+3$ – $+4$ °C, період спокою тривав у сорту Кіммерія — 238 діб, Княгиня — 252 доби, Мирослава — 266 діб. Також проведено дослідження з вивчення рівня відносної вологості та способу зберігання мікробульб. Мікробульби зберігалися в спеціальній камері при температурі $+3$ – $+4$ °C, за різних способів. Сухе повітря (30 % і нижче) підвищувало випаровування води з поверхні мікробульб, втрату тургору, що погіршувало насінні якості картоплі. Тому оптимальна відносна вологість у період зберігання мікробульб повинна бути 85–90 %. За такої відносної вологості мікробульби збереглися на 100 %. Урожайність таких мікробульб становила 5,5 т/га. Найефективніше зберігання мікробульб виявилось у герметичних контейнерах (два три шари мікробульб) та у скляному посуді закритому пергаментом (1/2 частина мікробульб від об'єму посуду). Для подовження періоду спокою досліджували вплив стимуляторів, а саме ІОК в концентрації 10–30 мг/10 мл. Дія ауксину залежить від його концентрації. Підвищення концентрації вище оптимальної викликає гальмування росту. При цьому для різних рослин і для неоднакових органів оптимальна концентрація ауксину різко відрізняється. Одна і та ж концентрація ауксину може підсилити зростання одних органів і гальмувати інші. Перед закладанням на зберігання, мікробульби замочували в розчині ІОК різної концентрації, тривалість експозиції 10 хв. В контролі мікробульби замочували у воді з такою ж експозицією. Мікробульби просушували і закладали в контейнери при температурі $+3$ – $+4$ °C. В результаті проведених досліджень встановлено, що дія ауксину в концентрації 30 мг/10 мл сповільнила проростання, мікробульби потребували штучного пробудження. Урожайність таких мікробульб була в 1,5 раза нижчою від мікробульб, що були пробуджені природним способом. В концентрації 10 мг та 20 мг істотного впливу не спостерігалось, мікробульби проростали через 168 днів після закладання на зберігання при температурі $+5$ °C.

Отже, в результаті проведених досліджень встановлено, що оптимальна температура для зберігання мікробульб знаходиться в межах $+3$ – $+4$ °C. При температурі 12 °C мікробульби різних сортів зберігалися приблизно 20 діб, але за низької температури бульби згнивали. Оптимальна відносна вологість у період зберігання мікробульб повинна бути 85–90 %. За такої відносної вологості мікробульби збереглися на 100 %. Найефективніше зберігати мікробульби у герметичних контейнерах (два три шари мікробульб) та у скляному посуді закритому пергаментом (1/2 частина мікробульб від об'єму посуду).

Джерела

1. Лященко С. А., Нечипоренко М. М. Продуктивність картоплі залежно від способу культивування. *Картоплярство України*. 2008. № 3–4. С. 23–26.
2. Бондарчук А. А., Верменко Ю. Я., Рязанцев В. Б., Рязанцев М. В. Біотехнологія в насінництві картоплі. Вінниця: ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2016. 108 с.
3. Рязанцев В. Б., Верменко Ю. Я., Лященко С. А. Біотехнологічні способи одержання та розмноження оздоровленого вихідного матеріалу картоплі. *Картоплярство України*. 2010. № 1(6). С. 10–15.

4. Бондарчук А. А., Колтунов В. А., Олійник Т. М. та ін. Картоплярство: Методика дослідної справи. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2019. 652 с.
5. Методичні рекомендації щодо проведення досліджень з картоплею. Немішаєве: Інтас, 2002. 182 с.

О. П. ПІКІЧ

*завідувач лабораторії первинного насінництва
Інститут картоплярства НААН, с-ще Немішаєве
orcid.org/0000-0003-1853-9904*

О. В. ВИШНЕВСЬКА

*канд. с.-г. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН, с-ще Немішаєве
orcid.org/0000-0002-1089-6862*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ АГРОТЕХНІЧНИХ ЗАХОДІВ У ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОЩУВАННЯ НАСІННЕВОЇ КАРТОПЛІ

Досліджено вплив регулятора росту рослин, рідкого фосфорного добрива та краплинного зрошення на економічну ефективність вирощування насінневої картоплі.

Гібереліни застосовують у практиці рослинництва для підвищення виходу волокна коноплі та льону, збільшення розмірів ягід у безнасінних сортів винограду, підвищення врожайності трав, стимуляції бульбоутворення у картоплі і проростання насіння зернових та для виготовлення пивоварного солоду [1, 102]. Так як гібереліни викликають різке прискорення росту зеленої маси рослин, застосування їх повинно супроводжуватися посиленням живлення рослин. Як відомо, гібереліни - індуктори стеблоутворення виникають в листі і пересуваються по рослині як базіпетально, так і в акропетальному напрямку, викликаючи потовщення столонів і стимуляцію процесу цвітіння [2, 109].

Для живлення картоплі фосфор має найбільше значення особливо на ранніх етапах вегетації. В період швидкого наростання вегетативної маси він разом з азотом забезпечує прискорене формування листового апарату рослин визначаючи цим рівень майбутнього врожаю. Оптимальне фосфорне живлення прискорює розвиток рослин картоплі, а також процеси бульбоутворення, що сприяє скороченню періоду вегетації [3].

Дослід було закладено в насінницькій сівозміні Інституту картоплярства НААН, розташованого в селищі Немішаєве, Київської області Метою роботи

було визначення впливу застосування концентрованого рідкого фосфорного добрива обробка по вегетації Комбіфос у нормі 5 л/га, обробки садивного матеріалу гібереловою кислотою у нормі 50 мг/т та краплинного зрошення на економічну ефективність вирощування насінневої картоплі, отриманої з оздоровленого матеріалу, відтвореного в культурі меристем in vitro.

За результатами досліджень встановлено, що досліджувані агротехнічні заходи суттєво впливали на показники витрат, виручки та прибутковості вирощування насінневої картоплі сортів Мирослава і Родинна. Загальні виробничі витрати становили 358–396 тис. грн./га залежно від варіанту та сорту, (див. табл.).

Економічна ефективність застосування комплексу агротехнічних заходів при вирощуванні насінневої картоплі, 2025 рік

№ пор.	Варіанти	Урожайність насінневої фракції, т/га	Витрати на вирощування, тис. грн./га	Виручка від реалізації, тис. грн./га	Прибуток, тис. грн./га	Рентабельність, %
с. Мирослава						
1.	Контроль	20,6	358	597,4	239,4	66,9
2.	Комбіфос 5л/га по вегетації (КФ)	23,0	362	667,0	305,0	84,3
3.	Гіберелова кислота (ГАЗ) 50 мг/т, обробка бульб	23,8	361	690,2	329,2	91,2
4.	Краплинне зрошення (КЗ)	25,9	389	751,1	362,1	93,1
5.	Спільна дія чинників: КФ + ГАЗ + КЗ	29,8	396	864,2	468,2	118,2
с. Родинна						
1.	Контроль	21,7	358	629,3	271,3	75,8
2.	Комбіфос 5л/га по вегетації (КФ)	22,8	362	661,2	299,2	82,7
3.	Гіберелова кислота (ГАЗ) 50мг/т, обробка бульб	21,3	361	617,7	256,7	71,1
4.	Краплинне зрошення (КЗ)	24,2	389	701,8	312,8	80,4
5.	Спільна дія чинників: КФ + ГАЗ + КЗ	28,4	396	823,6	427,6	108,0

Найвищі витрати відмічено у варіантах за спільного застосування досліджуваних агрозаходів, однак їх зростання супроводжувалося значним підвищенням економічної віддачі. Виручка від реалізації у сорту Мирослава коли-

валася від 239,4 до 468,2 тис. грн/га, у сорту Родинна — від 271,3 до 427,6 тис. грн./га. Рівень рентабельності у сорту Мирослава становив 66,9–118,2 %, а у сорту Родинна — 71,1–108,0 %. Максимальні показники прибутку отримано за комплексного застосування регулятора росту, позакореневого підживлення та краплинного зрошення — 468,2 тис. грн/га у сорту Мирослава та 427,6 тис. грн./га у сорту Родинна.

Використання сорту картоплі Мирослава забезпечило вищу економічну ефективність в дослідженнях порівняно із сортом Родинна, що зумовлено більшим приростом урожайності та виходу товарної фракції бульб. Найбільш економічно доцільним виявився варіант з комплексною дією всіх досліджуваних чинників, який забезпечив приріст прибутку до 95,5 % порівняно з контролем. Отримані результати підтверджують доцільність застосування інтегрованих агротехнічних заходів у технології вирощування базового насіння картоплі.

Джерела

1. Effect of phosphorus nutrition on quality of fresh tuber of potato cultivars / A. M. Fernandes та ін. *Bragantia*. 2015. Т. 74, № 1. С. 102–109. URL: <https://doi.org/10.1590/1678-4499.0330> (дата звернення: 03.02.2026).
2. Antagonistic regulation of the gibberellic acid response during stem growth in rice / K. Nagai та ін. *Nature*. 2020. Т. 584, № 7819. С. 109–114. URL: <https://doi.org/10.1038/s41586-020-2501-8> (дата звернення: 03.02.2026).
3. Optimizing gibberellic acid concentration and exposure time for effective dormancy breaking and sprouting enhancement in potato / M. M. Qayyum та ін. *Scientific Reports*. 2025. Т. 15. 28966. URL: <https://doi.org/10.1038/s41598-025-13219-5> (дата звернення: 03.02.2026).

О. В. ВИШНЕВСЬКА

канд. с-г. наук, ст. наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН, с-ще Немішаєве
orcid.org/0000-0002-1089-6862

І. В. ЛЕВКІВСЬКИЙ

наук. співробітник,
Інститут картоплярства НААН, с-ще Немішаєве
orcid.org/0000-0001-5773-2809

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЕВОЇ КАРТОПЛІ ЗА ВИКОРИСТАННЯ РІСТРЕГУЛЯТОРІВ РОСЛИН

Висока рентабельність картоплярства забезпечується використанням насінневої картоплі з якістю, що відповідає нормам європейських та міжнародних стандартів. У структурі дохідної частини виробництва картоплі близько 30–50 % прибутку залежить від якісних характеристик насінневого матеріалу. Останніми роками ріст і продуктивність сільськогосподарських рослин зазнали значного впливу абіотичних стресів. Періоди високої температури та посухи стають все більш частими в регіонах з екстенсивним виробництвом сільськогосподарських культур, таких як Центральна Європа, Південна Центральна Азія, південний схід Південної Америки та південний схід США [1, 5]. В умовах зміни клімату ріст регулятори рослин (РРР) відіграють важливу роль у сталому рослинництві. Ці натуральні продукти (екстракти морських водоростей, гумінові речовини, гідролізовані білки та амінокислоти, що містять продукти або мікроорганізми) містять біологічно активну речовину, яка підвищує ефективність живлення, стійкість до абіотичного стресу та/або якість врожаю, незалежно від вмісту поживних речовин [2, 14; 3; 4, 306]. В Інституті картоплярства НААН проведено дослідження з виявлення впливу рістрегулюючих речовин на продуктивність та економічну ефективність вирощування картоплі в зоні Півдня Полісся України.

СХЕМА ДОСЛІДУ

- 1) Контроль обробка бульб Селест Топ 0,7 л/га
- 2) Обробка насіння Селест Топ 0,7л/га + обробка рослин Експерт Гроу РК, 0,75л/га
- 3) Обробка насіння Селест Топ 0,7л/га + обробка рослин Цикоган РК, 0,75 л/га + Кальма КЕ, 0,25 л/га
- 4) Обробка насіння Селест Топ 0,7л/га + обробка рослин Скудеро БОРОН РК, 1,0 л/га

5) Обробка насіння Селест Топ 0,7л/га + обробка рослин Скудеро
БОРОН РК, 1,5 л/га

Визначення економічної ефективності застосування різних рістрегулюючих речовин в насадженнях базової насіннєвої картоплі показало, що в середньому за роки досліджень 2024–2025 рр. найбільшу економічну ефективність отримано за використання РРР Скудеро Борон, 1,5 л/га — рівень рентабельності вирощування картоплі становив 81,5 %, умовно чистий прибуток склав 292,3 тис. грн., (див. табл.). Застосування РРР Експерт Гроу забезпечило рівень рентабельності 71,2 % та умовно чистий прибуток 257,0 тис грн. Найнижчу рентабельність виробництва картоплі отримано на контролі без застосування препаратів — 60,0 %.

**Економічна ефективність вирощування базової насіннєвої картоплі
за використання препаратів з ріст регулюючою дією, 2024–2025 рр.**

№ пор.	Варіанти	Урожай-ність, т/га	Приріст, т/га	Умовна виручка, тис. грн.	Умовно чистий прибуток, тис. грн.	Рівень рентабельності, %
1.	Контроль	42,5	–	574,2	216,2	60,4
2.	Експерт Гроу	47,5	5,0	618,0	257,0	71,2
3.	Цикоган + Кальма	42,0	–0,5	583,5	224,8	62,7
4.	Скудеро Борон, 1,0л/га	45,5	3,0	637,5	279,0	77,8
5.	Скудеро Борон, 1,5 л/га	45,2	2,7	653,1	292,3	81,5

Джерела

1. Calvo P., Nelson L., Kloepper J. W. Agricultural uses of plant biostimulants. *Plant and Soil*. 2014. Т. 383, № 1–2. С. 3–41. URL: <https://doi.org/10.1007/s11104-014-2131-8> (дата звернення: 05.02.2026).
2. du Jardin P. Plant biostimulants: Definition, concept, main categories and regulation. *Scientia Horticulturae*. 2015. Т. 196. С. 3–14. URL: <https://doi.org/10.1016/j.scienta.2015.09.021> (дата звернення: 05.02.2026).
3. The role of biostimulants and bioeffectors as alleviators of abiotic stress in crop plants / M. J. Van Oosten та ін. *Chemical and Biological Technologies in Agriculture*. 2017. Т. 4, № 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s40538-017-0089-5> (дата звернення: 05.02.2026).
4. Bulgari R., Franzoni G., Ferrante A. Biostimulants Application in Horticultural Crops under Abiotic Stress Conditions. *Agronomy*. 2019. Т. 9, № 6. С. 306. URL: <https://doi.org/10.3390/agronomy9060306> (дата звернення: 05.02.2026).

Н. В. ПИСАРЕНКО

канд. с-г. наук, ПДВ ІК НААН, м. Малин
orcid.org/0000-0001-6299-2170

М. М. ФУРДИГА

канд. с-г. наук, ст. наук. співробітник, ІК НААН, м. Київ
orcid.org/0000-0002-9398-0487

Н. А. ЗАХАРЧУК

канд. біол. наук, ст. наук. співробітник, ІК НААН, м. Київ
orcid.org/0000-0002-8194-2491

Т. М. ОЛІЙНИК

канд. с-г. наук, ст. наук. співробітник, ІК НААН, м. Київ
orcid.org/0000-0002-7235-9413

СЕЛЕКЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАРТОПЛІ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Продовольча безпека в умовах воєнного стану та кліматичної нестабільності не може бути забезпечена виключно економічними, фінансовими чи логістичними інструментами. Стійкість агропродовольчих систем визначається наявністю адаптованого біологічного ресурсу, здатного забезпечувати стабільне виробництво за умов множинних ризиків. Для України, де картопля є однією з основних продовольчих культур (площі вирощування понад 1,3 млн га у довоєнний період, споживання близько 130 кг на особу на рік [1]), селекційний потенціал цієї культури становить стратегічний ресурс національної безпеки. Війна порушила ланцюги постачання насіннєвого матеріалу, зруйнувала частину виробничих потужностей та загострила проблему залежності від імпорتنих сортів [2]. У цьому контексті власні селекційні ресурси набувають критичного значення.

Генетичні ресурси як інструмент управління довгостроковими ризиками. Колекції генетичних ресурсів картоплі виконують функцію біологічного страхування аграрного виробництва [3–5]. На відміну від фінансових резервів або матеріальних запасів, генетичне різноманіття є невідновлюваним у короткостроковій перспективі ресурсом, втрата якого неможливо компенсувати економічними інструментами.

Функції генетичних колекцій у системі управління ризиками:

Резервування адаптивних ознак. Колекційні зразки містять гени стійкості до абіотичних стресів (посуха, температурні коливання, ґрунтова кислот-

ність) та біотичних загроз (грибні, бактеріальні, вірусні хвороби, нематоди тощо). За умов кліматичних змін та обмеженого доступу до засобів захисту рослин ці ознаки стають критичними для підтримання виробництва.

Основа для селекційного реагування. Швидкість селекційної відповіді на нові виклики залежить від наявності вихідного різноманіття. Створення нового сорту займає 8–10 років, тому селекційна програма має працювати на випередження, формуючи резерв генотипів для майбутніх умов.

Зниження залежності від імпорту. Воєнний стан продемонстрував критичну вразливість галузей, залежних від зовнішніх джерел насіннєвого матеріалу. Власні генетичні ресурси є основою автономності національної продовольчої системи. Втрата або звуження генетичного різноманіття знижує адаптивну здатність усієї галузі. Міжнародний досвід показує, що країни з обмеженими власними селекційними ресурсами (наприклад, деякі країни Африки) залишаються структурно вразливими до продовольчих криз навіть за наявності економічних механізмів підтримки [6].

Селекційна програма як система прогнозованого управління невизначеністю. Сучасна селекція картоплі орієнтована на створення сортів не з максимальною потенційною урожайністю, а зі стабільною реалізацією продуктивності в змінних умовах. У контексті конференції це означає перехід від логіки “максимізації” до логіки “мінімізації ризиків”.

Селекційні пріоритети в умовах невизначеності:

Екологічна пластичність замість вузької адаптації. Сорти з широкою нормою реакції забезпечують стабільний урожай у різних умовах вегетації, що критично для прогнозування виробництва в умовах кліматичних коливань.

Толерантність до стресів як базова ознака. Посухостійкість, жаростійкість, стійкість до короткочасних заморозків стають обов’язковими компонентами селекційних програм [7; 8]. За даними метеорологічних спостережень, частота посушливих періодів у зоні Полісся зросла на 30 % за останні 15 років, що вимагає корекції селекційних стратегій.

Комплексна стійкість до хвороб. В умовах обмеженого доступу до засобів захисту (внаслідок війни, логістичних проблем або підвищення цін) генетична стійкість стає основним інструментом контролю фітосанітарного стану посівів.

Селекційна програма формує біологічну основу прогнозованості виробництва на 10–15 років вперед. Це відрізняє її від короткострокових економічних інструментів і робить селекцію стратегічним напрямком забезпечення продовольчої безпеки.

Вихідний селекційний матеріал і відновлення виробництва в післявоєнний період. Особливого значення в умовах воєнного стану набуває роль вихідного селекційного матеріалу як основи відновлення виробництва. Логічний ланцюг “вихідний матеріал → селекційна лінія → сорт → насінництво → виробництво” визначає темпи та якість відновлення галузі.

Стратегічні функції вихідного матеріалу:

Стратегічні функції вихідного матеріалу включають: швидке створення адаптованих сортів через наявність селекційних генотипів для конкретних регіональних умов; зменшення залежності від імпортного насіння через створення власних батьківських форм; формування регіонально адаптованих сортових ресурсів з вищою стабільністю продуктивності порівняно з універсальними міжнародними сортами.

Післявоєнне відновлення агросектору потребуватиме масштабного відтворення сортових і насінневих ресурсів. Країни з власною селекційною базою здатні здійснити це відновлення швидше та з меншими витратами.

Кліматичні зміни як фактор корекції селекційних пріоритетів. Кліматичні зміни посилюють варіабельність умов вирощування картоплі, що вимагає перегляду традиційних селекційних підходів [5; 8]. За даними міжнародних досліджень, підвищення середньорічної температури на 2 °C може призвести до зниження урожайності картоплі в зоні Полісся на 15–20 % без адаптаційних заходів [8].

Ключові напрямки адаптації включають: стійкість до температурних стресів у відповідь на зростання частоти екстремальних температур; ефективне використання вологи як обов'язкову ознаку для зон нестабільного зволоження; збереження якості продукції за стресових умов, оскільки стреси не лише знижують урожайність, а й погіршують якість бульб. Селекційний потенціал у контексті кліматичних змін визначається комплексом адаптивних властивостей, які забезпечують стабільне функціонування культури в умовах нестабільності [3; 5].

Селекція як інструмент аналітики та прогнозування виробництва. У системі управління ризиками продовольчої безпеки селекційні програми виконують не лише функцію створення нового матеріалу, а й функцію аналітики довгострокових трендів. Селекційне випробування, яке охоплює різні роки та регіони, дає фактичний матеріал для прогнозування реакції сортів на зміну кліматичних умов, стабільності продуктивності в різних агроекологічних зонах та ризиків поширення нових патогенів і шкідників. Ці дані є основою для формування стратегій розвитку галузі, планування насінництва та прогнозування обсягів виробництва.

Таким чином, селекційний потенціал картоплі є ключовим біологічним чинником продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану та кліматичних змін. Генетичні ресурси, селекційні програми та вихідний матеріал формують основу стабільності виробництва, на якій базується ефективність економічних і управлінських рішень. Основні положення: 1. Генетичні колекції забезпечують резерв адаптивних ознак і виконують функцію довгострокового біологічного страхування аграрного виробництва. 2. Селекційні програми орієнтовані на зниження виробничих ризиків шляхом створення сортів зі стабільною продуктивністю в змінних умовах. 3. Вихідний селекційний матеріал є базою для відновлення виробництва та зменшення залежності від імпортного насінневого ресурсу. 4. Кліматичні зміни зумовлюють необхідність підвищення адаптивності та стійкості сортів до стресів.

Результати селекційних випробувань мають значення для прогнозування виробництва в довгостроковій перспективі. Розвиток і збереження вітчизняної селекції картоплі слід розглядати як стратегічний напрям забезпечення стійкості агропродовольчої безпеки України в умовах зростаючих ризиків.

Джерела

1. Рослинництво України: статистичний зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 220 с.
2. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська; за ред. Я. А. Жаліла. К. : НІСД, 2023. 49 с.
3. The State of the World's Plant Genetic Resources for Food and Agriculture. Third Report [Electronic resource]. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Rome : FAO, 2022. Mode of access: <https://www.fao.org/3/cd0906en/cd0906en.pdf>
4. Seed biodiversity: The life insurance of our food production [Electronic resource]. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. 2021. Mode of access: <https://www.fao.org/newsroom/story/Seed-biodiversity-The-life-insurance-of-our-food-production/en>
5. Devaux A. Global food security, contributions from sustainable potato agri-food systems. *The Potato Crop*. Cham : Springer, 2020. P. 3–28.
6. Birch P. R., Bryan G., Fenton B. et al. Toth. Crops that feed the world 8: potato: Are the trends of increased global production sustainable? *Food Security*. 2012. Vol. 4, No. 4. P. 477–508.
7. Zaidi P. H. Genomic regions associated with root traits under drought stress in maize (*Zea mays* L.). *PLOS ONE*. 2016. Vol. 11, Iss. 10. e0164340.
8. Haverkort A. J. Climate change and its repercussions for the potato supply chain. *Potato Research*. 2008. Vol. 51, No. 3. P. 223–237.

Н. М. МАНЬКОВСЬКИЙ

здобувач, МАУП

ORCID 0009-0006-4023-3249

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах війни продовольча безпека на рівні громади переходить із площини загальних декларацій у площину щоденної керованості життєзабезпечення населення: чи є доступ до достатньої, безпечної та поживної їжі тоді,

коли порушуються логістика, енергопостачання, водопостачання, робота торгівлі й ринків, а доходи домогосподарств знижуються або стають нестабільними. У цій логіці продовольча безпека прямо залежить не лише від наявності продуктів, а й від спроможності людей їх отримати та придбати, від можливості безпечно зберігати й споживати, а також від стабільності постачання у часі; базове визначення продовольчої безпеки доцільно спирати на міжнародно визнаний підхід, за яким ідеться про доступ усіх людей у будь-який час до достатньої, безпечної та поживної їжі для активного й здорового життя [5]. Водночас у національному вимірі важливо враховувати, що продовольча безпека пов'язана з цілями економічної стійкості, підтримки внутрішнього ринку та здатності територій утримувати базові функції в кризі, що відображено у стратегічних урядових орієнтирах економічної політики [2].

Ключовим практичним інструментом для громади є реєстр ризиків продовольчої безпеки, який працює як управлінська “карта” пріоритетів і дій. У реєстрі для кожного ризику фіксуються: опис загрози; уразливі групи; імовірність; очікувані наслідки; пороги спрацювання; відповідальний; ресурси; конкретні заходи; показники контролю; періодичність перегляду. Для воєнних умов типовими є ризики порушення транспортних коридорів і поставок; перебоїв електроенергії та води, що руйнують ланцюг зберігання і роботу торгівлі; дефіциту пального; пошкодження складів і холодильного обладнання; стрибків цін на базові продукти; падіння доходів домогосподарств; розриву постачання до освітніх, медичних і соціальних установ; нерівного доступу для вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, самотніх літніх людей, сімей з дітьми, людей з інвалідністю. Принципово важливо, що реєстр не є статичним: ризики мають регулярно переглядатися залежно від зміни загроз, сезонності, стану інфраструктури та міграційних хвиль, а інфраструктурні залежності громади доцільно оцінювати крізь призму критичних послуг і їх відновлюваності [3].

Аналітика і прогнозування у цій моделі мають бути максимально прикладними. Аналітика потрібна не для великих звітів, а для простих сигналів, які запускають заздалегідь підготовлені дії. Тому доцільним є формування локальної панелі показників, яку реально оновлювати без надмірного навантаження: середні ціни на базові продукти; частота дефіцитів у торгівлі; доступність магазинів і ринків за районами; запаси харчування у соціальних установах; тривалість і частота відключень електроенергії та води; доступність транспорту і пального; кількість звернень по допомогу; охоплення адресною підтримкою; частка домогосподарств із ознаками зростання харчової уразливості за даними соціальних служб. Прогнозування доцільно будувати як сценарне планування, а не як спробу “точно передбачити” майбутнє: короткі порушення до сорока восьми годин; середні порушення до семи діб; тривалі порушення понад сім діб. Для кожного сценарію громада має мати заздалегідь визначений набір рішень, який запускається при перевищенні порогів, а самі пороги та порядок реагування доцільно формалізувати у вну-

трішніх процедурах і планових документах на основі стандартизованої логіки оцінювання ризику [4].

Фінансово-маркетингові інструменти мінімізації ризиків у громаді доцільно подати як портфель рішень, що одночасно стабілізує постачання, ціни та доступ для вразливих груп. Фінансовий блок має включати резервування коштів на швидке реагування; рамкові закупівлі базових позицій для соціальних установ; попередньо узгоджені умови поставок із локальними постачальниками; підтримку стійкості зберігання через резервні джерела живлення для критичних точок; адресну підтримку домогосподарств у формі грошової або ваучерної допомоги за чіткими критеріями, порогами спрацювання та контролем охоплення, із дотриманням вимог до безпечності харчових продуктів у закупівлях і видачі допомоги [1]. Маркетинговий блок у публічному управлінні доречно розуміти як управління ринковою поведінкою через інформацію, довіру та координацію: регулярні короткі огляди цін і наявності, публічні повідомлення про стабільні канали забезпечення, зрозумілі графіки роботи пунктів підтримки, узгоджені комунікації для різних груп населення. Це зменшує ризик панічного попиту, запобігає нерівності доступу й підсилює прогнозованість постачання, що узгоджується із загальною логікою посилення економічної стійкості та керованості внутрішніх ринків [2].

Організаційно модель потребує чіткого розподілу ролей: координатор у виконкомі веде реєстр ризиків і забезпечує міжсекторну взаємодію; соціальний блок визначає критерії уразливості, адмініструє адресну підтримку і контролює охоплення; економічний блок моніторить ціни, працює з бізнесом, готує рамкові договори; комунальні служби і оператори інфраструктури забезпечують стійкість критичних точок зберігання та роботи торгівлі як частини безперервності життєво важливих послуг [3]. Узгодженість дій забезпечується не “ручним управлінням”, а даними, порогами спрацювання та наперед визначеними сценаріями, сформованими на основі стандартизованого підходу до оцінювання ризиків [4]. У підсумку ризик-орієнтоване управління продовольчою безпекою дозволяє громаді мінімізувати втрати, швидше відновлювати ланцюги забезпечення і зменшувати нерівність доступу до їжі в умовах невизначеності, що безпосередньо відповідає проблематиці “аналітика; управління; прогнозування; фінансово-маркетингові інструменти мінімізації”.

Джерела

1. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 року № 771/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98. Електронний ресурс: база даних “Законодавство України”; Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/771/97-%D0%B2%D1%80>
2. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 року № 179. Елек-

- тронний ресурс: база даних “Законодавство України”; *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF>
3. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1882-IX. Електронний ресурс: база даних “Законодавство України”; *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20>
 4. Про затвердження Методики оцінювання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 жовтня 2023 року № 836; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02 листопада 2023 року за № 1905/40961. Електронний ресурс: база даних “Законодавство України”; *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1905-23>
 5. Продовольча та сільськогосподарська організація Об’єднаних Націй. Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку та План дій Всесвітнього продовольчого саміту. Всесвітній продовольчий саміт, 13–17 листопада 1996 року, Рим. Рим: Продовольча та сільськогосподарська організація Об’єднаних Націй, 1996. 43 с. Електронний ресурс: *офіційний вебсайт “FAO”* (Продовольча та сільськогосподарська організація Об’єднаних Націй). URL: <https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm>

В. Ю. ЯМКОВИЙ

канд. с.-г. наук, в. о. завідувача відділом селекції та генетичних ресурсів

І. М. ПОДБЕРЕЗКО

завідувач лабораторії імунітету та захисту рослин

А. І. ТОМАШ

*в. о. завідувача лабораторії селекції
Інститут картоплярства НААН*

ЕКОЛОГІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ПЛАСТИЧНІСТЬ СОРТІВ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

Картопля є основною сільськогосподарською культурою, що характеризується високою адаптивністю, пластичністю та потенційною продуктивністю; культивується у 130 країнах світу та вважається стратегічно важливим продуктом [1]. Перевага картоплі в порівнянні з іншими культурами полягає у здатності формувати високу урожайність в широкому спектрі агросистем [2].

У сучасному землеробстві сорт виступає самостійним і надійним чинником підвищення врожайності та стабільності валового виробництва картоплі. Запровадження нових сортів у виробництво дає змогу збільшити урожайність на 15–20 % [3].

Одним із найважливіших селекційних і еколого-біологічних завдань є реалізація генетичного потенціалу сортів культурних рослин у мінливих умовах середовища. Це досягається завдяки їх високій екологічній пластичності та широкій нормі реакції на зміну абіотичних і біотичних чинників, що забезпечує формування стабільних урожаїв бульб із високими технологічними показниками якості [4]. У зв'язку з цим оцінка сортів має проводитися не лише за величиною врожайності, але й за параметрами адаптивності.

Метою наших досліджень було визначення параметрів екологічної стабільності та пластичності сортів за урожайністю залежно від років вирощування.

Дослідження проводились на полях лабораторії селекції Інституту картоплярства НААН впродовж 2023–2025 рр. Ґрунт дослідної ділянки — дерново-підзолистий супіщаний, типовий для зони Полісся України. Вміст гумусу в орному шарі ґрунту складає 1,4 %, азоту легкогідролізованого — 98, рухомого фосфору — 72, обмінного калію — 100 мг/кг, кальцію і магнію відповідно 4,4 та 0,5 мг-екв/100 г ґрунту; гідролітична кислотність Нг — 1,97, рН — 5,2.

Матеріалом для досліджень слугували сорти Інституту картоплярства різних груп стиглості. Досліди закладали відповідно до методик Державного сорто випробування. Попередник — сидеральний пар, агротехніка загальноприйнята для зони Полісся. Параметри стабільності і пластичності визначали за методикою S. A. Eberhart, W. A. Russell [5].

Наші дослідження показали, що врожайність картоплі значною мірою залежала від групи стиглості сортів, а також погодних умов року. Найвища врожайність картоплі за три роки досліджень була у 2023 році (24,0–35,8 т/га), а найнижча у несприятливий за гідротермічним режимом умовах 2024 року (20,5–24,8 т/га).

Слід відмітити, що різні за стиглістю сорти по різному реалізували свій генетичний потенціал продуктивності. При визначенні урожайності сортів за роки досліджень у групі ранніх найвищу врожайність встановлено у сорту Слаута (25,4 т/га). Серед сортів середньоранньої групи стиглості більш урожайним був сорт Нагорода (28,2 т/га), а середньостиглої — Мирослава (28,1 т/га). Таким чином, серед сортів різних груп стиглості найбільш урожайними були середньоранні та середньостиглі (див. табл.).

Важливо поряд з оцінкою рівня урожаю знати характер реакції сорту на умови середовища. Показники реакції генотипів на зміну умов середовища характеризують властивості сорту — його пластичність і стабільність у реалізації рівня розвитку ознак.

Під екологічною пластичністю розуміють ступінь мінливості ознаки, яка дозволяє організму пристосовуватись до різних умов довкілля, а під стабільністю — стійкість реалізації генотипу в різних умовах середовища. Стабільним вважається генотип, у якого середовище не впливає на розвиток рослини.

Низькопластичними та більш пристосованими до несприятливих умов вирощування вважаються сорти з коефіцієнтом регресії $bi < 1$; середньоплас-

**Екологічна пластичність і стабільність сортів картоплі за ознакою “урожайність”,
2023–2025 рр.**

Сорт	Рік			Середня	Коефіцієнт регресії bi	Варіанса стабільності Sr^2
	2023	2024	2025			
Ранньостиглі						
Тирас	24,0	20,5	21,1	21,9	0,49	0,05
Слаута	31,1	22,0	23,2	25,4	1,29	0,71
Середньоранні						
Житниця	28,0	23,0	22,2	24,4	0,77	2,59
Нагорода	35,8	24,6	24,3	28,2	1,66	5,91
Середньостиглі						
Княгиня	32,4	22,5	28,2	27,7	1,21	6,40
Мирослава	30,1	24,8	29,4	28,1	0,59	6,60
Середня за рік	30,2	22,9	24,7			
Індекс середовища	4,28	−3,06	−1,22			

тичними — $bi = 1$ та високопластичними — $bi > 1$. Чим вище значення bi , тим чутливіший сорт до зміни умов вирощування. Якщо $bi = 0$ або є близьким до нуля, це означає, що сорт реагує на зміну умов середовища.

За результатами розрахунку показника екологічної пластичності встановлено, що досліджувані сорти Тирас ($bi = 0,49$), Мирослава ($bi = 0,59$), Житниця ($bi = 0,77$) є низькопластичними за врожайністю, це означає що їх доцільно вирощувати на екстенсивних фонах, де за мінімальних витрат на агротехніку вони можуть забезпечувати максимальний врожай. Сорти Княгиня ($bi = 1,21$), Слаута ($bi = 1,29$), Нагорода ($bi = 1,66$) є високопластичними за врожайністю, оскільки коефіцієнт регресії у них більший за одиницю ($bi > 1$). Тому вони здатні формувати максимальний рівень врожайності за забезпечення високого рівня агротехніки.

Стабільність (Si^2) — адаптивна реакція генотипу, що призводить до змін ознак і властивостей організму змінам довкілля, яка характеризує ступінь його стійкості. Розрахунки екологічної стабільності (Si^2) свідчать, що стабільним є сорт, варіанса стабільності яких дорівнює нулю, або близька до нуля. Серед досліджуваних сортів картоплі найбільшою стабільністю характеризувався сорт Тирас ($Si^2 = 0,05$).

За результатами розрахунків параметрів пластичності і стабільності сортів можна охарактеризувати та розділити на групи: 1) $bi < 1$, $Si^2 > 0$ — сорти мають кращі результати в несприятливих умовах, нестабільні; 2) $bi < 1$, $Si^2 = 0$ — сорти мають кращі результати в несприятливих умовах, стабільні; 3) $bi = 1$, $Si^2 = 0$ — сорти добре реагують на поліпшення умов вирощування, стабільні; 4) $bi = 1$, $Si^2 > 0$ — сорти добре реагують на поліпшення умов, але нестабільні; 5) $bi > 1$, $Si^2 = 0$ — сорти мають кращі результати в сприятливих

умовах, стабільні; 6) $bi > 1$, $Si^2 > 0$ — сорти мають кращі результати в сприятливих умовах, нестабільні.

З практичної точки зору цінними є лише ті зразки, які характеризуються сукупним проявом високої екологічної пластичності та стабільності. Серед досліджуваних сортів таким є Тирас ($bi = 0,49$, $Si^2 = 0,05$), що вказує на низьку норму реакції сорту та його здатність забезпечувати стабільний рівень врожайності за будь-яких умов вирощування.

Сорти Житниця та Мирослава віднесено до першої групи ($bi < 1$, $Si^2 > 0$). Вони можуть забезпечувати високі врожаї за несприятливих умов вирощування, однак є нестабільними. Інші досліджувані сорти Княгиня, Нагорода, Слаута віднесено до шостої групи ($bi > 1$, $Si^2 > 0$), тобто вони мають високу норму реакції на зміну умов вирощування і здатні забезпечувати високі врожаї лише за сприятливих умов вирощування.

Висновки. За результатами проведених досліджень встановлено що середня врожайність по досліді у 2023 році була 30,2 т/га. У 2025 році урожайність картоплі в середньому по досліді становила 24,7 т/га. Найнижчі показники за роки досліджень були у 2024 році, де рівень врожайності в середньому по досліді становив 22,9 т/га. Найвищу урожайність в середньому за роки досліджень сформували сорти Мирослава — 28,1 т/га та Нагорода — 28,2 т/га.

Встановлено, що сорти картоплі: Тирас, Житниця та Мирослава виділяються, як низькопластичні, які можуть забезпечувати високі врожаї за несприятливих умов вирощування, а отже придатні до вирощування за мінімуму застосування агротехніки. Такі сорти як: Княгиня, Нагорода, Слаута, є високопластичними та мають високу норму реакції на зміну умов вирощування і здатні забезпечувати високі врожаї лише за сприятливих погодно-кліматичних умов та високого рівня агротехніки.

Джерела

1. Ермантраут Е. Р., Куєнко З. Б., Маційчук В. М., Фещук О. М. Екологічна стабільність і пластичність сортів картоплі на Поліссі. *Plant Varieties Studying and Protection*. 2015. 3–4 (28–29). С. 12–17. [https://doi.org/10.21498/2518-1017.3-4\(28-29\).2015.58412](https://doi.org/10.21498/2518-1017.3-4(28-29).2015.58412).
2. Король Л. В., Топчий О. В., Іваницька А. П. та ін. Оцінювання адаптивних властивостей сортів картоплі (*Solanum tuberosum* L.) за основними господарсько-цінними ознаками. *Plant Varieties Studying and Protection*. 2023. 19 (1). С. 4–14. <https://doi.org/10.21498/2518-1017.19.1.2023.277766>.
3. Сонець Т. Д. Характеристика сортів картоплі зони Полісся за параметрами адаптивності. *International scientific and practical conference*. Lublin, the Republic of Poland, July 2–3, 2021. С. 232–236.
4. Солонечний П. М. Гомеостатичність та селекційна цінність сучасних сортів ячменю ярого. *Селекція і насінництво*. 2013. № 103. С. 36.
5. Eberhart, S. A. & Russell, W. A. Stability parameters for comparing varieties. *Crop Sci*. 1966. V.6. № 1. P. 34–40.

А. А. ТКАЧЕНКО

*здобувач другого (магістерського) рівня освіти,
кафедра публічного адміністрування ННІУЕБ МАУП, м. Київ*

І. М. КАПЕЛІСТА

канд. наук з держ. упр., доц.

ЕТАПИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових пріоритетів державної політики України, особливо в умовах економічної нестабільності, глобальних криз та воєнних викликів. Аграрний сектор виступає стратегічною складовою національної економіки, що формує внутрішній продовольчий ринок і експортний потенціал держави, зокрема Сьогодні аграрний сектор формує близько 12 % ВВП держави та понад 50 % валютних надходжень, виступаючи фундаментом національної економіки та ключовим елементом світової продовольчої системи. У цьому контексті еволюція державної аграрної політики України після здобуття незалежності безпосередньо впливає на рівень продовольчої безпеки та здатність держави мінімізувати відповідні ризики. Аналізуючи вплив ключових реформ державної аграрної політики сучасної України на управління ризиками для забезпечення продовольчої безпеки, можна виділити такі етапи розвитку державної аграрної політики України:

- I етап (1991–1999 рр.) — Трансформаційна криза та розпад адміністративної системи.
- II етап (2000 по 2010 рр.) — Формування інституційних засад та відновлення.
- III етап (2011–2020 рр.) — Експортна експансія та євроінтеграція.
- Сучасний — з 2021 по тепер — Ринкова трансформація в умовах високої невизначеності.

Перший етап (1991–1999 рр.) еволюції державної аграрної політики України характеризується глибокою трансформаційною кризою, що суттєво вплинула на продовольчу безпеку держави. Руйнування централізованої системи управління аграрним виробництвом без належної альтернативи призвело до різкого скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва та зростання ризиків дефіциту продовольства. Період характеризується глибоким спадом: руйнування централізованого управління без ринкової альтернативи призвело до скорочення обсягів виробництва майже вдвічі порівняно з 1990 роком. Основними завданнями державної аграрної політики цього періоду стали:

- демонтаж колгоспно-радгоспної системи;
- започаткування земельної реформи;
- збереження мінімального рівня продовольчого забезпечення населення.

Інструменти державного регулювання мали переважно адміністративний характер і не забезпечували ефективного реагування на продовольчі ризики. Відсутність системного прогнозування та фінансово-економічних механізмів підтримки аграрного виробництва посилювала нестабільність аграрного сектору.

Другий етап (2000–2010 рр.) розвитку державної аграрної політики пов'язаний із формуванням базових інститутів аграрного ринку та зниженням гостроти продовольчих ризиків. Прийняття Земельного кодексу України 2001 року та запровадження мораторію на відчуження земель сільськогосподарського призначення стали стратегічними (хоча й суперечливими) важливими управлінськими рішеннями, спрямованими на недопущення хаотичного перерозподілу земельних ресурсів. У цей період держава поступово переходить до використання фінансово-економічних інструментів регулювання, зокрема: пільгове оподаткування (фіксований сільгосподаток), бюджетні дотації та державні закупівлі.

Зазначені інструменти сприяли відновленню виробничого потенціалу аграрного сектору та стабілізації внутрішнього продовольчого ринку та зростанню валового збору зерна.

Третій етап (2011–2020 рр.) еволюції державної аграрної політики відзначається посиленням зовнішньоекономічної орієнтації аграрного сектору та інтеграцією України у світові продовольчі ринки. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС зумовило необхідність гармонізації аграрного законодавства та впровадження європейських стандартів якості й безпечності харчових продуктів (НАССР). Державна аграрна політика цього періоду була спрямована на:

- підвищення експортного потенціалу;
- розвиток аграрної логістики;
- удосконалення системи контролю безпечності харчових продуктів.

Разом із тим зростання експортної орієнтації аграрного виробництва актуалізувало проблему балансу між зовнішніми поставками та внутрішнім продовольчим забезпеченням, що потребувало застосування прогнозно-аналітичних інструментів управління ризиками продовольчої безпеки.

Сучасний етап (з 2021 і дотепер) еволюції державної аграрної політики України характеризується поєднанням ринкових реформ із надзвичайними умовами функціонування аграрного сектору. Етап відзначається скасуванням мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення та вимушеною адаптацією до умов повномасштабного вторгнення. Водночас воєнний стан суттєво підвищив рівень невизначеності та ризиків, зокрема:

- порушення логістичних ланцюгів;
- скорочення посівних площ на близько 20 %;
- зростання фінансових ризиків аграрних підприємств.

У цих умовах держава застосовує комплекс фінансово-маркетингових та управлінських інструментів, спрямованих на мінімізацію ризиків продовольчої безпеки, зокрема програму пільгового кредитування “5-7-9 %”, державні гарантії та цифрові механізми контролю аграрного ринку, зокрема через Державний аграрний реєстр (ДАР).

Еволюція державної аграрної політики України після здобуття незалежності відображає поступовий перехід від кризового управління до системного підходу у забезпеченні продовольчої безпеки. Ключові аграрні реформи, зокрема земельна реформа та модернізація інструментів державного регулювання, стали важливими чинниками зниження продовольчих ризиків. У сучасних умовах невизначеності ефективність державної аграрної політики визначається здатністю поєднувати аналітику, прогнозування та фінансово-економічні інструменти з метою мінімізації загроз продовольчій безпеці України.

Джерела

1. Гайдуцький, П. І. (2015). Аграрна реформа ЛД Кучми в Україні: історико-економічні аспекти. *Економіка АПК*. (1). С. 5–13.
2. Гадзало, Я. М., Саблук, П. Т., Лупенко, Ю. О., Месель-Веселяк, В. Я., & Федоров, М. М. (2021). Аграрна реформа в Україні, її наукове забезпечення, результативність. *Економіка АПК*. (7). С. 6–15.

Т. М. ОЛІЙНИК

канд. с.-г наук, старший наук. співроб., доц., ІК НААН, Немішаєве
orcid.org: 0000-0002-7235-9413

О. В. СІДАКОВА

канд. с.-г.наук, ІК НААН, Немішаєве
orcid.org: 0000-0003-0890-2095

ТЕХНОЛОГІЯ *IN VITRO* В ОЗДОРОВЛЕННІ КАРТОПЛІ ТА ЇЇ РОЛЬ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ

Картопля (*Solanum tuberosum* L.) є однією з найважливіших сільсько-господарських культур у світі та має велике значення для національної продовольчої безпеки [1]. Вона має великий потенціал урожайності і порівняно з іншими продовольчими культурами, містить більше поживних речовин, включаючи білки, вуглеводи та мінерали [2].

Для вирішення ключового завдання агропромислового комплексу нашої держави зі збільшення виробництва якісної продукції, розвиток картопляр-

ства, як складової аграрної галузі, має бути економічно й екологічно обґрунтованим. Для отримання врожайності картоплі на рівні провідних країн-виробників необхідне виконання та удосконалення комплексу агротехнічних заходів, серед яких отримання та використання здорового сортового садивного матеріалу є актуальним.

Проблемою у виробництві картоплі є зниження якості насіннєвої картоплі, яке спричинене вірусними хворобами. Зазвичай втрати виробництва картоплі спричинені вірусною інфекцією можуть сягати 20–30 %, в окремих випадках зниження врожайності може сягати понад 80 % [3].

В Україні загроза, яку становлять віруси картоплі, посилюється широким використанням несертифікованого садивного матеріалу, недостатнім моніторингом здоров'я насіннєвих бульб та зростанням активності переносників (попелиць) через зміну клімату. Тому дотримання системи сертифікації безвірусного насіннєвого матеріалу, впровадження інструментів молекулярної діагностики та створення стійких сортів картоплі вважаються ключовими стратегіями для пом'якшення впливу вірусів на виробництво картоплі в регіонах [1; 3].

Одним із найважливіших способів боротьби з вірусними хворобами картоплі є отримання високопродуктивного, оздоровленого насіннєвого матеріалу і його прискорене розмноження в культурі *in vitro* [4].

Поліпшення якості насіння вирішується оздоровленням районованих і перспективних сортів різними методами: клоновий добір, метод культури апікальних меристем, термотерапія, хіміотерапія та їх поєднання [5]. Застосування культури меристеми дозволяє прискорити більш, ніж у два рази розмноження нових сортів та оздоровлювати ті, які тривалий час використовуються у виробництві. Сучасне картоплярство віддає перевагу отриманню оздоровленого матеріалу насіннєвої картоплі біотехнологічним методом, мікроклональному та прискореному розмноженню оздоровлених рослин як у закритому, так і відкритому ґрунті [6].

Основою виробництва оздоровленого вихідного матеріалу картоплі є одержання рослин-регенерантів з експлантів апікальної меристеми, культивування їх на штучних живильних середовищах, тестування на віруси та подальше розмноження методом мікроживцювання в культурі *in vitro*. Звичайно цей процес дуже трудомісткий, вимагає певних витрат для придбання дорогих компонентів живильного середовища та обладнання, але ці витрати швидко окуповуються так, як насіннєва картопля, звільнена від вірусів, перевищує за врожайністю звичайну на 40–80 % [7].

В лабораторії біотехнології Інституту картоплярства проводяться дослідження щодо впливу інгібіторів вірусів на оздоровлення сортів картоплі в культурі *in vitro*, що забезпечують максимальний вихід рослин-регенерантів вільних від вірусної інфекції. В результаті досліджень встановлено позитивний вплив вірусінгібуючих препаратів Рибавірин та Гропрінозин на оздоровлення сортів картоплі в культурі *in vitro*. За використання вірусінгібуючого препарату Рибавірин вміст антигену вірусу М у досліджуваних лініях сортів

картоплі Княгиня, Мирослава, Фотинія зменшився на 22,4–83 %, Гропринозину 19,4–56,1 %.

За результатами досліджень виділено лінії сортів картоплі Меланія, Медея, Мірамі, Соборна та Містерія, які за проведення імуноферментного аналізу були вільні від вірусної інфекції. Дані лінії залучено в насінницький процес для виробництва добазового насіннєвого матеріалу картоплі.

Джерела

1. *Hamid, A.; Zaidi, S.S.; Shakir, S.; Mansur, S.* Application of new breeding technologies to improve potatoes. *Front. Plant Sci.* 2018. Vol. 9. P. 925.
2. *Fletcher, J. D.* Survey of viruses in New Zealand fresh processed and seed potato crops during 2010-11. *NZ Plant Protec.* 2012. Vol. 65. P. 197–203.
3. *Hamid, A.; Iqbal, Z.; Asad, S.; Mansoor, S.* Detection of multiple potato viruses in the field indicates synergistic interaction between potato viruses in Pakistan. *Plant Pathol. J.* 2014. № 30. P. 407.
4. *Mondal, S., Ghanim, M., Roberts, A., Gray, S. M.* Different potato virus Y strains frequently co-localize in single epidermal leaf cells and in the aphid stylet. *Journal of General Virology.* 2021. 102(3), 001576. <https://doi.org/10.1099/jgv.0.001576>
5. *Halterman, D., Charkowski, A., Verchot, J.* Potato, viruses, and seed certification in the USA to provide healthy propagated tubers. *Pest Technology.* 2012. 6(1), P. 1–14.
6. *Glais, L., Chikh Ali, M., Karasev, A.V., Kutnjak, D., Lacomme, C.* Detection and Diagnosis of PVY. In: Lacomme, C., Glais, L., Bellstedt, D., Dupuis, B., Karasev, A., Jacquot, E. (eds) *Potato virus Y: biodiversity, pathogenicity, epidemiology and management.* Springer, Cham. 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-58860-5_5.
7. Олійник Т. М., Сідакова О. В., Дідик К. О. Вивчення впливу інгібіторів вірусів при оздоровленні картоплі в культурі in vitro. *Матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Генетика і селекція в сучасному агрокомплексі”* (м. Умань, 15 жовтня 2021 р.). Умань, С. 144.

У збірнику висвітлено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності: аналітика, управління, прогнозування, фінансово-маркетингові інструменти мінімізації” (Київ, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 23 грудня 2025 р.).

Наведено тези доповідей учасників науково-практичної конференції МАУП з проблематики продовольчої безпеки в Україні.

Для науковців, громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться темою продовольчої безпеки України.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Випуск 3 (50), 2025

*Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Ризики продовольчої безпеки в умовах невизначеності:
аналітика, управління, прогнозування, фінансово-маркетингові інструменти
мінімізації”*

м. Київ, МАУП, 23 грудня 2025 р.

Комп’ютерне верстання *Н. В. Коваленко*

Підп. до друку 30.01.26. Формат 70×100¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 14,94. Обл.-вид. арк. 10,95. Наклад 30 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2

*Свідоцтво
про внесення суб’єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7066 від 04.06.2020*

Виготовлювач: ТОВ “Видавництво Ліра-К”

Свідоцтво № 3981, серія ДК.

03115, м. Київ, вул. С. Чобану, 24

тел.: (050) 462-95-48; (067) 820-84-77

Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net